

i-jar.org
dergipark.org.tr/ijar
info@i-jar.org

IJAR

ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL
OF AFRO-EURASIAN RESEARCH

VOLUME 8 – ISSUE 15 – 2023

ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN RESEARCH

Sayı/Issue: 15
Ocak / January 2023

Sahibi / Owner

Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR - Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: hakanaridemir@gmail.com

Editör / Editor

Prof. Dr. Niyazi KURNAZ - Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: nkurnaz@gmail.com
Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR - Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: hakanaridemir@gmail.com

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Carlos Flores JUBERİAS - Universidad de Valencia /Spain
E-mail: carlos.flores@uv.es
Prof. Dr. Anđela Jakšić- STOJANOVIĆ - University Donja Gorica / Montenegro
E-mail: andjela.jaksic@udg.edu.me
Prof. Dr. Mohamed BELKHİRA-Hassiba Benbouali University of Chlef /Algeria
E-mail: m.belkhira@univ-chlef.dz
Assoc. Prof. Dr. Nelya Yu. POTAPOVA-University of World Economy and Diplomacy /Uzbekistan
E-mail: nelly70@bk.ru
Asst. Prof. Dr. Mariya BAGASHEVA- South-West University "Neofit Rilski" /Bulgaria
E-mail: m_bagasheva@abv.bg
Asst. Prof. Dr. Hary FEBRIANSYAH - School of Business and Management, ITB / Indonesia
E-mail: hary@sbm-itb.ac.id

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Doç. Dr. Adil AKINCI – Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / Türkiye
E-mail: adil.akinci@bilecik.edu.tr

Dergi Sekreteryası / Secretary of Journal

Arş.Grv. Ramazan GÜREŐÇİ – Dumlupınar Üniversitesi / Türkiye
E-mail: ramazan.guresci@dpu.edu.tr

Kapak Tasarımı/Cover Desing

Arş.Grv. Kübra ÇİŐEKLİ/ Mardin Artuklu Üniversitesi / Türkiye

Dizgi/Typesetting

Özge DANE-Filiz Kitabevi

İngilizce Editör/English Editor

Dr. Eren AKDAĞ

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi
Büyükdere Mh. Kırklar Sk. Yalçın Apt. No:18 D:5 Sarıyer/İSTANBUL
info@i-jar.org - <http://i-jar.org> - <http://dergipark.gov.tr/ijar>

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Akmatali ALIMBEKOV	Kyrgyz-Turkish Manas University
Prof. Dr. Ali KARTAL	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ARI	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ann Marie Bissessar	University of the West Indies
Prof. Dr. Arzu ARIDEMİR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Assem Abdel FATTAH	Minia University
Prof. Dr. Jose' R. Pires Manso	Universidade da Beira Interior
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Prof. Dr. Ricardas BARTKEVICIUS	Vilnius Pedagogical University
Prof. Dr. Bilhan KARTAL	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Dick NG'AMBI	University of Cape Town
Prof. Dr. Fadil HOCA	International Vizyon University
Prof. Dr. Gulnar NADIROVA	Al-Farabi Kazakh National University
Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ÇETİNTAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ERDOĞAN	Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	Uluslararası Balkan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Musa MUSAI	International Vizyon University
Prof. Dr. Seval Kardeş SELİMOĞLU	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Selehattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf DOĞAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Zoran FILIPOVSKI	International Vizyon University
Prof. Dr. Anđela Jakšić- STOJANOVIĆ	University Donja Gorica
Prof. Dr. Yusuf GÜMÜŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ceenbek ALIMBAYEV	Kyrgyz-Turkish Manas University
Doç. Dr. Nazım CAFERSOY	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Elena MIHAJLOVA	Ss. Cyril and Methodius University
Doç. Dr. Nelya Yu. POTAPOVA	University of World Economy and Diplomacy
Doç. Dr. Elmira ADİLBEKOVA	Ahmet Yassawi University
Doç. Dr. Kalina SOTIROSKA	International Vizyon University
Doç. Dr. Meral BALCI	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Nagy HENRIETTA	Szent István University
Doç. Dr. József KÁPOSZTA	Szent István University
Doç. Dr. Adil AKINCI	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu AL	Marmara Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. M. Sadık AKYAR	Girne American University
Dr. Flavia KABA	University of Tirana

Her hakkı saklıdır. Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan Uluslararası **Bilimsel Hakemli** bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yer alan makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi'nin görüşlerini yansıtmaz. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All rights reserved. International Journal of Afro-Eurasian Research (IJAR) is an International Scholarly -Peer Reviewed- Journals and published biannually. Authors are responsible for the content and linguistic of their articles. Articles published here could not be used without referring to the Journal. The opinions in the articles published belong to the authors only and do not reflect those of International Journal of Afro-Eurasian Research.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER /INDEX

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1. Türkiye'nin Antarktika Açılımı: Stratejik, Ekolojik ve Etik Sorun ve Fırsatlar	
Kadriye Eylem ÖZKAYA LASSALLE, Mehmet Evren EKEN, Mustafa ATATORUN.....	1-14
2. Radikal Terörün Özbekistan'ın Güvenlik Algılamalarına Etkisi: Dünyada ve Suriye'de Özbek Yabancı Savaşçılar	
Betül CAFER.....	15-28
3. Hidrojen Temelli Enerji ve Türkiye	
Ali Emre YILDIRIM, Elife Beyza KAPLAN, Abdulla KHANAYEV.....	29-47
4. Liman İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları, İş Performansı ve Örgütsel Güven İlişkisi: Kocaeli Limanları Örneği	
Murat YORULMAZ.....	48-60
5. Türkiye'de Vergi Yapılandırmasının Ekonomik ve Sosyal Etkileri: 2008 Yılı Sonrası	
Sabri DEMİRCİ, Hatice DAYAR.....	61-77

TÜRKİYE’NİN ANTARKTİKA AÇILIMI: STRATEJİK, EKOLOJİK VE ETİK SORUN VE FIRSATLAR

**Kadriye Eylem ÖZKAYA
LASSALLE**

eylem.ozkaya@klu.edu.tr
0000-0002-5439-2818

Mehmet Evren EKEN

mehmeteken@sdu.edu.tr
0000-0002-5326-470X

Mustafa ATATORUN

mustafaatorun@sdu.edu.tr
0000-0003-1465-8391

**Derleme Makale
Compilation Article**

**Geliş Tarihi
Received: 21.12.2022**

**Kabul Tarihi
Accepted: 18.01.2023**

TURKEY'S ANTARCTIC INITIATIVE: ETHICAL, ECOLOGICAL, AND STRATEGIC PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

ÖZ Bu makale Türkiye Cumhuriyeti'nin son on yıldır kutuplara artan ilgisinin Antarktika özelinde yaşanan etik, ekolojik ve stratejik değişimle açıklamakta ve bu politikanın sorun ve fırsatlarının temellerini sürmektedir. Türkiye, kıtanın yönetişimini belirleyen Antarktika Antlaşma Sistemi'ne 1995'te imzacı olmuş, 2017'den bu yana ise bölgeye bilimsel seferler gerçekleştirmeye başlamış ve 2019'da kıtanın Horseshoe adasında geçici bir Türk Bilim Üssü kurmuş durumdadır. 2023'te ise bu üssün kalıcı bir üsse dönüştürülmesi planlanmaktadır. Bu durum aslen geri plandaki bilim insanlarının çok daha uzun bir süredir politika yapıcıların ilgi ve desteğini bu bölgelere çekme çabalarının bir sonucu olarak belirmiştir. Ancak mesafe açısından böylesine uzak iki alana yönelik ilgi bilimsel bir merakla beraber politik ve toplumsal soru işaretlerini de getirmektedir. Türkiye'ye uzaklığı 14.345,08 km olan Güney Kutbu'na yönelik sürdürülen bu ilgi, ülkeye bilimsel ve stratejik anlamda ne gibi katkılar sunabilir? Zira Dünya'nın en büyük beşinci kıtası olan Antarktika, yeryüzünün en soğuk, ıssız ve ücra kıtası olarak bilinmekle beraber, kıtadaki toprak talepleri ve maden rezervlerinin kullanımı 1959'da imzalanan Antarktik Antlaşma Sistemi ile dondurulmuş durumdadır. Diğer bir tabirle hiçbir ülkenin Antarktika'daki varlığı doğrudan bir faydaya dönüştürmemektedir. Makalenin ilk bölümü Antarktika'nın ekolojik önemi, değişimi ve etkilerini açıklamaktadır. İkinci bölüm stratejik açıdan bölgenin bir mücadele alanına dönüşmesini incelemektedir. Üçüncü bölümse kıtanın yönetişiminde rol oynayan ve Antarktika Antlaşma Sistemi'ndeki bilimsel, siyasi ve etik çıkmazlara ayrılmıştır. Son bölümde ise bu ekolojik, stratejik ve etik çıkmazların Türkiye'nin önündeki sorun ve fırsatlarına dair bir tartışma takip etmektedir.

Anahtar kelimeler: Antarktika Anlaşma Sistemi, Antarktika, Türkiye, Etik, Ekoloji, Jeostrateji

ABSTRACT This article explains the increasing interest of the Republic of Türkiye in the poles in the last ten years with the ethical, ecological and strategic change experienced in Antarctica. It lays the foundations for the problems and opportunities of this policy. Türkiye became a signatory to the Antarctic Treaty System in 1995, which determines the governance of the continent, and has started to conduct scientific expeditions to the region since 2017 and established a temporary Turkish Science Base on the continent's Horseshoe Island in 2019. In 2023, it plans to transform this base into a permanent one. This situation has emerged due to scientists' efforts in the background to attract the attention and support of policymakers to these regions for a much-extended period. However, the interest in these two fields, which are so distant in terms of distance, brings political and social question marks along with a scientific curiosity. What kind of scientific and strategic contributions can this ongoing interest in the South Pole, which is 14,345.08 km from Türkiye, contribute to the country? Because Antarctica, which is the fifth largest continent in the world, is known as the coldest, the most desolate, and the most remote continent of the world, but the Antarctic Treaty, signed in 1959, froze the land demands and the use of mineral reserves in the continent. In other words, no country's presence in Antarctica can turn into a direct benefit. The article's first part explains Antarctica's ecological importance, change, and effects. The second part examines the strategic transformation of the region into a field of struggle. The third chapter is devoted to the scientific, political, and ethical dilemmas in the Antarctic Treaty System that play a role in the continent's governance. The last part discusses the problems and opportunities of these ecological, strategic, and ethical dilemmas for Türkiye.

Keywords: Antarctic Treaty System, Antarctica, Turkey, Ethics, Ecology, Geostrategy

GİRİŞ

Dünya'nın en büyük beşinci kıtası olan Antarktika, giderek artan düzeyde jeopolitik bir sorun alanına dönüşmektedir (Naylor vd. 2008). Yerkürenin en uzak, en ıssız, en ücra, en soğuk ve en çorak kıtası olarak bilinen Antarktika'nın yüzde 97'si buzlarla kaplıdır ve Türkiye'ye olan uzaklığı yaklaşık 14.000 km'dir. Dolayısıyla sıradan bir insan için Antarktika, penguenlerin, fokların ve balinaların merkezinde yer aldığı bir gıda zincirine sahip olmasının dışında insani ve jeopolitik değeri kuşkuyla, yalnızca bilim insanlarının ve turistlerin barışçıl amaçlarla ziyaret ettikleri bir buz kütesinden ibaret düşünülebilir. Ancak kıta, aslında donmuş bir jeopolitik mücadele alanıdır ve üç trendin etkisiyle giderek erimektedir: Küresel ısınma, yeni kaynak arayışı ve yeni güç mücadeleleri. Zira dünya politikası kompleks ve birbirine bağlı hassas bir denge temelinde varlık göstermektedir. Bu hassas dengedeki her türlü değişim küresel siyasetin üzerine kurulu olduğu atmosferik, ekolojik ve jeolojik düzeni değiştirebilir ve bunun sonucunda da başta gıda ve enerji güvenliği olmak üzere sabit sanılan pek çok kaynak ve sürecin sekteye uğraması ihtimalini beraberinde getirmektedir.

Artan dünya nüfusunu beslemek ve bu nüfusun alışageldiği yaşam tarzını sürdürülebilmek için dünya giderek daha fazla gıda, mal ve hizmet üretimine ihtiyaç duymakta, bu da daha fazla enerji tüketimine neden olmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına dair arayışlar son dönemde artsa da küresel endüstriyel üretim ve tüketimi zincirinin son iki asırdaki karbon salınım oranı dünyada ciddi değişimlere neden olmuş durumdadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan döneme antroposen ya da insan çağı adı verilmektedir (Leane & McGee, 2020). Zira ilk defa insan, kendi eylemliliğiyle fiziksel doğanın dengesini değiştirir hale gelmiş ve bu durum doğanın kendi kendini yenileyebileceği bir düzenle devam etmesini engellemektedir. Böylesi bir süreç de bugün küresel ısınma ve iklim değişimi olarak anılan küresel bir soruna dönüşmüş durumdadır. Mevcut sistemin karbon salınım oranları, dünyadaki sera etkisini de artırmakta, buna mukabil, ortalama sıcaklıklar yükselmekte, dünyadaki buzul alanlar erimekte, tatlı su kaynakları azalmakta, deniz seviyeleri ise yükselmektedir. Deniz seviyelerindeki yükselme ise yalnızca kıyı bölgeleri ve adaların sular altında kalması sorunu olarak düşünülmemelidir. Okyanus ve deniz tabanlarında artan basınç, deprem ve volkanik hareketleri de tetiklemekte, bunun sonucunda ise daha fazla karbon salınımı ortaya çıkmaktadır. Kısacası iklimdeki değişim hem bildiğimiz dünyayı, dünya ile ilişki biçimlerimizi ve dünya siyasetini dönüştürmekte, hem de devlet merkezli Uluslararası İlişkiler modellerinin Yeşil Teori başlığı altında gezegen temelli yaklaşımlarla zorunlu bir etkileşime girerek dönüşmesine neden olmaktadır (Buhari Gülmez & Aydın Dikmen, 2021).

İklim değişikliği dünyanın ilk defa tecrübe ettiği bir durum değildir. Ancak iklimdeki değişiklikler dünya tarihinde ciddi dönüşümlere neden olmuştur. Sözelimi bugün Roma İmparatorluğu'nu etkileyen Kavimler Göçü, hatta Türk Göçleri olarak tarihte yer alan önemli değişimlerin temelinde iklimsel değişikliklerin yattığını biliyoruz. Ancak dünya ilk defa insan merkezli bir iklim değişikliği yaşamaktadır. Diğer bir deyişle, insan davranışlarını etkileyen doğanın dengesi, bu defa insanın kendi eylemliliğiyle bir değişim geçirmekte ve doğal kaynaklar yok olmaktadır. Böylesi bir durum bir yandan küresel bir iklim stratejisini ve iş birliğini mecbur kılarken, diğer yandansa azalan kaynaklara dair bir çıkar ve çatışma iklimini doğurmaktadır.

Dünyanın çorak sanılan buzul kıtası Antarktika da böylesi bir ikilemin bir parçası olarak bugün hem uluslararası iş birliğinin hem de uluslararası çıkar mücadelelerinin giderek merkezine yerleşmektedir. Her bir bölümü eşit egemen devletler tarafından paylaşılmış olan dünyanın tek bölüşülmemiş ve apolitik kaldığı

düşünülen köşesi olan Antarktika, 1959’da imzalanan Antarktika Antlaşma Sistemi ile insanlığın ortak mirası olarak bilime ve barışa adanmış bir kıta olma özelliğine kavuştu. Buna göre kıtada hak talebinde bulunan ülkeler iddialarından vazgeçmemekle beraber, taleplerini askıya aldılar. Kıtanın ‘herkesin’ ve ‘hiç kimsenin’ olduğu gerçeğini temel alan bu sistem 1991’deki Madrid Çevre Koruma Protokolü ile beraber bilimsel amaç dışındaki madencilik faaliyetlerini de yasakladı. Böylelikle kıtada bulunan el değmemiş zengin maden, mineral, karbon ve tatlı su kaynaklarının çıkarılması, kullanımı ve tahribatı önlemlendi. Kısacası kıta apolitize edilerek sivilleştirildi ve sömürüye kapatıldı.

Ancak bu sistem tüm başarılarına rağmen halen Soğuk Savaş dönemini yansıtmakta ve bugün ciddi bir değişime gebedir (Dodds, 2006; Hemmings vd. 2012). Zira kendi ulusal çıkarlarını koruma amacıyla bölgede yüzyılı aşkın bir süredir araştırma faaliyetlerine devam eden ülkelerle bu ülkelerin arasına katılmaya çalışan yeni güçler bir alan kazanma ve yeni bir sömürü mücadelesine girmiş durumdadır. Kıtayı ilk keşfeden Batılı ülkeler olan Norveç ile Birleşik Krallık’ın yanı sıra, isim sırasına göre Arjantin, Avusturalya, Fransa, Yeni Zelanda ve Şili’nin dışında özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya’nın kıtadaki bilimsel faaliyetleri ve araştırma üsleri bir jeopolitik alan mücadelesinin canlandığı yorumuna neden olmaktadır. Bu barışçıl ve bilimsellik görüntüsü ardında kıtanın çift kullanımlı (askeri ve jeopolitik amaçlara dayanan bilimsel faaliyetler) faaliyetlerle bir gri alana dönüştüğü yorumları bu konudaki tedirginliği artırmaktadır (Buchanan, 2022). Zira kıtadaki ilk keşif ve bilimsel faaliyetler başta Norveç ve Birleşik Krallık’ın 1908 sonrasında kıtaya bayrak dikerek toprak talebinde bulunmaları sonucunu getirmişti. Hatta İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ise kıta ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Sovyet donanmalarının keşif ve gözlem faaliyetlerini de tecrübe etmişti. Her ne kadar Antarktik Antlaşma Sistemi temelinde bu faaliyetler kısıtlanmış olsa da bölgenin grileşmesi, yani savaş gibi olmayan, barışçıl görüntüde, ancak savaşimsi alan kapma ve çıkar mücadelelerini ifade eden faaliyetlerin bölgede artış kaydetmesi ciddi tehdit senaryolarına neden olmaktadır. Zira kıtanın yönetişimini belirleyen sistemin 2048’de bir revizyondan geçme ihtimali doğacaktır. İklimsel, çevresel ve jeopolitik değişimlerin ışığında böylesi bir senaryonun ihtimal dışı durduğunu öngörmek de pek mümkün görünmemektedir. Buzullar erimekte, hidrokarbon ve mineral rezervleri ihtiyacı artarken, kıtadaki bu kaynakları çıkarmayı engelleyen tabaka zayıflamakta, yeni sömürü mücadelelerine ayrılan uluslararası çabalarda artmaktadır. Böylesi bir süreçte karasal bir alana kısıtlanmaktan, denizlerde faaliyet göstererek bölgesel bir güce dönüşen ve küresel rol oynamaya başlayan Türkiye’nin de Antarktika stratejisi ciddi bir önem arz etmektedir.

ANTARKTİKA’NIN TÜRKİYE İÇİN ÖNEMİ

Hızla gelişen bölgesel bir güç olarak Türkiye, 2018 yılında kutuplara, özellikle de Antarktika’ya olan ilgisini “Ulusal Kutup Bilim Programı” ile ilan etmiştir (TÜBİTAK, 2018). Bu çerçevede de 2019 yılında Antarktika’da “Türk Bilimsel Araştırma Kampı” kurulmuş ve bilimsel faaliyetlere başlanmıştır (Zengin, 2019). Bu geçici üssün 2023’te ise kalıcı bir üsse dönüşmesi planlanmaktadır. Türkiye şu anda 1959 Antarktika Antlaşması’nda gözlemci üye olarak faaliyet göstermekte, bilimsel faaliyetler aracılığıyla ise “danışman/istişari” üye olmayı amaçlamaktadır. Böylece Antarktika üzerinde alınan kararlara dahil olarak, kıta üzerinde söz sahibi olan bir aktör olma fırsatını elde etmeyi planlamaktadır. Peki Antarktika neden Türkiye’yi bu derece ilgilendiriyor?

Antarktika hiçbir ülkeye doğrudan çıkar sağlayan ya da herhangi bir ülkenin maddi bir gelir elde edebileceği bir coğrafya değil. Aksine bilimsel faaliyetleri sürdürmek önemli bir kaynak aktarımını gerektiriyor. Bölgede artan turizm ve balıkçılık olanaklarını saymazsak, kıtadan kısa vadede doğrudan elde edilebilecek herhangi bir gelir hiçbir ülke için mevcut değil. Ancak dolaylı ve uzun vadeli açıdan bakılırsa Antarktika uluslararası ilişkilerin geleceğine dair son derece önemli bir kıta. Türkiye'nin Antarktik programının stratejik açıdan uzun süreli faydalarını ise bu anlamda beş ana başlık altında ifade etmek mümkün: 1) Türkiye'nin uluslararası sistemdeki prestijini artırması, 2) Türkiye'nin Dünya'ya dair ve dünyanın genelini ilgilendiren bilgi üretme ve keşifler yapma yeteneğine sahip olan az sayıda gelişmiş ülkeden birisi olarak bilimsel ve teknolojik özerkliğini kazanabilmesi, 3) bu kapasitenin onun stratejik altyapısına destek olması, 4) karasal bir güç olmaktan kıtalararası bilimsel, diplomatik ve stratejik hareket kabiliyetine sahip bir güç olması, 5) Antarktik Antlaşma Sistemi'nin yapısından kaynaklanan kısıtlayıcı ve Batı merkezli sistemin düzenlenmesi sürecinde Türkiye'nin oynayabileceği roller.

Bu bağlamda, Türkiye'nin ortaya koyduğu kutup programı ve bu konuda attığı adımlar, hem dış politikadaki stratejik özerklik hedefiyle hem de Türkiye'nin tarihsel olarak sistem karşıtı değil, sisteme adapte araçlarla uluslararası hiyerarşideki varlığını yükseltme hedefiyle uyumludur (Bilgiç, 2021; Depledge vd., 2020; Yeşiltaş & Piriççi, 2020). Türkiye'nin küresel bir aktör olma hedefinin, hem Doğu-Batı, Kuzey-Güney hatlarındaki merkezi ve köprü olan coğrafi konumu tarafından hem de mevcut dış politika stratejisiyle desteklendiği söylenebilir. Dış politikada çok-tarafılık ve iş birliğini alışılmışın dışında ancak sisteme adapte bir biçimde ifade eden Türkiye, kendini "en doğudaki Avrupalı, en batıdaki Asyalı" olarak ifade ederek, coğrafi ve zihinsel aidiyetinin tek bir yere indirgenemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede ülke hem Batı hem de Doğu ile ilişkilerin güçlü tutulması doğrultusunda bir politika benimsemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Bu durum son yıllarda Türkiye'yi izole etmiş olsa da son dönemde hem NATO ve ABD hem Ukrayna-Rusya hem de Afrika ve Arap ülkeleriyle yürütmekte olduğu diplomatik ve ticari faaliyetler kendi stratejik özerkliğini artırma çabalarının örnekleridir.

Yeşiltaş ve Piriççi'nin (2020) de ifade ettikleri gibi stratejik özerklik bir ülkenin kendi çıkarları için karar alma ve hareket etme kapasitesine dair siyasi, operasyonel ve teknolojik özerkliğini kendi özkaynakları ve ittifaklarıyla güçlendirmesi anlamına gelmektedir. Zira eşit egemen devletlerden oluşan dünya sisteminin doğası hiyerarşik bir yapıya dayanmaktadır. Her ne kadar üstün bir kural koyucunun yokluğunun uluslararası ilişkilerin temel motivasyonu olduğu öne sürülse de birbirine bağımlı ve organize bir uluslararası sistemde her ülke eşit düzeyde hareket ve karar alma kabiliyetine sahip değildir. Bu durum hem ülkelerin ekonomik imkanları hem askeri güçleri hem de sistemdeki prestij ve ittifak yapılarıyla sınırlanmakta ya da mümkün olmaktadır. Türkiye'nin dünyanın tamamını ilgilendiren ve tamamına etki eden konularda karar alma imkanlarını artırması da bu açıdan önemlidir. Zira böylesi konularda kısıtlı sayıdaki uzmanlaşmış uluslararası gücün arasına Türkiye'nin de dahil olması, hem Türkiye adına hem de dünya adına yeni bir kozmopolitan imkan olarak adlandırılabilir. Dahası dışlayıcı olmayan, kapsayıcı bir kozmopolitan etiğin Türkiye'nin stratejik anlatısının içine dahil edilmesi de son derece önemlidir. Dünyayı "taniyan", "bilen", "onun hakkında bilgi üretebilen" ve bu "uzmanlığıyla" diğer ülkelere "önemli konularda" "yön gösteren" az sayıdaki ve çoğu Batılı ülkenin dünya siyasetindeki direktifinin yetersiz kaldığı ve gerçek anlamda kozmopolitanlaşmaya ihtiyaç duyulduğu bir dönemde, Türkiye'nin Antarktika'daki varlığı son derece önemlidir. Bu anlamda Antarktika'nın neden hem Dünya hem de uluslararası ilişkiler açısından önemli olduğunu anlamak için, kıtanın ekolojik önemi ve etkilerine odaklanmak yerinde olacaktır.

ANTARKTİKA’NIN EKOLOJİK ÖNEMİ, DEĞİŞİMİ VE ETKİLERİ

Antarktika, 20. yüzyılın başında doğanın evcilleştirilmemiş gücünü simgeleyen ıssız¹ ve vahşi bir toprak parçası olarak görülürken 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde son derece hassas ve korunması gereken bir kıta şeklinde temsil edilmeye başlanmış ve bu vesileyle giderek uluslararası gündemin bir parçası haline gelmiştir (Howkins, 2011:181). Bu bakış açısı değişikliğinde iki olay önemli rol oynamıştır. Bunlardan ilki Antarktika Weddell Denizi’ndeki Britanya Halley Üssü’nde gözlem yapmakta olan Jonathan Shanklin, Brian Gardiner ve Joe Farman adlı üç bilim insanının ozon tabakasındaki deliği 1985 yılında keşfederek Nature Dergisi’nde yayınladıkları bir mektupla bilim dünyasına iletmeleri ve deliğin büyümesinde halokarbon salınımı artışının etkili olduğunu ileri sürmeleridir. İkinci olay ise bundan tam 17 yıl sonra Antarktika Yarımadası’nda yer alan 3250 km²’lik Larsen B Buzulunun çökmesi ve denize karışarak erimeye başlaması ile dünyanın dikkatinin Antarktika’ya çevrilmesidir. Bu iki olay Antarktika’nın bugün dünyanın en önemli sorunlarından biri olarak düşünülen iklim değişikliği ve küresel ısınmada merkezi bir role sahip olduğunun altını çizmekle kalmamakta Antarktika kıtasının ekolojik anlamdaki önemini de vurgulamaktadır.

Antarktika’nın yüzde 97’si buzlarla kaplıdır. Kitada herhangi bir ağaç ya da çalılık alan bulunmamaktadır. Kıtanın buzlarla kaplı olmayan kısımlarında yalnızca Antarktika’ya özel ince yapraklı hasır otları ve mercan otları bulunmaktadır. Ancak uzun bir süre boyunca bir buz çölü olarak tahayyül edilen kıtadaki bu bitki türleri küresel ısınmanın etkisiyle son on yılda rekor düzeyde artış göstermektedir (Weston, 2022). Aslında Güney Okyanusu ile beraber düşünülmesi gereken kıta, bunların dışında pek çok deniz bitkisi ve hayvan türüne de ev sahipliği yaparak dünya ekosisteminde tahmin edilenden çok daha karmaşık etkilere sahiptir. Dolayısıyla Antarktika’yı bilimsel anlamda ilginç kılan noktalardan biri de deniz biyoçeşitliliğidir. Güney Okyanusu üç yüzden fazla balık türünün yanında beyaz balina, mavi balina, katil balina, yunus, fok, deniz fili, deniz aslanı, penguen, fırtına kuşu ve karabatak gibi türleri ve bu türlerin temel besin kaynağı olan ve kril adı verilen kızıl kabuklu canlıları barındırmaktadır (Lavorel, 2021: 85).

Bu biyoçeşitliliğin yanı sıra, 1991 yılında Antarktika Anlaşması’na ek olarak imzalanan Madrid Protokolü² ile barışa ve bilime adanan bir kıta olan Antarktika özellikle iklimbilim, jeoloji, buzulbilim, deniz ve kara biyolojisi gibi alanlarda yapılan çalışmalar ile küresel bir açık hava laboratuvarı gibidir (Howkins, 2011: 186). Kıtanın yüksek enlemlerde bulunması ozon tabakasındaki delik gibi üst atmosfer tabakasında gerçekleşen olayları izlemeyi kolaylaştırırken bölgedeki manyetik kutuplar jeofizik alanındaki çalışmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır. Sert iklim koşullarının hüküm sürdüğü kıtada bitki ve hayvanların bu koşullara uyumu da bilim insanları tarafından incelenmektedir (Leroux, 2000:182). Bu bilimsel çalışmalar arasında iklim değişikliği alanında yapılan çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır (Howkins, 2011: 187, Jayaram, 2022: 9). Özellikle iklimbilim alanında Charles David Keeling tarafından Güney Kutbu’nda yapılan karbondioksit ölçümleri oldukça önemlidir, zira bu çalışma ile Keeling ve arkadaşları atmosferde artan karbondioksitin sera etkisine yol açarak küresel ısınmaya yol açabileceğini öne sürmüşlerdir (Howkins, 2011: 187). Keeling ve meslektaşlarının bu iddiası buz çekirdeği araştırmacıları tarafından buzullardan alınan örneklerle desteklenmiştir. İklim değişikliği alanında Antarktika’dan elde edilen veriler hala eksik (Howkins, 2011: 189;

¹ 1909 yılında keşfedilmesine rağmen kıtada 1940’lı yıllarda kurulan bilim üslerine kadar kimse ikamet etmemiştir (Pflieger, 2015: 4).

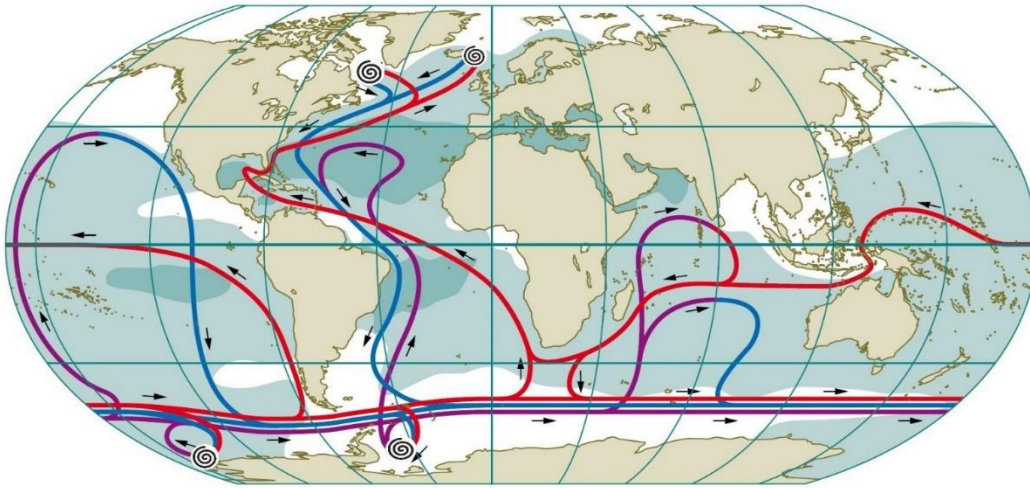
² Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü, (1991).

[https://www.ats.aq/f/protocol.html#:~:text=Sign%C3%A9%20C3%A0%20Madrid%20le%20,science%E2%80%9D%20\(Article%20\), \(15.02.2022\).](https://www.ats.aq/f/protocol.html#:~:text=Sign%C3%A9%20C3%A0%20Madrid%20le%20,science%E2%80%9D%20(Article%20), (15.02.2022).)

Chaturvedi, 2012: 268) ve bu verileri elde etmek oldukça güç olsa da buzullar dünya iklim tarihinin “donmuş” arşivleri (Howkins, 2011: 187) olarak karbondioksit seviyesi ile iklim değişikliği arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Howkins, 2011: 189).

Antarktika’yı çevreleyen Güney Okyanusu; Atlantik, Pasifik ve Hint okyanusları arasında bağlantıyı sağlaması bakımından hem iklimlerin oluşumu ve değişikliği hem de ekolojik sistemleri anlamak bakımından hayati bir rol oynamaktadır (Jayaram, 2022: 9). Dünya iklimini düzenleyici etkileri açısından Antarktika’daki iklim değişimi dünyanın geri kalanını etkileyecek düzeydedir (Lavorel, 2021:84). Tabir-i caizse kıtanın iklim değişimi ile dünyanın iklim değişimi göbek bağı ile birbirine bağlıdır. Bu bağlamda, kıtada yaşanan ekolojik değişikliklerin dünya üzerindeki etkisini gözlemlemek son derece önemlidir.

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)’nin 2001 yılında yayınladığı raporda Antarktika Yarımadası’nda ısınmanın endişe verici düzeye geldiği ve bu durumun buzulların erimesi ile birlikte uzun vadede deniz seviyesinin yükselmesine, okyanuslardaki termohalin döngüsünün yavaşlamasına ve denizdeki ekolojik habitatların değişmesine yol açacağı belirtilmektedir (IPCC, 2001). Yine Britanya Antarktika Araştırmaları’nın 1989-1990 El Kitabı’nda buz tabakasının atmosfer ile olan ısı değişimi ve okyanus ile olan kütle değişimi nedeniyle buzulların incelmesinin tüm dünyanın iklim koşullarını etkileyeceğinin altı çizilmiştir (BAS, 1989-1990’dan alıntılan Howkins, 2011: 191). Antarktika Yarımadası’nın batısının hava sıcaklığında yaşanan üç derece artış ile dünyadaki en hızlı ısınan bölgelerden biri olduğu söylenmektedir (Jayaram, 2022:9). Yine Antarktika Yarımadası’nda buzulların %87’si azalmaktadır ve bu durumun daha sıcak bir Güney Okyanusu’nda Adélie penguenleri başta olmak üzere fok balıkları, albatroslar ve krillerin de yaşam alanlarını tehlikeye sokacağı ve sayılarında azalma yaratacağı belirtilmektedir (Chaturvedi, 2012: 262). Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli’nin 4. Değerlendirme Raporunda 1980-1999 yılları arasında 18 cm’lik deniz seviyesindeki yükselmenin 2090-2099 yılları arasında deniz seviyesinin 59 cm’ye çıkmasının öngörüldüğü not edilmiştir (IPCC, 2007). Bu tespitin denizlere/okyanuslara kıyısı olan pek çok ülke için felaket haberi olduğu aşikardır.

Figür 1 Küresel Termohalin Döngüsü Haritası. Helezonla gösterilen alanlar iklim üzerinde önemli rol oynayan derin su kütle oluşum alanlarıdır.

<http://worldoceanreview.com/en/wor-1/climate-system/great-ocean-currents/>

Antarktika’da yaşanan hızlı ısınmanın aynı zamanda denizin asitlenmesine (Jayatam, 2022: 8) ve değişen yağış modellerine de yol açması beklenmektedir. Yağış modellerindeki değişimin de kuraklık, susuzluk ve gıda güvenliği konularında problemler yaratabileceği öngörülmektedir (Canberra, Defense White Paper, 2009’dan aktaran Chaturvedi, 2012: 266). Hali hazırda dünyadaki su ve gıda güvenliği sorunları düşünüldüğünde bu durumun son derece kritik etkiler barındırdığının vurgulanması gerekir.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yanı sıra hem yasal hem de yasa dışı balıkçılık bölgede giderek artmaktadır. Endüstriyel balıkçılık, özellikle de kril balıkçılığı, balina avı, balıkçılık kotalarının ve balıkçılık yapılabilecek alanların artırılması talepleri, kabaca ticari kullanım için biyolojik mikroorganizmaların araştırılması anlamına gelen biyoprospeksiyon ve turizm³ de Antarktika için ekolojik tehlike arz eden durumlar olarak sıralanabilir (Lavorel, 2021:86-87; Jayaram, 2022:9).

“Dünyanın geri kalanına coğrafi olarak uzak ama ekolojik etkileri açısından yakın kıta Antarktika” (Chaturvedi, 2012: 262)’nin ekolojik durumunu korumak için Antarktika Anlaşma Sistemi tarafından birtakım önlemler alınmıştır. 1 Aralık 1959 tarihinde Washington’da imzalanan Antarktika Anlaşması doğrudan çevre ile ilgili önlemler almaya da kıtada nükleer patlamaları ve radyoaktif atıkları engellemiş ayrıca imzacı devletlerin kıtada bulunan bitki örtüsü ve hayvanları korumaya yönelik önlemler almaları gerektiğini belirtmiştir. 1972 yılında imzalanan Londra Konvansiyonu ya da “Antarktik Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi”, Antarktika’da ayı balıklarının avlanmasını engellemiştir. 1980 yılında aşırı avlanmayı ve kril popülasyonunun yok olmasını engellemek amacıyla Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme ile balıkçılıkta avlanma kotaları getirilmiş ve insani aktivitelerin sınırlandırıldığı hatta yasaklandığı koruma altına alınmış deniz alanları oluşturulmuştur. 1991 yılında imzalanan Madrid Protokolü (Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü) çevre koruma alanında atılan en önemli adımdır. Kıtayı” barışa ve bilime adanan doğal bir rezerv olarak” tanımlayan sözleşme her türlü aktivitenin önceden alınan izne tabi tutulmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca her türlü insani aktiviteden önce çevre etki etütleri yapılması öngörülmüştür. Bu sözleşmenin çevre açısından en önemli getirisi kıtada maden araştırmalarını özellikle hidrokarbür araştırmalarını yasaklamasıdır. Sözleşmenin 2048’de son bulacağı iddia edilse de böyle bir zorunluluk olmamakla birlikte, değişen iklim şartları, maddi ihtiyaçlar ve jeopolitik mücadeleler ekseninde bu durumun değişmesi oldukça mümkün görülmektedir. İmzacı devletlerden gelecek talep doğrultusunda bazı maddelerin gözden geçirilebilmesi dolayısıyla mümkün hale gelecektir (Lavorel, 2021: 85-86).

ANTARKTİKA ANTLAŞMA SİSTEMİ: BİLİMSEL, SİYASİ VE ETİK ÇIKMAZLAR

Öte yandan tüm dünyaya uzaklığına rağmen ekolojik etkileri açısından yakınlığı Antarktika’yı jeopolitik olarak da önemli bir hale getirmektedir. Zira Soğuk Savaş döneminde barışa ve bilime adanması zaruri hale gelen kıtadaki tüm hak talepleri dondurularak, ortak mirasın devletlerin eşitliği ilkesince korunması mümkün hale geldi. Uluslararası ilişkiler’de devletler resmi olarak eşit egemenlik haklarına ve bağımsızlığa sahiptirler. Fakat, pratik boyutta devletlerin güvenliği ve çıkarları söz konusu olduğunda, aralarındaki güç dağılımından, yani güç hiyerarşisinden bahsetmek kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü devletler amaçlarına ulaşmak için birbirleri üzerinde askeri olmayan güç araçları da uygulamakta ve otorite tesis etmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla devletler arası güç hiyerarşisinin tabiiyet ilişkilerini doğurduğunu ve bunun

³ Jayaram’a göre 1990’larda yıllık 5000 olan turist sayısı 2016-2017 yıllarında 45.000’e yükselmiştir (2022: 8).

yalnızca askeri araçlarla olmadığını belirtmek gerekir (Cooley, 2005; Donnelly, 2006; Hobson ve Sharman, 2005; Lake, 2009; Weber, 2000). Özellikle Batılı devletlerin geçmişte daha zayıf ülkelerle ilişkilerini bu bağlama oturtarak, onları tabiiyetleri altına almaya çalıştıkları bilinmektedir. Sömürgeleştirme (kolonizasyon) olarak da adlandırılan bu girişimler, siyasi kontrolü, fiziki işgali ve bir toplumun diğer bir toplum üzerindeki her türlü hakimiyetini ifade eder (Crawford, 2002: 131).

Günümüzde ise resmi olarak sürekli bir ülkeyi ve toplumunu doğrudan işgal ve kontrol altında tutmak sonlanmış olsa da, Batılı ve diğer büyük güçlerin değişik yol ve yöntemlerle etki ve otoritelerini başka ülkeler ve halklar üzerinde devam ettirdikleri ileri sürülmektedir. “Yeni-sömürgecilik” (Neo-kolonializm) olarak ifade edilen bu fikir ve pratikler Batılı ve diğer emperyal güçlerin çıkarlarını devam ettirmektedir. Bir başka ifadeyle yeni-sömürgecilik, ekonomi ve uluslararası hukuk başta olmak üzere çeşitli alanlarda üstünlük kurarak dolaylı bir biçimde politik kontrolün devamlılığının sağlanmasıdır (Duffield, 2001; Grovogui, 1996, Hkrumah, 1966).

Etik bakımdan ise sömürü zayıf ülkelerin araçsallaştırılarak nesne konumlarının devamını sağlamaktadır ve ilişkilerin eşitsiz gelişmesi, zayıf ülkelerin ve ulusların gerçek bir *ahlaki fail/özne* olarak ortaya çıkmasını engellemektedir. Çünkü öznellik ve kimlik bilgi/iktidarın ürünüdür (Foucault, 1980: 73-74). Büyük güçler de sömürgeleştirdikleri topraklardaki iktidar ve düzenlerinde kendi çıkarlarına uyan araçsal kimlik ve öznellikler inşa etmişlerdir.

Üstünlük kurmanın politik güç ve kontrolü getirmesi esasen bilginin üretilmesine/işlenmesine dayanmaktadır (Foucault, 1980). Nitekim, özellikle Keşifler Çağı'nın ardından Batılılar kendilerini özne olarak betimleyerek, “Doğulular” olarak adlandırılan az gelişmiş toplumları ise bir araştırma nesnesi haline getirip, Asya ve Afrika başta olmak üzere batı dışı toplumların tarihleri, dilleri, dinleri ve kültürleri üzerinde çalışmış, onlar hakkında bilgi üretmiş; ve bu bilginin de onları temsil etmesini sağlamışlardır. Fakat bu üretilen bilgiye göre Batılılar “ilerlemeci”, “üstün” ve “yönetme hakkına sahip” bir kültürle resmedilirken; “Doğulular”, “geri”, “aşağı” ve “yönetilmeye mahkûm” bir kültürle tasnif edilmişler, dünyayı Avrupa'nın kendi arasındaki alan kapma mücadelesindeki bir çıkar alanları coğrafyaları olarak politize etmişlerdir. Bu politik sistem, ilerlemiş rakipler ve geri kalmış “ilerletilecek” bölgeler olarak bir ayrışmayı getirmiştir. Dolayısıyla, sömürgeci güçler yalnızca fiziksel bir güce dayalı üstünlükle değil, sözde nesnel bir bilgi iktidarı üzerinden de dünya siyasetini paylaşarak yönlendirmişlerdir. Diğer bir deyişle, Batı'nın hiyerarşik üstünlüğü, Batı dışında kalan dünya hakkında ürettiği bilgiyi kendi çıkarlarına uygun biçimde tanımlayarak da başarmaktadırlar (Said, 1998). Ancak bu tarz bir bilgi üretimi nesnel değil, son derece öznel, tek taraflı ve dahası *dışlayıcı* bir sömürme amacını taşıyan bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası alanda tabiiyet ilişkilerinin çıkış noktası “bilgi hiyerarşisinin” kurulmasıdır. Bu bağlamda, bilgiyi üretenlerin epistemik bir topluluk/cemaat olduğu söylenebilir. Epistemik topluluk, uzmanlık ve becerileriyle belirli bir alanda çalışan ve o alandaki politikalara etki eden bir profesyoneller ağıdır. Söz konusu profesyoneller ve uzmanlar, toplumun ilerlemesine dönük olarak belirli inanç ve normları paylaştıkları için o epistemik topluluğu oluştururlar. Epistemik topluluklar, etmen fikirlerin ve inançların oluşmasında önemli bir role sahip olmalarından dolayı, politika süreçlerine katılımında hangi aktörlerin meşru olduğunu belirlemeye yardım etmelerinin ve çıkar çatışmalarının sonuçlarına etki etmenin yanında, devlet çıkarlarını ve tercihlerini belirlemede yardım etmektedirler. Kısacası, epistemik toplulukları incelemek siyasette aktörü ve politika oluşumunu anlamının bir yoludur (Haas, 1992; 2001: 11579). Bilgi üretimiyle bir epistemik topluluk, ait olduğu toplumun/ulusun ilerlemesini sağlamakta ve hiyerarşik bilgi üstünlüğünü öne

sürebilmektedir. Böylece, bilgi üretiminde geri kalan toplumların ve ülkelerin kendine tabi olmasını sağlayabilir. Bu da başlı başına etik-siyasi anlamı ve sonuçları olan bir sürece işaret etmektedir.

Antarktika'yı barışçıl bilimsel araştırmaların yapılacağı bir kıta olarak ilan eden Antarktika Antlaşması Sistemi'ni kuran ve sisteme daha sonrasında danışman/istişari ülke olarak dahil olan devletler de Antarktika özelinde epistemik bir topluluğu teşkil etmektedirler. Epistemik topluluk bağlamında Sistem, bilim, siyaset ve etiğin iç içe geçtiği bazı uluslararası çıkmazlara sahiptir. Antarktika Antlaşması kapsamında Batılı ve bazı diğer büyük güçlerin Antarktika üzerinde yürüttüğü bilimsel araştırma ve çalışmalar da bu alanda bir bilgi hiyerarşisi kurmuş, aynı zamanda burada üretilen bilgi siyaseten dışlayıcı bir araç haline gelmiştir (Hemmings, 2022, Yao, 2021; Young, 1989: 64). Daha açık ifade etmek gerekirse, Antarktika Antlaşması "önemli derecede" bilimsel faaliyeti burada var olmak için şart koşmakta, bu yüzden de bir çok az gelişmiş ülke hem maddi hem de bilimsel kapasite yetersizliklerinden dolayı söz konusu bilimsel faaliyetlere dahil olamamaktadır. Böylece Antarktika hakkında üretilen bilgi yalnızca nesnel olmamakta, belirli epistemik topluluklara ve onların temsilcisi devletlere ait olmakta; bu da bilimsel ve siyasi bakımdan zayıf ülkelerin büyük güçlere tabiiyet ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Antarktika'nın, örtük bir yeni emperyalizm ya da yeni-sömürgeciliğin bir aracı haline geldiğini söylemek mümkündür (Dodds, 2006; Mancilla, 2022, Scott, 2011). Antarktika'da üretilen bilginin burası hakkında söz söylemek ve eylemde bulunmak için meşruiyetin kaynağı olarak kabul edilmesi, ülkeler arasında eşitsiz, dışlayıcı ve sömürücü ilişkilerin ortaya çıkmasının temel nedenidir. Halbuki Antarktika herhangi bir devletin egemenlik alanı dışında, insanlığın evrensel ortak varlığı olarak kabul edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 1987).

Ülke	İmza	Danışman Statüsü	Beklediği Süre	Çevre Protokolü	CCAS	CCAMLR
Türkiye	24 Ocak 1996			27 Ekim 2017		
1-Almanya	5 Şubat 1979	3 Mart 1981	2 yıl	14 Ocak 1998	X	X
2-Amerika Birleşik Devletleri	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	
3-Arjantin	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	X
4-Avustralya	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	X
5-Belçika	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	X
6-Birleşik Krallık	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	
7-Brezilya	16 Mayıs 1975	27 Eylül 1983	8 yıl	14 Ocak 1998	X	X

8-Bulgaristan	11 Eylül 1978	5 Haz 1998	10 yıl	21 May 1998		X
9-Çekya	1 Ocak 1993	1 Nisan 2014	21 yıl	24 Eyl 2004		
10-Çin	8 Haz 1983	7 Ekim 1985	2 yıl	14 Ocak 1998		X
11-Ekvador	15 Eylül 1987	19 Kasım 1990	3 yıl	14 Ocak 1998		
12-Finlandiya	15 Mayıs 1984	20 Ekim 1989	5 yıl	14 Ocak 1998		X
13-Fransa	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	X
14-Güney Afrika	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	
15-Hindistan	19 Ağu 1983	12 Eylül 1983	3 Hafta	14 Ocak 1998		X
16-Hollanda	30 Mart 1967	19 Kasım 1990	23 yıl	14 Ocak 1998		
17-İspanya	31 Mart 1982	21 Eyl 1988	6 yıl	14 Ocak 1998		
18-İsveç	24 Nisan 1984	21 Eyl 1988	4 yıl	14 Ocak 1998		
19-İtalya	18 Mart 1981	5 Ekim 1987	6 yıl	14 Ocak 1998	X	X
20-Japonya	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	X
21-Kore (ROK)	28 Kasım 1986	9 Ekim 1989	3 yıl	14 Ocak 1998		
22-Norveç	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	
23-Peru	10 Nisan 1981	9 Ekim 1989	8 yıl	14 Ocak 1998		
24-Polonya	23 Haz 1961	29 Tem 1977		14 Ocak 1998	X	

25-Rusya Federasyonu	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	
26-Şili	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998	X	X
27-Ukrayna	28 Ekim 1992	4 Haz 2004	12 yıl	24 Haz 2001		
28-Uruguay	11 Ocak 1980	7 Ekim 1985	5 yıl	14 Ocak 1998		
29-Yeni Zelanda	23 Haz 1961	23 Haz 1961		14 Ocak 1998		

Figür 2 Antarktika Antlaşma Sistemi'ne İmzacı ülkelerin danışman statüsünü almak için bekledikleri süre. Üzeri koyu renkte olan ülkeler ilk imzacılar olarak doğrudan danışman statüsünü elde etmişlerdir. Dodds'un (2006) da ifade ettiği gibi bu kabul süreçlerinin standartları ülkeden ülkeye hem süre hem de süreç açısından değişmekte, bu durumsa örtük anlamda post-kolonyal ve oryantalist düşünsel süreçlerin varlığını ifade etmektedir.

Antarktika'nın evrensel ortak varlık kabulü, burası özelinde siyaseten ve etik olarak esasen hiçbir dışlamanın ve tabiiyet ilişkisinin kabul edilebilir olmadığını göstermektedir. Yani, bütün insanlara eşit değer ve hakları sunan Antarktika'nın, insanlar ve ülkeler arasında herhangi bir ahlaki ayrımı ve eşitsizliği reddeden kozmopolitan bir etik ilişkinin alanı olması beklenmektedir. Fakat, söz konusu evrensellik kabulüne rağmen, Antarktika Antlaşması Sistemi'nin bilime yaklaşımı, toplulukçu bir siyasi çerçeveye oturmaktadır. Sistem, Antarktika'da yer almak isteyen ülkeler için evrensel ve kapsayıcı net bilimsel ölçüt veya kriterler sunmaktan uzak kalmaktadır. Bu da Antarktika üzerinde söz sahibi olmanın nihayetinde belirli bir siyasi topluluğun (sistemi kuran devletlerin) onayının alınmasına bağlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Antarktika'da belirli bir devletler topluluğunun egemen ve ayrıcalıklı olduğu bir uluslararası siyasi yapı ve anlayışın tesis edildiğinden bahsedilebilir. Sonuç olarak, Antarktika Antlaşması Sistemi, bu sistemin/topluluğun dışında kalan devletlerin bilimsel ve dolayısıyla siyasi bakımdan tabiiyet ilişkisi içine alınmasının yanında, sisteme/topluluğa dahil olmak isteyenleri de ayrıca siyasi tabiiyete mecbur bırakabilmektedir.

SONUÇ

Türkiye için Antarktika'ya dair bazı politika önerilerinin yapılması mümkündür. Birincisi, Türkiye'nin Antarktika'nın kozmopolitan/evrensel bir anlamının olduğunu, paylaşımına kapalı kalmasının önemini, tabiiyet ilişkilerinin bir aracı olmaması gerektiğini bütün uluslararası platformlarda vurgulaması gerekir. Bu bağlamda, Türkiye hem klasik diplomatik yollarla hem de "akademik/bilimsel diplomasi" yürüterek Antarktika'nın insanlığın ortak mirası olduğunu ve bu ortak mirasın mümkün olduğunca geniş katılımlı bir şekilde korunması gerektiğini vurgulamalıdır. Bu vurgu mevcut sistemi bir yandan onaylamakta, diğer yandansa onun kısıtlayıcı ve dışlayıcı diğer yönlerini revize etme amacına yönelik olmalıdır. Zira kıtanın orta ve uzun vadede yeni bir sömürü alanına dönüşmemesi için Türkiye bu sorumluluğa uygun ve dengeli bir diplomasi tercih etmelidir. Ayrıca, akademik diplomasiyi Antarktika hakkında bilimsel yayınların sayısını ve kalitesini artırarak da desteklerken, bu imkana sahip olmayan ülkelerin akademisyenlerine de bu anlamda

destek olmalıdır. Diğer bir deyişle akademik diplomasi, değişim programları ve ittifaklar ülkenin elini bu anlamda güçlendirecek unsurlardır.

İkinci olarak Türkiye, “evrensel ortak varlık” olan Antarktika’daki varlığını, tabiiyet ilişkilerini benimseyen Batılı ve diğer büyük güçlerden farklı, kapsayıcı bilgi ve retorik üretme üzerine kurmalıdır. Antarktika hakkında bilgi üreten “epistemik bir topluluğun” gerçek anlamda kozmopolitanlaşması için Türkiye’nin sömürgeci ve toplulukçu yaklaşımlardan kendini farklılaştırmayı ön plana alması gerekmektedir. Aksi bir durum Türkiye’nin imajı ve yumuşak gücü için faydalı olmaz.

Son olarak, Dünya’nın en büyük beşinci kıtası olan Antarktika yüz yılı aşkın bir süredir keşfedilmeye devam etmektedir. Bu keşiflerse herhangi bir ülkenin tek başına yetebileceğinden daha fazla iş birliğine ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda Türkiye’nin havadan yapılan bilimsel keşif ve teftişlere ayırabileceği Antarktika’ya özel bir ekibin kurulması ve bu ekibin diğer ülkelerin bilimsel üsleriyle bu amaçla angaje olarak çalışması Türkiye’nin danışman üyelik statüsünü kazanması sürecini hızlandıracaktır.

KAYNAKÇA

- BİLGİÇ, A. (2021). “Turkey’s Antarctic Quest”, The RUSI Journal, 166(6-7): 64-72.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER. (1987). “Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future”, <https://digitalibrary.un.org/record/139811>, (02.11.2022).
- BUCHANAN, E. (2022). “Antarctica in the gray zone”, Australian Journal of International Affairs, 76(3): 324-339.
- BUHARİ GÜLMEZ, D. & AYDIN DİKMEN, B. (2021). “Gezegensel Siyaset Manifestosunun Ardından Yeşil Teorinin Uluslararası İlişkilerdeki Konumu”, Uluslararası İlişkiler, Çevrimiçi Erken Yayın, ss. 1-20, DOI: 10.33458/uidergisi.1054551
- CHATURVEDI, S. (2012). “The Antarctic ‘Climate Security’ Dilemma and the Future of Antarctic Governance”, (Ed.) HEMMING, A. ROTHWELL, D. ve SCOTT, K., Antarctic Security in a Global Context, Routledge, London.
- COOLEY, A. (2005). Logics of Hierarchy: The Organization of Empires, States, and Military Occupations, Cornell University Press, Ithaca, NY.
- CRAWFORD, N. C. (2002). Argument and Change in World Politics: Ethics, Decolonization, and Humanitarian Intervention, Cambridge University Press, New York.
- DEPLEDGE, D., KENNEDY-PIPE, C. ve BİLGİÇ, A. (2020). “Turkey: A New Polar Power?”, RUSI, 40(3): 1-3.
- DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI. (2022). “Türkiye’nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası”, <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>, (03.11.2022).
- DODDS, K. J. (2006). “Post-colonial Antarctica: An Emerging Engagement”, Polar Record, 42(1): 59-70.
- DONNELLY, J. (2006). “Sovereign Inequalities and Hierarchy in Anarchy: American Power and International Society”, European Journal of International Relations, 12(2): 139-170.

- DUFFIELD, M. (2001). *Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security*, Zed Books Ltd., Londra.
- FOUCAULT, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*, Pantheon Books, New York.
- GROVOGUI, S. N. (1996). *Sovereigns, Quasi Sovereigns, and Africans: Race and Self-Determination in International Law*, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- HAAS, P. M. (1992). "Introduction: epistemic communities and international policy coordination", *International Organization*, 46(1): 1-35.
- HAAS, P. M. (2001). "Policy Knowledge: Epistemic Communities", (Ed.) SMELSER N. J. ve BALTES B. *International Encyclopaedia of the Social and Behavioral Sciences*, ss. 11578-11586.
- HEMMINGS, A. D., ROTHWELL D. R., & SCOTT, K. N., (2012). *Antarctic Security in the Twenty-First Century*, Routledge, London.
- HEMMINGS, A. D. (2022). "The Functional Exclusion of Least Developed Countries from the Antarctic Regime", *The Polar Journal*, 12(1): 88-107.
- HOBSON J. M. ve SHARMAN, J.C. (2005). "The Enduring Place of Hierarchy in World Politics: Tracing the Social Logic of Hierarchy and Political Change", *European Journal of International Relations*, 11(1): 63-98.
- HOWKINS, A. (2011). "Melting Empires? Climate Change and Politics in Antarctica Since the International Geophysical Year", *Osiris*, 26:180-97.
- IPCC (2007). *Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf, (15.02.2022)
- Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/WGII_TAR_full_report-2.pdf, (15.02.2022)
- JAYARAM D. (2022). "Geopolitics, Environmental Change and Antarctic Governance: A Region in Need of a Transformative Approach to Science Diplomacy", (Ed.) KHARE, N., *Assessing the Antarctic Environment from a Climate Change Perspective, An Integrated Approach*, Springer, New Delhi.
- LAKE, D. (2009). *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, Ithaca, NY.
- LAVOREL, S. (2021). "La protection de l'environnement austral, enjeu mondial", *Diplomatie*, 109: 84–87.
- LEANE, E. & MCGEE, J. (2020). *Anthropocene Antarctica*, Routledge, Londra.
- LEROUX, E. (2000). "La sauvegarde de l'environnement antarctique, quarante ans après le traité originel ou l'émergence d'une conscience écologique", *Revue Juridique de l'Environnement*, 2 : 179-196.
- MANCILLA, A. (2022). "South American Claims in Antarctica: Colonial Malgré Tout", *The Polar Journal*, 12(1): 22-41.
- NAYLOR, S., SIEGERT, M., DEAN, K., & TURCHETTI, S. (2008). *Science, geopolitics and the governance of Antarctica*. *Nature*, 143-145.

- NKRUMAH, K. (1966). *Neo-Colonialism: The Last Stage of Imperialism*, International Publishers, New York.
- ÖZTÜRK, B. (2015). *Neden Antarktika?*, E Yayınları, İstanbul.
- SAID, E. W. (1998). *Oryantalizm (Doğubilim): Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- SCOTT, S. V. (2011). "Ingenious and Innocuous? Article IV of the Antarctic Treaty System as Imperialism", *The Polar Journal*, 1(1): 51-62.
- TÜBİTAK (2018). "Ulusal Kutup Bilim Programı", https://kare.mam.tubitak.gov.tr/sites/images/kare_mam/ulusal_kutup_bilim_programi.pdf, (03.11.2022)
- WEBER, K. (2000). *Hierarchy Amidst Anarchy: Transaction Costs and Institutional Choice*, State University of New York Press, Albany, NY.
- WESTON, P. (2022). "Flourishing plants show warming Antarctica undergoing 'major change'", *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2022/feb/14/flourishing-plants-show-warming-antarctica-undergoing-major-change-aoe>, (3.11.2022).
- YAO, J. (2021). "An International Hierarchy of Science: Conquest, Cooperation, and the 1959 Antarctic Treaty System", *European Journal of International Relations*, 27(4): 995-1019.
- YEŞİLTAŞ, M. & PİRİNÇÇİ, F. (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, Seta Yayınları, Ankara.
- YOUNG, O. R. (1989). *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*, Cornell University Press, Ithaca, NY.
- ZENGİN, D. (2019). "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Kampı Kuruldu", <https://www.aa.com.tr/tr/antarktika-bilim-seferi/antarktikada-turk-bilimsel-arastirma-kampi-kuruldu/1402147>, (03.11.2022).

RADİKAL TERÖRÜN ÖZBEKİSTAN'IN GÜVENLİK ALGILAMALARINA ETKİSİ: DÜNYADA VE SURİYE'DE ÖZBEK YABANCI SAVAŞÇILAR

Betül CAFER

betul.caf96@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5846-0032

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 16.12.2022

Kabul Tarihi

Accepted: 22.01.2023

RADICAL TERRORISM'S EFFECTS ON UZBEKISTAN'S SECURITY PERCEPTIONS: UZBEK FOREIGN TERRORIST FIGHTERS IN THE WORLD AND SYRIA

ÖZ Özbek yabancı terörist savaşçılar El Kaide, Taliban ve 2011 yılından beri devam eden Suriye İç Savaşı sırasında ortaya çıkan DAEŞ (Devlet'ül İslamiyye Irak ve Şam) terör örgütü gibi gruplar içerisinde varlık göstermektedir. Bu terörist savaşçılar hem Özbekistan hem de bölgesel istikrarın ve güvenliğin sağlanması açısından Orta Asya'da da bir tehdit oluşturmaktadır. Makalenin amacı radikal terörün Özbekistan'ın güvenlik algılamalarına olan etkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle yabancı terörist savaşçı kavramı ele alınacaktır. Daha sonra Özbek savaşçıların radikalleşme süreçleri ortaya konulacaktır. Çalışmanın diğer bölümünde Özbek yabancı savaşçıların El Kaide, Taliban ve DAEŞ terör örgütleri içerisindeki faaliyetleri incelenecektir. Bu bağlamda son bölümde geri dönen Özbek yabancı terörist savaşçıların Özbekistan'ın güvenlik algılamalarına olan etkisi değerlendirilecektir. Çalışma sonuç bölümüyle nihayete erdirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Radikalleşme, Yabancı Terörist Savaşçılar, El-Kaide, Taliban, DAEŞ, Özbekistan.

ABSTRACT

Uzbek foreign terrorist fighters have a presence within radical Islamic terrorist organizations, al-Qaeda, the Taliban and the Daesh (Islamic State-led Iraq and Damascus) which is a terrorist organization emerged during the Syrian Civil War in 2011. These fighters are a threat for both Uzbekistan and Central Asia in the context of providing regional stability and security. The aim of the article is to reveal the impact of radical terrorism on Uzbekistan's security perceptions. For this purpose, the concept of foreign terrorist fighters will be discussed first. Then the radicalization processes of Uzbek fighters will be revealed. The other part of the study will examine the activities of Uzbek foreign fighters within al-Qaeda, the Taliban, DAESH terrorist organizations. In this context, the impact of returning Uzbek foreign terrorist fighters on Uzbekistan's security perceptions will be evaluated in the last chapter. The work will be concluded with the resulting section.

Keywords: Radicalization, Foreign Terrorist Fighters, Al-Qaeda, the Taliban, DAESH, Uzbekistan.

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılması bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya devletlerinde farklı kültürel ve dini ifadelerin yayılmasına fırsat sunan bir ortam sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Orta Asya'da bulunan Müslüman halklara karşı din hususunda uyguladığı temel politika dini hareketleri kontrol altında tutmak olmuştur. Bu ortamda yayılan İslamcılık ve İslam hukukuna göre yönetim fikri çeşitli örgütler tarafından benimsenmiştir. Özbekistan'da da ortaya çıkan çeşitli örgütler de bu akımdan etkilenmişlerdir. Ancak tıpkı Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi dini kontrol altında tutmaya yönelik politikalar uygulayan baskıcı otoriter rejim yapısı bu örgütlerin radikalleşmesinde çok önemli rol oynamıştır. Fergana Vadisi'ndeki ihtilafli durumdan yararlanarak faaliyette bulunan bu örgütler Afganistan'da bulunan terör örgütleri ile iletişime geçerek Radikal İslam'ın Orta Asya'da varlık göstermesine neden olmuşlardır. Bu bağlamda Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH) ve Hizb-ut Tahrir (HT) hareketi gibi terör örgütlerinin Orta Asya'daki örneklerini oluşturmuşlardır. Bu örgütlerin her ikisi de Özbekistan'ın içerisinden çıkmış ve başlarda İslam Kerimov yönetimindeki rejimi ortadan kaldırarak yerine İslam hukukunu benimseyen bir rejim kurmayı hedeflemişlerdir. Daha sonraları Afganistan'da faaliyet gösteren terör örgütlerine biat ederek bölgesel bir tehdit haline gelmişlerdir.

Özbek yabancı terörist savaşçılar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a müdahalesinin ardından örgütsel yapılarını kaybetmeler de hem Özbekistan hem de Orta Asya için bir güvenlik tehdidi oluşturmaya devam etmektedir. Çünkü yaşamlarını devam ettirebilmek için yeni ortaya çıkan diğer terör örgütleri ile bağ kurmaya devam etmektedirler. Son olarak Suriye' de yaşanan iç savaş sürecinde bölgede beliren otorite boşluğundan faydalanarak güçlenen DEAŞ terör örgütü içerisinde faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir. Bu terörist savaşçılar Özbekistan için bir güvenlik tehdidi oluşturmakta mıdır? Dünyada diğer terör örgütleri ile nasıl faaliyet göstermektedirler? Geri dönüş sürecinde Özbekistan için nasıl bir tehdit unsuru meydana getirmişlerdir? Çalışma bu araştırma soruları etrafında şekillenerek radikal terörün Özbekistan'ın güvenlik algılamalarına etkisi ortaya konulacaktır.

Bu çalışma dört bölümden meydana getirilmiştir. İlk yabancı terörist savaşçı kavramının tanımı ve radikalleşme süreçleri ekseninde Özbek yabancı terörist savaşçıların radikalleşme süreçleri ele alınacaktır. İkinci olarak diğer terör örgütleri içerisindeki faaliyetleri ele alınacaktır. Üçüncü olarak Suriye'de faaliyet gösteren DAESH terör örgütünün faaliyetlerinin büyük oranda bitirilmesi ile dördüncü bölümde geri dönen Özbek yabancı terörist savaşçıların günümüzdeki durumları araştırılacaktır. Çalışma sonuç bölümüyle nihayete erdirilecektir. Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış olup, elektronik ve basılı kaynaklardan, haberlerden ve raporlardan faydalanılmıştır.

YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇI KAVRAMI VE ÖZBEK SAVAŞÇILAR

Terörizm örgütlenmiş bir grubun, siyasi hedeflerine ulaşmak için şiddete ya da şiddet tehdidi uygulamaya başvurmasını ifade eden bir kavramdır (Brenda Lutz ve James Lutz, 2017:275). Terörizmin kavram olarak günümüzde çok farklı kullanımları bulunsa da bu kullanımların ortak özelliği şiddet unsurunu barındırmasıdır. Belirli bir siyasi hedefin gerçekleştirilmesi için gruplanan insanların şiddet eylemlerine başvurarak amaçlarına ulaşma çabaları terörizmi doğurmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin algıladıkları tehdit unsurlarının değişiminde en temel olgu terörizm olmuştur. Günümüzde devletler tarafından terörizm tehdidi çeşitli örgütler tarafından organize edilen şiddet eylemleri vasıtasıyla algılanmaktadır. Terör örgütleri küreselleşmenin en yaygın ve yoğun olduğu günümüz dünyasında karşılıklı

olarak birbirlerine destek sağlayan ağlar geliştirmişlerdir. Bu ağlar üzerinde silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı veya insan kaçakçılığı gibi ortak noktalar bulan terör örgütleri arasında ağ yapılanmaları ile yabancı terörist savaşçılar faaliyet göstermektedir.

Terörizmin üzerinde uzlaşmış bir tanımı olmadığından dolayı “yabancı terörist savaşçı” kavramının da net bir tanımlaması yapılamamaktadır. Bu bağlamda bir literatür taraması yapıldığında “yabancı terörist savaşçı” kavramının Suriye iç savaşının ardından “yabancı savaşçı” kavramının yanı sıra kullanılmaya başlandığını söylemek yerinde olacaktır. Bu durum devletler tarafından farklı tanımların değişen koşullara göre kullanılmasına yol açmıştır. Başka bir deyişle, bir terör eylemini gerçekleştiren kişiler bir ülke tarafından yabancı savaşçılar olarak adlandırılırken bir başka ülke yabancı terörist savaşçı olarak adlandırabilmektedir. Bu durum kavramın tanımlanmasını zorlaştırır da özellikle Suriye iç savaşı sırasında ortaya çıkan DAES terör örgütünün dünyanın çok farklı bölgelerinden yabancı mensuplarının bulunması kavramın tanımlanması gereğini ortaya koymuştur. Bu konuda yapılan yabancı terörist savaşçı tanımlamalarına örnek vermek gerekirse Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ve Uluslararası Cenova Akademisi’nin yaptığı tanımlar açıklayıcı niteliktedir. BMGK’nin 24 Eylül 2014 tarihinde alınan 2178 sayılı kararı ile kavram şu şekilde tanımlanmıştır; “Terör eylemlerini planlama, hazırlama veya onlara katılma amacıyla vatandaşı olmadığı bir devletin sınırlarına giden veya silahlı çatışmalar da dahil olmak üzere terörist olmasını sağlayıcı eğitimler alan veya veren kişilere yabancı terörist savaşçılar denir.” (BMGK, 2014). Uluslararası Cenova Akademisi’nin Uluslararası Hukuk Altında Yabancı Savaşçılar raporunda yabancı terörist savaşçılar, kendi vatanları dışındaki silahlı bir çatışmada devlet dışı silahlı bir gruba katılmak amacıyla öncelikli olarak ideoloji, din ya da akrabalık bağlarını düşünerek kendi ülke sınırlarından ayrılan kişi olarak tanımlanmıştır (Geneva Academy, 2014). Bu bağlamda çalışmada Özbek savaşçılar için yabancı terörist savaşçı kavramı Cenova Akademisinin yaptığı tanım esas alınarak kullanılacaktır.

1979’da Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgali, ardından Bosna, Kosova, Keşmir, Çeçenistan savaşları ve Suriye iç savaşı radikal Müslüman eylemcilerinde dini kimlikleri üzerinden yabancı terörist savaşçı kavramına dahil olmalarına neden olmuştur (Kızılgül,2020:106). Suriye iç savaşına kadar olan dönemde bahsi geçen çatışmalarda dini referanslarla beraber yer alan kişiler özgürlük savaşçısı gibi kavramlarla beraber anılarak yabancı savaşçı olarak tanımlanmıştır. Bu çatışmalardan geriye kalan savaşçıların Suriye iç savaşı sürecinde DAES’ e katılmak için bölgeye gelmeleri ile yabancı terörist savaşçılar olarak adlandırmaya dahil olmuşlardır. Bu adlandırmaya dahil olan Özbek yabancı terörist savaşçıların çıkış noktasına baktığımızda Afganistan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgali ve ardından burada gerçekleştirilen yerel çatışmalar karşımıza çıkmaktadır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’ın topraklarının bulunduğu Fergana Vadisi sınır anlaşmazlıklarının bulunduğu istikrarsız bir bölge olarak kalmış ve radikal grupların yuvalanmasına açık hale gelmiştir (Demirci,2012:34). Fergana Vadisi’nin bulunduğu bölgelerde yuvalanan radikal gruplara dahil olan Özbek savaşçılar daha sonra terörizm ağının farklı unsurlarında yer bularak yabancı terörist savaşçılar haline gelmişlerdir.

Şekil 1: Fergana Vadisi (Starr,2011: xi)

Özbek savaşçılar ilk olarak Orta Asya’da Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bölgede radikal hareketlerin örneğini oluşturan ÖİH ve HT Hareketi’nin uzantıları olarak kalmıştır (Akbarzadeh,2004:702). HT, 1990’ların sonuna doğru harekete geçmiştir. ÖİH gibi Kerimov yönetimini devirmeyi ve yerine Fergana Vadisi’nde bir İslam devleti kurmayı hedeflemiştir (Internews,2018). Ancak HT şiddeti bir metot olarak kullanmayı reddeden bir strateji benimsemiş ve bu nedenle pek çok ülke tarafından terörist organizasyon olarak görülmemektedir (Baran vd.,2006:20). ÖİH ise İslam Kerimov yönetimine karşı örgütlenmiştir. 1992 yılında dört radikal grup olan Adalet, İslam Laskarları, Barak ve Tauba’nın tek çatı altında birleştirilmesiyle Tahir Yoldaşev ve Cuma Namangani önderliğinde faaliyete geçmiştir (Baran,2006:25-26). 1992 yılında Kerimov tarafından ülkeden çıkarılmalarının ardından 1998 yılında “Özbekistan İslam Hareketi” adını alarak Kazakistan, Afganistan, Pakistan ve Tacikistan’da faaliyet yürütmeye başladılar. (Wigen,2009:10) 1999 yılında Taşkent’te gerçekleştirdiği saldırı sonrasında dikkatleri üzerine toplayan örgütü ABD 2000 yılında terörist örgütler listesine dahil etmiştir (Çaman ve Dağcı,2014:17). 11 Eylül 2001 yılında gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından gerçekleştirilen operasyonlarda ÖİH de büyük darbe almıştır. 2002 yılında Özbekistan’a saldırmama kararının üzerine İslami Cihat Birliği (İCB) Necmeddin Jalolov liderliğinde ÖİH’den ayrıldı ve Afganistan’ın Veziristan bölgesinde güçlenen El-Kaide ile iş birliği yapmaya başlamıştır (Roggio,2010). Takip eden bölümde bu iş birliğini açıklamaya geçmeden önce Özbek savaşçıların radikalleşme süreçleri ele alınacaktır.

ÖZBEK SAVAŞÇILARIN RADİKALLEŞMESİ

Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Özbekistan’da yaşanan işsizlik, siyasi baskı, ideolojik çekim (ideological vacuum) ve kontrol ve denge sisteminden yoksun başkanlık sistemini ifade eden aşırı-başkanlık (hyper-presidentialism) Özbek savaşçıları radikalleştiren temel unsurlardır (Suud ve Ahmad,2018:41). Bunların yanı sıra Özbekistan’da temel meselelerden bir tanesi de Sovyet sonrası dönemde devlet inşası sürecinde takip edilen din politikaları olmuştur. İslam Kerimov önderliğinde kurulan hükümet Sovyet döneminde olduğu gibi merkezi bir sistem kurarak dini kontrol altında tutmak istemiştir. Ancak bu kontrol ve baskı unsurları

zamanla Özbekistan’da muhalif İslami hareketlerin radikalleşmesine neden olmuştur. Ayrıca devlet kontrolünde yapılan muhalefet rejim karşıtı İslami grupların “yer altına” çekilmesine neden olmuştur (Zhachava vd., 2003:39).

İlk olarak Sovyetler Birliği döneminde uygulanan Orta Asya’daki din politikalarına bakmak Özbekistan’daki dini politikaları anlamak bakımından yardımcı olacaktır. Sovyetler Birliği yönetimi altında İslam sıkı devlet kontrolü altında tutulmuştur (Akbarzadeh,2009:699). Sovyetler Birliği’nin İslam dininin yaşantısı hususundaki yaklaşımı şöyle özetlenebilir; “Başlangıç dönemi ile beraber yaşamın gereği olarak Orta Asya’da İslam şeriatının devam etmesi kısmen tolere edilmiştir. 1922-1953 arasında süren Josef Stalin döneminde ise dine karşı çok sert bir politika başlamıştır. İslami vakıflar ortadan kaldırılmış, giyim-kuşama karşı yasaklamalar getirilmiş ve İslami cemaatler dağıtılmıştır. Stalin sonrası dönemde dini politikalar yumuşatılmış ve hükümet tarafından müftülükler açılarak İslami yaşantı devlet kontrolü altında tutulmuştur” (Sartori,2010:317). 1943 yılında Sovyet hükümeti merkezi Özbekistan’da bulunacak Orta Asya Müslüman Ruhani Kurulu (Central Asian Muslim Spiritual Board- SADUM)’nu kurdu (VCA,2018). SADUM hükümetten bağımsız bir yapı olarak kurulan bir müftülük olsa da genel anlamda Moskova’nın bölgede İslam’ı kontrol etme aracı olarak hizmet etmiş ve özellikle Özbekistan’da benimsenmiştir (VCA,2018). Özbekistan’da eğitim sisteminin değiştirilmesi, İslam’ı referans alan tüm unsurların tasfiye edilmiş olması bunun bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir (McGlinchey,2006:129). Stalin’in ölümünün ardından başlayan de-Stalinizasyon döneminde Sovyet hükümetinin dine karşı tutumu da değişmeye başlamıştır. Dine karşı politikalarda bir yumuşama görülse de kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Devletin kontrolü altında yaşanan din Orta Asya’da yaşayan insanlar için kimliğin bir unsuru haline gelmiştir. Özbekistan’da yaşayan insanlar için de sürekliliğini koruyan bir gelenek ve hayat biçimi olarak kalmıştır (Olimova ve Tolipov,2011:3).

Özbekistan’da devlet destekli ve devlet kontrolü altında yaşanan bir “resmi İslam” olgusu ile hükümetin bu politikalarına muhalif bir pozisyon alan “devlet dışı İslam” olmak üzere siyasi anlamda iki tür İslam’dan söz etmek mümkündür (Hanks,2007:210). Özbekistan’da bağımsızlık sürecinin ardından gelen süreçte de Sovyet tarzı din politikaları yürütülmeye devam ettiği görülmektedir. Devlet tıpkı Sovyetler döneminde olduğu gibi dini kontrol etmek istemiş, din özgürlüğünü kısıtlayıcı politikalar gütmüştür. Sovyetler döneminde kurulan SUDAM’ın yerini Özbekistan’da Merkezi Müftülük adı verilen bir kurum almıştır. Merkezi Müftülük aracılığıyla hükümet müftülüklere Cuma hutbeleri konusunda direktif verebilmekte, devletten bağımsız İslami grupların kendi cemaatlerini oluşturmaları engellenmekte, devletin din işleri üzerinde başat belirleyici kurum olmasını sağlamakta, devletin tercih ettiği genel yaklaşıma uygun olarak din eğitimi sağlamaktadır (Çaman ve Dağcı,2014:14).

1991’den 2016’ya kadar kesintisiz olarak iktidarda olan Kerimov yönetiminde devlet kontrolü dışında dini eğitim verilmesi, devletin dini görevlileri haricinde İslami kılık kıyafetle kamusal alana çıkmayı yasaklamak gibi pek çok katı kısıtlamaların uygulandığı bir “resmi İslam” oluşturulmak istenmiştir (Çaman ve Dağcı,2014:15). Tüm Orta Asya devletlerinde kurulan rejimler kısıtlayıcı dini politikalar takip etmiş ve İslam’ı kontrol ve manipüle etmeye odaklanmıştır (Omelicheva,2010:169). Bu devlet kontrolü, dini akımların radikalleşmelerini ve kendilerini hukuk dışı yollardan ifade etmelerine neden olmuştur.

ÖZBEK SAVAŞÇILARIN TERÖR ÖRGÜTLERİ İÇERİSİNEKİ FAALİYETLERİ

Eski ÖİH savaşçıları Orta Asya, Pakistan ve Afganistan'ın bazı bölgelerinde gönüllüler toplamaya ve onları yabancı terörist savaşçılar olmaları için eğitmeye devam etmektedir (Omelicheva,2010:170). Öte yandan HT hareketi de şiddet eylemlerini bir metot olarak kullanmayı reddetse de dini bir örgüt olarak gönüllü toplamaya devam etmiştir. Özbek yabancı savaşçılar, bir ağ örgütlenmesine sahip olan El-Kaide ve Taliban terör örgütleri içerisinde faaliyet göstermişlerdir (Sönmez,2019:145). Son olarak Suriye'de iç savaş esnasında tüm dünyada büyük ses getiren eylemlere imza atan DAESH terör örgütü içerisinde de Özbek yabancı savaşçıların* bulunduğu bilinmektedir. Bu bölümde bahsi geçen faaliyetler incelenecektir.

El Kaide/Taliban ve Özbek Yabancı Terörist Savaşçılar

El-Kaide, Usame Bin Ladin liderliğinde Afganistan sınırları içindeki yerel mücadeleyi küresel bir mücadeleye dönüştürme stratejisinde ÖİH'ni bu stratejinin bir parçası olarak desteklemiştir (Er,2020:15). ÖİH, Orta Asya'da cihat ideolojisini genişletmek için bir araç olarak değerlendirilmiş ve 1998 sonrası dönemde Afganistan'da sığınma fırsatı verilmiştir (Köstem,2010:185). Afganistan'da Afgan Talibanı lideri Molla Ömer'e bağlılık yemini ederek Taliban ile iş birliği yapmaya başlamıştır (Sönmez,2017:16). ÖİH bu dönemde, ayrıca Pakistan Talibanı ile iş birliği yaparak sınır bölgesinde Pakistan güvenlik güçlerine karşı operasyonlar düzenlemişlerdir (Binnie ve Wright,2009:2).

2009 yılında ABD, Afganistan ve Pakistan'ın ortak askeri operasyonu ile organizasyonel ve liderlik anlamında büyük darbe alan ÖİH'nin 2013 yılında Afganistan'da 850 ve Pakistan ile Orta Asya ülkelerinde, İran ve Suriye'de 2000 kadar üyesi olduğunu değerlendirilmiştir (Azamy,2015:32). 2014 yılında Taliban lideri Molla Ömer'in öldürülmesinin ardından ÖİH'nin yeni lideri Osman Gazi oldu ve DAESH lideri El-Bağdadi'ye bağlılık yemini etmiştir (Zenn,2016). Aralık 2015'te Afganistan'ın Güney Bölgesinde bulunan Zabul'da Taliban tarafından Gazi'nin öldürülmesi sonrasında ÖİH'ne yeniden Taliban'a katılması için bir uyarı yapılmıştır (Barr,2016). Bu olay ÖİH içerisinde bir ayrışmaya neden olmuştur. Abu Zar al-Burmi'yi içeren bir grup Gazi'nin DAESH'e katılma kararının artık istemediklerini söyleyerek yeniden Taliban'a katılmışlardır (Barr,2016). Taliban ve El Kaide ile yeniden anlaşmayı bölgede hayatta kalmak ve yenilenmenin anahtarı olarak gören grup kendisine İmam Buhari Tugayı (İBT) adını vererek El Kaide'den de destek almıştır (Zenn,2017). İBT Afganistan-Pakistan sınır bölgesinde varlığını sürdürmeye çalışırken aynı zamanda Suriye'de de büyüyen bir varlık oluşturmuştur (Sönmez,2017:15). ÖİH'nin içerisinden çıkan bir diğer grup da Katibat Tawhid wal Jihod (KTJ) olmuştur. El- Kaide destekli El-Nusra Cephesi'ne bağlanarak Uygur Çin Türk İslam Partisi ile yakın ilişki kurmuştur (Mori ve Tacceti,2016:10). El Kaide ile yoğun temasta bulunan bir diğer örgüt İCB'dir. Esas faaliyet alanı Afganistan olan grup 2000'lerde Pakistan'ın aşiret bölgelerinde yerleşerek burada bir grup Alman terörist eğiterek Almanya'ya saldırılar düzenlemelerini sağlamıştır. Batı'ya karşı bugüne kadarki ilk ve tek büyük komplo planı olan Ramstein Hava Kuvvetleri üssünde ABD askerlerini hedef alan planlarını Alman polisi engellemiştir (Soliev,2015:52).

Yabancı terörist savaşçıların Suriye'ye akmaya başladığı bir dönemde Özbek YTS'lar da özellikle Fergana Vadisi'nden olmak üzere Afganistan ve Pakistan bölgelerinden Suriye'ye gitmişlerdir (Zenn,2017). El Kaide

* Makalenin devam eden kısımlarında terör örgütleri içerisinde faaliyet gösteren Özbek savaşçılar yerine, kendi vatanlarının dışında faaliyet gösterdikleri, kendileriyle aynı hedefi taşıyan İslami-Cihatçı terör örgütleriyle beraber hareket ettikleri ve organize şiddet eylemlerinde bulduklarından dolayı Özbek yabancı terörist savaşçılar (YTS) terimi kullanılacaktır.

bağlantılı olan El Nusra Cephesi veya DEAŞ ile beraber Beşar Esad rejimi ve halk arasında çıkan iç savaşta muhaliflerin içerisinde karışarak liderlik pozisyonlarını üstlenmeye çalışmışlardır (Soliev,2015:39).

Suriye’de Özbek Yabancı Savaşçılar

Mısır ve Tunus’ta rejimlerin değişmesine neden olan Arap Baharı isyanları 2011 yılında Suriye’de yayılmaya başlamıştır. Suriye devlet başkanı Beşar Esad’ın göstericilere sert müdahalesinin ardından isyan tüm ülkeye yayılmıştır. İç savaşa dönen süreçte oluşan boşluktan güçlenen DAEŞ terör örgütü tüm dünyada videolar yayınlamakla propagandalar yapmış ve bünyesine yabancı terörist savaşçılar katmaya çalışmıştır. Temmuz 2017’de Türkiye İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan “Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi” isimli rapora göre 146 ülkeden 53,781 yabancı terörist savaşçı Türkiye’den geçerek Suriye’de savaşa katılmıştır (İçişleri Bakanlığı,2017). Tüm dünyadan olduğu gibi Orta Asya bölgesinden de DAEŞ’e katılan pek çok yabancı terörist savaşçılar vardır. Soufan Grubun 2017’de hazırladığı rapora göre; 1500 Özbek, 500 Kırgız, 1300 Tacik ve 400 kadar Türkmen olmak üzere 5000’den fazla Orta Asyalı yabancı terörist savaşçı Suriye’ye gitmiştir (Barrett,2017:13). Orta Asya bölgesi ülkelerinin yaptıkları açıklamalara göre, 412’si Tacik, (Asia-Plus,2015) 360’ı Türkmen (Regnum,2015) 352’si Kırgız (AKİpress,2015), 300’ü Kazak (Tengrinews,2014) ve 200’ü Özbek (UzDaily,2015) olmak üzere 1800’den fazla Orta Asyalı yabancı terörist savaşçı Suriye’ye gitmiştir.

Özbek yabancı terörist savaşçılar, Suriye’de KTJ, İmam El Buhari Taburu (İBT) ve El Nusra Cephesi ile birlikte “Fetih Ordusu” nun içerisinde faaliyet gösterdikleri bilinmektedir (The Independent, 2015). İBT’nin lideri Salahuddin Haji Yusuf, Ekim 2014’te yaptığı bir video açıklamasında örgütün Taliban’ın tarafından yetkilendirildiğini ve Suriye’deki yan kolu olduğunu duyurdu (Gulf-Times,2014). Daha sonra İBT’nin yayınladığı bir dizi video El Nusra Cephesi ile beraber aktif olarak savaştığını göstermektedir (Gulf-Times,2014). 2014 yılında İBT, Halep’te kurulan eğitim kampında yayınladığı iki videoda 50-70 arasında terörist savaşçınının tatbikat, silah ve dövüş dersleri alırken, Suriye’den dönen altı Kırgız uyruklu yabancı terörist savaşçınının polis sorgusundan elde edilen bilgilere göre yaklaşık 150-200 Özbek’ten oluştuğu söylenmektedir (Kabar.kg,2015).

2014 yılında El Bağdadi, İslam Devletini ilan ettiğinde Taliban ile ayrışma yaşadılar ve Afgan Talibanı Afganistan’ın bazı bölgelerinde DAEŞ ile çatışmalar yaşarken Pakistan Talibanı El Bağdadi’nin halifeliğini tanımadığını ilan etmiştir (Azamy,2017:32). Bu ayrışmanın ardından DEAŞ saflarında bulunan Özbek terörist savaşçılar ile bahsi geçen diğer örgütler arasında da çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda genel anlamda DAEŞ ile mücadele kapsamında ABD başta olmak üzere küresel aktörlerin faaliyetlerinin oluşturdukları konjonktürden yararlanmaya çalışmışlardır. Ülkenin önde gelen terörist grubu ÖİH, DAEŞ’e desteğini resmen ilan etmiş ve Afganistan’ın kuzeyinde faaliyet gösterirken, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’da operasyonlar yürütmüştür (Alakhbar,2014).

DAEŞ’e katılan yabancı terörist savaşçıların vatandaşlığının bulunduğu ülkelerin arasında Özbekistan 19. sırada yer almaktadır (Benmelech, Klor, 2020: 1463). Özbekistanlı gençlerin DAEŞ’e katılımında Rusya’ya olan göç süreçleri önem arz etmektedir. Rusya’da en az prestijli işlerde çalışan ve o dönemde rublenin değer kaybetmesiyle geri dönüşlerin azaldığı görülmüştür (Dyner vd.,2015:8). Burada kalan Özbekler, koruma ve daha anlamlı bir yaşam umudu sunan Kafkas çetelerinin yörüngesine girmişler ve bu sayede DAEŞ’e aktif olarak katılımlarını sağlayan yolda yürümeye başlamışlardır (Turovsky,2015).

DAEŞ ile mücadele kapsamında gerçekleştirilen operasyonların ardından tüm dünyada olduğu gibi Suriye’den dönen yabancı terörist savaşçıların geri dönme hususu Özbekistan’ın güvenlik algılamalarında

da etki yapmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde Özbek yabancı savaşçıların Özbekistan'ın güvenlik algılamalarına olan etkisi incelenecektir. Bu hususta dikkat edilecek olan nokta Özbek yabancı savaşçıların terörist organizasyonlar içerisindeki faaliyetleri ile Suriye'den geri dönmeleri sürecinde Özbekistan içerisinde oluşturdukları güvenlik tehditleri olacaktır.

ÖZBEK YABANCI SAVAŞÇILAR VE ÖZBEKİSTAN'IN GÜVENLİK ALGILAMALARI

Özbekistan'ın güvenlik algılamaları içeriden ve dışarıdan gelen tehditler ile şekillenmektedir. Komşu devletleri Kırgızistan ve Tacikistan ile yaşadığı sınır sorunları ve yetersiz olan su kaynaklarının paylaşımı ile ilgili sorunlar ile etnik yapıyla ilgili sorunlar Özbekistan'ın güvenlik algılamalarını şekillendiren bölgesel tehdit unsurları arasındadır. Bu unsurların yanı sıra dünya afyon ve haşhaş ticaretinin merkezinde bulunan sınır komşusu Afganistan'dan gelip Özbekistan üzerinden Rusya ve Avrupa'ya yayılan uyuşturucu kaçakçılığı, organize suç sarmalı, HT gibi radikal gruplar Özbekistan'ı içeriden tehdit eden unsurlardır (Jones, vd., 2006: 54). Bunların yanı sıra hem bölgesel hem de küresel anlamda tehdit haline gelebilen Afganistan'da ki radikal örgütlenmeler Özbekistan'ı da tehdit etmektedir (Umarov, 2021:536).

Özbekistan'ın güvenlik algılamalarında birincil tehdit unsuru radikal örgütlenmelerdir. Afganistan'da yer alan Taliban rejimi ve Özbekistan hükümetini düşürüp yerine İslami devlet kurmayı amaçlayan ÖİH'yi eğiten ve destekleyen El-Kaide bu radikal örgütlenmelerin başında gelmektedir (Jones, vd., 2006: 51). Bağımsızlık sonrası dönemde Özbekistan'da, radikal örgütlerin oluşturduğu güvenlik tehdidi ülkenin demokratikleşme çabalarına, dış dünya ile ilişkilerine, Özbek vatandaşların hayatına ve kurumsal İslami yapılanmaların durumuna etki etmiştir (Er,2017:189). Özbekistan'ın içerisinde doğrudan oluşturdukları güvenlik tehdidinin yanı sıra bu radikal örgütler tüm Orta Asya için de bir güvenlik tehdidi oluşturmuşlardır. Öte yandan Özbekistan'ın içerisinden doğmasına rağmen bu ülkenin sınırları dışında faaliyet gösteren radikal örgütlere üye olan Özbekler “yabancı terörist savaşçılar (YTS)” haline gelmiştir. Özbek YTS'ler küresel anlamda hedefleri olan El Kaide ve Taliban gibi örgütler içerisinde “uyuyan hücre” yapılanması şeklinde barınmaya devam etmiştir. Son olarak Suriye'deki iç savaş esnasında DAEŞ saflarına katılanların oluşturdukları güvenlik tehditleri ise çeşitlidir.

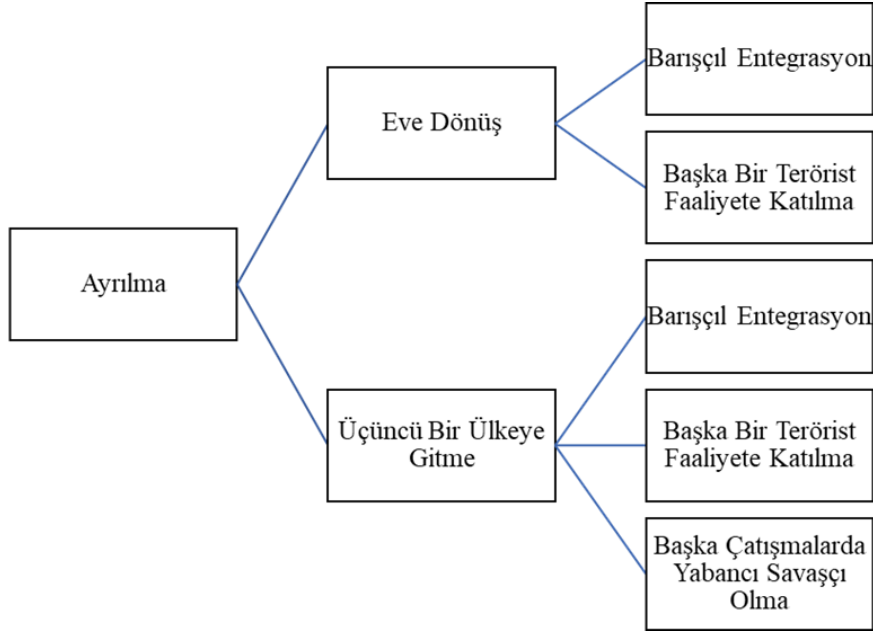
DAEŞ terör örgütü 2014 yılında “İslam Devleti” kurduğunu ve El Bağdadi'nin de kendisini halife olarak ilan etmesinin ardından tüm dünyada çeşitli eylemler planlamıştır. Özbekistan makamları da DAEŞ terör örgütünün faaliyetlerine karşılık sınırlarını güçlendirmek amacıyla önlemler aldığını duyurmuş, bu hususta Kırgız-Tacik-Özbek iş birliğinin gerekli olduğunu vurgulamaktayken, DAEŞ'in Özbekistan'a karşı saldırı hazırlığında olduğunu da ifade etmiştir (Asia Plus, 2015).

Suriye'deki yabancı terörist savaşçıların geri dönme hususunda ise oluşturabilecekleri muhtemel güvenlik tehditlerini hesaplamaya çalışarak devletler çeşitli yöntemler takip etmiştir. Geri dönen yabancı terörist savaşçıların oluşturabilecekleri güvenlik tehditleri; örgütün savunduğu ideolojinin yayılması ve taraftar toplaması bakımından destek sağlamaya çalışarak örgütün reklamını yapmaları, terör faaliyetleri, şiddet eylemleri düzenlemeleri, başka bir deyişle, çatışmaları başka bölgelere taşımaları ve bağlı oldukları örgütün lojistik faaliyetlerini üstlenmeleridir (Cona,2021:292-294).

Yabancı terörist savaşçılık üç şekilde bitebilir: Çatışma bölgesinde ölebilir, çatışma bölgesinden kendi ülkesine ya da başka bir ülkeye gidebilir (Üstün,2020:1033). Yabancı terörist savaşçıların geri dönmeleri hususunda Jeanine de Roy van Zuijdewijn ve Edwin Bakker'in “Batılı Yabancı Savaşçıların Geri Dönüşü: Afganistan, Bosna ve Somali Örnekleri (Returning Western Foreign Fighters: The Case of Afghanistan,

Bosnia and Somalia)” isimli çalışmasında yaptığı sınıflandırmaya göre yabancı savaşçılar buldukları çatışma bölgesinden ayrıldıkları takdirde kendi ülkelerine geri dönerek barışçıl entegrasyona ya da başka bir terörist faaliyete katılabilir; ikinci olarak başka bir ülkeye giderek burada barışçıl entegrasyona katılabilir, başka bir terörist faaliyete katılabilir veya başka çatışmalarda yabancı terörist savaşçı olabilir (Zuijdewiin ve Bakker,2014).

Şekil 2: Yabancı Terörist Savaşçıların Geri Dönme Sürecinde İzlenen Yol (Zuijdewiin ve Bakker,2014)

Orta Asyalı yabancı terörist savaşçıların geri dönmeleri hususunda tüm ülkeler için bir güvenlik tehdidi yaratma unsuru tabii olarak ortaya çıkmıştır. Kırgızistan’da Suriye’den dönen teröristlerin 2013 ve 2017 yılında yapılan Bağımsızlık Günü kutlamalarına saldırma planlarının engellediği ve 2013’te Bişkek’te o yılın Shangai İş Birliği Örgütü Zirvesi’ni engellediği bildirilmiştir (Kamalov,2017). Direkt olarak bir terörist faaliyete karışmasalar da geri dönenlerin etraflarında kümelenebilecek hücreler ve sözde saygınlıkları ile eylem bilgilerini yeni kitlelere aktararak yeni yabancı terörist savaşçıların oluşmasına neden olma tehdidi de bulunmaktadır (Luck,2016). DEAŞ sosyal medyada dili Rusça olan “Furat Media” ve Rusça bir dergi olan “Istok” aracılığıyla Orta Asya’da etki alanı oluşturmak istemiş, şifreli mesajlaşma ve karanlık ağ yoluyla örgüte katılımın özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da bulunan Özbekler arasında arttığı belirlenmiştir (Gobel,2017).

Özbek YTS’lerden üçüncü bir ülkeye gitmeyi tercih edenlerin başka bir terörist faaliyete katıldıkları görülmüştür. İstanbul’da bir gece kulübüne yapılan saldırıda 39 kişinin, Saint Petersburg’da metroya yapılan saldırıda 13 kişinin, Stockholm’de bir kamyon aracılığıyla yapılan saldırıda 4 kişinin ve son olarak Manhattan’da gerçekleştirilen saldırıda 8 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan terör saldırılarını düzenleyen DAEŞ üyesi kişilerin etnik Özbek ya da Özbekistanlı yabancı terörist savaşçılar olduğu belirlenmiştir (France 24,2017).

Özbekistan, diğer ülkeler gibi geri dönen YTS’lerin takibinde zorlanmışsa da onların Suriye’de kamplarda kalan aileleri için barışçıl entegrasyon sürecini başlatmıştır. Son olarak Özbekistan ABD Büyükelçisi Javlon

Vakhobov, “Suçlu bulunanların suçlarının ciddiyetine göre onları cezalandırmak yerine rehabilite etmeye ve normal hayata yeniden entegre etmeye öncelik veriyoruz.” ifadelerini kullanmıştır (Hassan,2021). Suriye’de DAEŞ savaşçıların aileleri kamplarda yaşamaktadır. Bunların içerisindeki Özbekistan vatandaşı kadın ve çocukların geri dönmelerine izin verilmiştir. 2019 yılında 92 kadın ve yaşları 1-15 aralığında olan 343 çocuğun içerisinde olduğu 435 kişi Suriye’den Özbekistan’a getirilmiştir (Imamova ve Kashgarian,2021). 2020 yılında ise 25 kadın ve 73 çocuk, 2021’de tamamı kadın ve çocuk olmak üzere 318’den fazla Özbek vatandaşının geri döndüğü açıklanmıştır (The Print,2021).

Suriye’de DAEŞ saflarında bulunan Özbek YTS’ların Özbekistan’ın güvenlik algılamalarına yaptığı etkinin hukuksal sonuçları da olmuştur. Ağustos 2015’de Özbekistan’ın vatandaşlıktan çıkarma yasasında yaptığı değişiklik bunun bir göstergesidir. Değişen bu yasaya göre terörizm dahil olmak üzere barış ve güvenliğe karşı suç işleyen bir kişi Özbekistan vatandaşlığından çıkarılabilir (Lain, 2016:398). Özbekistan’ın YTS’lara yönelik olarak çıkardığı bir diğer yasada terörist faaliyetlerin gelişimi hakkında bilgi paylaşma unsurunun mahkûmiyeti engelleyebileceği öngörülmektedir. Yasaya göre eğer bir kişi Özbek makamlarına gerçekleşmesi muhtemel bir terör faaliyetini önceden haber verirse cezalandırılmayacaktır (Lain: 2016, 398). Ayrıca kayıt dışı dini faaliyetlerin suç teşkil ettiğini öngören bir yasa da çıkarılmıştır.

SONUÇ

YTS’lar tüm dünyada devletler için güvenlik tehdidi oluşturmaktadırlar. Günümüzde buldukları ülkelerde terör eylemlerine katılma, terörist organizasyonlar içerisinde yeni savaşçılar yetiştirmeden, başka ülkelere gitmeleri ya da kendi ülkelerine geri dönmeleri sürecine pek çok tehdit unsuru barındırarak devletlerin kendilerine, bölgesel ya da uluslararası anlamda güvenlik algılamalarında ön sırada gelmektedirler. Özbek YTS’lar da hem Özbekistan hem bölgesel anlamda Orta Asya hem de uluslararası anlamda güvenlik tehdidi yaratmışlardır.

Özbek YTS’lar, Özbekistan’ın iç nedenlerine bağlı olarak yükselişe geçen radikalizmden etkilenerek Orta Asya’da terörist örgütlenmelerin yolunu açmıştır. ÖİH, Orta Asya’da radikal terörizmin ilk örneğini oluştururken, İslam Kerimov rejimi tarafından Özbekistan’dan çıkmaya zorlanmasının ardından Tacikistan gibi bölgedeki diğer ülkelerde faaliyet gösteren ÖİH daha sonra Fergana Vadisinde yuvalanarak diğer Orta Asyalı radikal savaşçılar için bir çatı haline gelmiştir. Daha sonra kendi içerisinde de farklı bölümlere gitmiş, burada El Kaide ve Taliban gibi uluslararası anlamda eylemleri bulunan bir ağ örgütlenmesine sahip olan terör örgütleri ile irtibata girerek bu terör örgütlerinin Orta Asya’daki kolu haline gelmişlerdir.

Özbek YTS’lar iç savaş sürecinde Suriye’ye gitmiş ve bir bölümü de DAEŞ’e katılmıştır. Suriye’de iç savaşa katılan diğer YTS’lar ile beraber başta Türkiye gibi bölge ülkeleri olmak üzere tüm dünya için tehdit oluşturmuşlardır. Ardından geri dönme sürecinde Özbek YTS’lar herhangi barışçıl entegrasyon sürecine girmemiş bunun yerine dünyanın farklı ülkelerine terör eylemlerine katılmış ya da sahip oldukları bilgileri DAEŞ’in medya kanalları vasıtasıyla propaganda yapmak için yaymaya çalışmışlardır. Nitekim İstanbul başta olmak üzere, Saint Petersburg, Manhattan, Stockholm, Bişkek gibi çeşitli şehirlerde DAEŞ’in terör saldırılarını yapan kişilerin etnik Özbek oldukları bilinmektedir. Bu anlamda Özbek YTS’lar Özbekistan ve Orta Asya bölgesi ile dolayısıyla dünyanın güvenlik algılamalarında bir tehdit unsuru olarak kalmaktadır. Bunun önlenmesi, bu savaşçıların El Kaide örneğinde olduğu gibi uyuyan hücreler halinde örgütlenmeye devam etmemeleri için barışçıl entegrasyon süreçlerinin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Kısa vadede Özbek YTS’ların güvenlik tehdidi yaratmamaları için askeri, sınır koruma önlemlerini artırma gibi

önlemler elbette alınmaktadır. Ancak uzun vadede tehdit unsurunun ortadan kalkması amacıyla dikkatli bir barışçıl entegrasyon sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreçte Özbek YTS'lerin radikalleşmelerine neden olan unsurların ortadan kaldırılması da ayrıca önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbarzadeh, S. (2004). "Keeping Central Asia Stable", *Third World Quarterly*, 25(4): 689-705.
- AKIpress, (2015). "352 Kyrgyz Nationals Involved in Syria Fighting, 31 Killed in Clashes", <http://www.akipress.com/news:559007/>, (27/05/2021).
- Alakhbar English, (2014). "Islamic Movement of Uzbekistan declares support for ISIS," <http://english.alakhbar.com/node/21859>, (31/05/2021).
- Asia Plus, (2015). "İŞİD Savaşçıları Özbekistan'da Terör Saldırıları Planladı", <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/security/20150203/boeviki-igil-planirovali-terakty-v-uzbekistane>, (30/05/2021).
- Asia-Plus, (2015). "Suriye'deki Tacik Militanların Liderlerinden Birinin Ölümüyle İlgili Bilgiler Sosyal Ağlarda Ortaya Çıktı", <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/security/20150212/v-sotssetyakh-poyavilas-informatsiya-o-gibeli-odnogo-iz-liderov-tadzhikskikh-boevikov-v-sirii>, (28/05/2021).
- Azamy, H. (2015). "Will the Islamic Movement of Uzbekistan Trade the Taliban for ISIS?", *Counter Terrorist Trends and Analysis*, 7(6): 30-35.
- Baran, Z., Starr, F.S., Cornell, S. E. (2006). "Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus: Implications for the EU", https://isdpeu/content/uploads/publications/2006_baran-starr-cornell_islamic-radicalism-in-central-asia-and-the-caucasus.pdf, (27/05/2021).
- Barrett, R. (2017). "Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees", <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf>, (16/12/2022).
- Benmelech E., Klor F. E. (2020). "What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?", *Terrorism and Political Violence*, 32(7), 1458-1481.
- Bill R. (2010). "Foreign Fighter's Networks Targeted in Nangarhar, Paktia", *FDD's Long War Journal*, https://www.longwarjournal.org/archives/2010/08/foreign_fighter_netw.php, (29/05/2021).
- Binnie, J., Wright, J. (2009). "The Evolving Role of Uzbek-led Fighters in Afghanistan and Pakistan", *CTC Sentinel*, 2(8):1-3.
- BM Güvenlik Konseyi 2178 Sayılı Kararı, 24/09/2014, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2178>, (27/05/2021).
- Çaman, E., Dağcı, K. (2014). "Özbekistan'da İslam, Siyasi Sistem ve Radikalizm", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 8-22.
- Çona, Ö. (2021). "Yeni Savaş Eski Bir Aktör: Yabancı Terörist Savaşçılar ve Yeni Çatışmalardaki Rollerini", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 39(1): 276-303.

- Daniil T. (2015). “How ISIS is recruiting migrant workers in Moscow to join the fighting in Syria,” The Guardian, www.theguardian.com/world/2015/may/05/isis-russia-syria-islamic-extremism?CMP=share_btn_tw, (30/05/2021).
- Demirci, L. (2012). “Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana”, Savunma Bilimleri Dergisi, 11(2):33-69.
- Dyner, A., Legieć, A., Rękawek, K. (2015). “Ready to Go? ISIS and Its Presumed Expansion into Central Asia”, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych Policy Paper, 121(19): 1-16.
- Er, P. D. (2020). Bağımsızlık Sonrası Özbekistan’da İslam, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erkin K. (2017). “Kyrgyzstan Thwarted Independence Day Terrorist Plot”, https://central.asianews.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2017/09/12/feature-01, (01/06/2021).
- France 24, (2017). “Why Uzbeks Became A Key Fighting Force For IS Group”, <https://www.france24.com/en/20171101-islamic-state-group-jihad-why-uzbekistan-central-asia-key-fighting-force-radicalisation>, (31/05/2021).
- Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, (2014). “Foreign Fighters Under International Law”, https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/Publications/Academy%20Briefings/Foreign%20Fighters_2015_WEB.pdf, (27/05/2021).
- Gulf-Times, (2014). “Afghan Taliban deny sending fighters to Syria”, <http://www.gulf-times.com/afghanistan/219/details/409593/afghan-taliban-deny-sending-fighters-to-syria>, (27/05/2021).
- Jones, G. S. Oliner, O. Chalk, P. Fair, C. Lal, R. Dobbins, J. (2006) Securing Tyrants or Fostering Reform? U.S. Internal Security Assistance to Repressive and Transitioning Regimes, Rand Corporations, Pittsburg.
- Hanks, R. R. (2007). “Dynamics of Islam, Identity, and Institutional Rule in Uzbekistan”, Communist and Post-Communist Studies, 40(2):209-221.
- Kabar.kg., (2015). “Members of Terrorist Group, Who Were Trained In Syria Detained in Osh”, <http://www.kabar.kg/eng/law-and-order/full/9227>, (29/05/2021).
- Kızılgül, P. B. (2020). “Balkanlarda Yabancı Terörist Savaşçılar”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 9(1):101-124.
- Köstem, S. (2010). “Orta Asya ve Kafkaslar’da Militan İslam: El Kaide Etkisi”, Ortadoğu Etüdüleri, 3(2)181-204.
- Lila H., (2021). “Repatriating ISIS Foreign Fighters Is Key to Stemming Radicalization, Experts Say, but Many Countries Don’t Want Their Citizens Back”, Frontline, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/repatriating-isis-foreign-fighters-key-to-stemming-radicalization-experts-say-but-many-countries-dont-want-citizens-back/>, (31/05/2021).
- Lutz, B. Lutz, J. (2017). “Terörizm”, Çağdaş Güvenlik Çalışmaları, (Ed.) Collins, A. (Çev.) Uslu, N., Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.
- McGlinchey, E. M. (2006). “Islamic Leaders in Uzbekistan”, Asia Policy, 1(1):123-144.

- Mori, S., Taccetti, L. (2016). "Rising Extremism in Central Asia? Stability in the Heartland for a Secure Eurasia", European Institute for Asian Briefing Paper.
- Nathaniel B. (2016). "Wilayat Khorasan Stumbles in Afghanistan", Terrorist Monitor, <https://jamestown.org/program/wilayat-khorasan-stumbles-in-afghanistan/>, (29/05/2021).
- Navbahor I., Asim K. (2010). "US, UN Officials Hail Uzbekistan's Repatriation of IS Families", Voa News, <https://www.voanews.com/south-central-asia/us-un-officials-hail-uzbekistans-repatriation-families>, (31/05/2021).
- Olimova, S. Tolipov, F. (2011). "Islamic Revival in Central Asia: The Cases of Uzbekistan and Tajikistan", Documentos CIDOB Asia, 1(26):1-15.
- Omelicheva, M. Y. (2010). "The Ethnic Dimension of Religious Extremism and Terrorism in Central Asia", International Political Science Review, 31(2):167-186.
- Regnum, (2015). "Only Russia Helps Turkmenistan in the Fight against the ISIL", <http://www.regnum.ru/news/polit/1906155.html>, (28/05/2021).
- Sajjan G. (2017). "How Uzbekistan Became Ripe Recruiting Territory for ISIS", CNN Opinion, <https://edition.cnn.com/2017/11/01/opinions/uzbekistan-isis-recruiting/index.html>, (31/05/2021).
- Sartori, P. (2010). "Towards a History of the Muslim's Soviet Union: A View from Central Asia", Die Welt des Islams, 50(3-4): 315-334.
- Saud, A. Ahmad, A. (2018). "Terrorism and Transnational Groups in Pakistan", Strategic Studies, 38(4): 37-51.
- Soliev, N. (2015). "Central Asia's New Threat Landscape: An Assessment", Counter Terrorist Trends and Analyses, 7(6):36-45.
- Soliev, N. (2015). "Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan", Counter Terrorist Trends and Analyses , 1(1):50-57.
- Sönmez, G. (2017). "Violent Extremism Among Central Asians: The Istanbul, St.Petersburg, Stockholm, and New York City Attacks", CTC Sentinel, 10(11):14-18.
- Sönmez, G. (2019). "El-Kaide'den DEAŞ Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefi Hareketin Dönüşümü ve Geleceği", Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 2(21):134-148.
- Starr, S. F. (2011). Ferghane Valley-The Heart of Central Asia, M.E. Sharpe, New York.
- T.C. İçleri Bakanlığı, (2017). "Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi", <http://www.mia.gov.tr/kurumlar/mia.gov.tr/Genel/deas%CC%A7%207%20temmuz.pdf>, (29/05/2021).
- Taylor L. (2016). "ISIS, Losing Territory in Syria, Signals Strategic Shift", The Christian Science Monitor, <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2016/0527/ISIS-losing-territory-in-Syria-signals-strategic-shift>, (29/05/2021).
- Tengrinews, (2014). "300 Kazakhstanis Joined Islamic State, Half Of Them – Women", <http://en.tengrinews.kz/military/300-Kazakhstanis-joined-Islamic-State-half-of-them-women-257571/>, (28/05/2021).

The Independent, (2015). “Turkey and Saudi Arabia alarm the West by backing Islamist extremists the Americans had bombed in Syria”, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-crisis-turkey-and-saudi-arabia-shock-western-countries-by-supporting-anti-assad-jihadists10242747.html>, (28/05/2021).

The Print, (2021). “Amid growing ISIS concern in Uzbekistan, Indian & Uzbek Army conduct counter-terrorism drill”, <https://theprint.in/defence/amid-growing-isis-concern-in-uzbekistan-indian-uzbek-army-conduct-counter-terrorism-drill/622036/>, (31/05/2021).

Umarov, A. (2021) “The Afghan Factor in Uzbekistan’s Foreign Policy: Evolution and the Contemporary Situation”, *Asian Affairs*, 52(3), 536-553.

UzDaily, (2015). “About 200 Uzbek Citizen Join Islamic State”, <http://www.uzdaily.com/articles-id-31636.htm>, (28/05/2021).

Üstün, Mustafa T. (2020). “Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3):1021-1043.

Violent Extremism in Central Asia: A preliminary survey of groups, digital dimensions and state responses, (2018), https://internews.org/wpcontent/uploads/legacy/201907/Violent_extremism_CentralAsia_Eng-2018.pdf, (27/05/2021).

Voices on Central Asia, (2018). “SADUM: An Effort To Establish Soviet Islam”, <https://voicesoncentralasia.org/sadum-an-effort-to-establish-soviet-islam/>, (17/05/2021).

Wigen, E. (2009). “Islamic Jihad Union: Al-Qaida’s Key to the Turkish World?”, *Norwegian Defence Research Establishment Report*, 10. <http://turkistanilibrary.com/sites/default/files/09-00687.pdf>, (29/05/2021).

Zenn, J. (2016). “The IMU is Extinct: What Next for Central Asia’s Jihadis?”, *The Central Asia-Caucasus Analyst*, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13357-the-imu-is-extinct-what-new-for-central-asias-jihadis?.html>, (29/05/2021).

Zenn, J. (2017). “Abu Zer and Al-Qaeda’s Presence in Central Asia”, *The Central Asia- Caucasus Analyst*, <https://cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13420-abu-zar-al-Qaeda-central-asia.html>, (29/05/2021).

Zuijdewijn, J. R., Bakker, E. (2014). “Returning Western Foreign Fighters: The Case of Afghanistan, Bosnia and Somalia”, *International Centre for Counter-Terrorism Background Note*, *ICCT-De-Roy-van-Zuijdewijn-Bakker-Returning-Western-Foreign-Fighters-June-2014.pdf*, (30/05/2021).

HİDROJEN TEMELLİ ENERJİ VE TÜRKİYE

Ali Emre Yıldırım

Yildirimemre1997@gmail.com
0000-0003-1363-083X

Elife Beyza Kaplan

elifebeyzakaplan@gmail.com
0000-0002-6309-3115

Abdulla Khanayev

abdulla.khanayev@gmail.com
0000-0001-5303-5141

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 29.09.2022

Kabul Tarihi

Accepted: 11.01.2023

HYDROGEN-BASED ENERGY AND TURKEY

ÖZ Enerji, keşfedildiğinden bu yana bir değişim ve dönüşüm içerisinde. Yaşanılan dönüşüm ile birlikte yenilenebilir enerjiye yönelimin arttığı görülmekte, hidrojen enerjisi ise ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin mevcut enerji hedeflerinin en büyüğü olan enerjide merkez ülke olma ideali doğrultusunda hidrojen enerjisi potansiyel bir alternatif olarak düşünülmektedir. Bu düşünce ışığında makale, Türkiye hidrojen temelli enerjide merkez ülke olabilir mi sorusunun cevabını aramaktadır. Araştırma sorusunun cevaplanması adına Türkiye'nin mevcut durumu değerlendirilmiş, hidrojen enerjisinin dünyadaki ve Türkiye'deki mevcut ve potansiyel kullanım alanları incelenmiştir. Türkiye'nin mevcut avantajları göz önüne alındığında pil/batarya teknolojileri potansiyel kullanım alanları içerisinde en göze çarpan alan olarak belirlenmiştir. Makale kapsamında ABD, Rusya ve Çin'deki hidrojen politikaları incelenerek karşılaştırmalı bir analiz sunulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Türkiye'nin enerjide bağımsızlık hedeflerine ulaşması doğrultusunda hidrojen enerjisinin yüksek potansiyel vaat ettiği görülmüştür.
Anahtar Kelimeler: Enerji Politikaları, Enerji Güvenliği, Hidrojen Enerjisi, Pil/Batarya Teknolojileri, Türkiye

ABSTRACT Energy has been in a state of change and transformation since it was discovered. With the transformation experienced, it is seen that the tendency towards renewable energy has increased, and hydrogen energy has come to the fore. Hydrogen energy is considered as a potential alternative in line with Turkey's ideal of being a central country in energy, which is the largest of its current energy targets. In the light of this thought, the article seeks the answer to the question of whether Turkey can be a central country in hydrogen-based energy. In order to answer the research question, the current situation of Turkey has been evaluated and the current and potential uses of hydrogen energy in the world and in Turkey have been examined. Considering the existing advantages of Turkey, cell battery/ battery technologies have been identified as the most prominent area among the potential areas of use. Within the scope of the article, hydrogen policies in the USA, Russia and China were examined and a comparative analysis was tried to be presented. According to the findings obtained, it has been seen that hydrogen energy promises high potential in order for Turkey to achieve its energy independence goals.

Keywords: Cell Battery/Battery Technologies, Energy Policies, Energy Security, Hydrogen Energy, Turkey

INTRODUCTION

The concept of energy is defined in the literature as the ability to do work, and it can be found in various forms (ITU, 2007, p. 1). The spread of the concept of energy to daily life, which was first used in Ancient Greece, corresponds to the 18th century. The invention of electricity in this century and the transformative effects of the Industrial Revolution have brought a new dimension to the view on energy use and energy resources (Karagol et al., 2016, p. 9). Thus, the foundations of today's investments in the energy field have been established.

While energy resources are divided into two as renewable and non-renewable resources according to their use, they can be classified as primary and secondary resources according to their convertibility (Kaya et al., 2018, p. 220). Primary energy sources are listed as coal, oil, natural gas, solar, wind, hydraulic, nuclear, biomass and wave energy. The energy resources obtained from primary energy resources that are changed by exposure to external interventions are called secondary energy resources (Koc et al., 2018, p. 88), and these sources are divided into renewable (wind, hydraulic, solar, hydrogen, biomass, geothermal, wave) and non-renewable sources (coal, natural gas, oil) (U.S. Energy Information Administration, 2021).

The concept of energy, which has become increasingly important and grasped in the historical process, is in a position that policy makers cannot ignore today. Almost every country in the world has a policy on energy. The main issues of these policies, which are directly related to issues such as development levels, production levels and future targets of countries, are as follows,

- Ensuring the security of energy supply
- Diversify resources
- Competition conditions prevail
- To be able to offer the highest quality and lowest cost energy to the use of consumers (Kaya I. S., 2012, p. 271).

The direct and indirect relations established by countries with energy resources are among the most important factors determining their energy appearance, consumption practices and policies. However, the global Covid-19 pandemic that occurred in 2020 has led to the recent bankruptcy of these consumption practices and international energy policies. Similar to the 2008 crisis, oil prices have plummeted during the pandemic. Thus, for the first time in history, the price of American West Texas type crude oil saw negative levels in futures (TSKB, 2020, p. 26). In addition, the World Energy Outlook report published in October 2020 stated that the biggest energy demand decline after the Great Depression and World War II is expected (IEA, 2020, p. 30). In the data announced later, it was seen that the decrease was 4% (IEA, 2021, p. 6).

The pandemic has opened the door to a new energy economy opportunity, in addition to the damage it has caused to the energy sector in the areas of production and consumption. As a result of the increasing interest in renewable energy sources during the pandemic period, signals have been given for the transition to an energy understanding based on electricity density, clean and efficiency (IEA, 2021, p. 15). During this period, the share of renewable energy in electricity generation reached an all-time high of 38% (Jones, 2022). As a matter of fact, in addition to the fact that fossil fuels used in the production of renewable energy

sources are not clean sources today, despite the advances in the fields of renewable energy and electric mobility, there is an increase in the demands of developing countries for fossil fuels especially with the effect of the economic recovery in the post-pandemic period (IEA, 2021, p. 2). It is seen that this transformation, which is trying to gain momentum with the pandemic, does not take place in a linear line. Despite the breakthroughs of renewable energy or other alternative energy sources in the sector, it is thought that fossil fuels will be used as the main energy sources in the near future.

Dependence on fossil fuels is directly related to national interests as well as production practices or energy independence. How the relationship with these resources will be shaped is still unclear, despite increasing sustainability and environmental pressure. As a matter of fact, in the period from 1971 to 2018, although the share of fossil fuels in the world energy supply decreased by only 6 points (81.2% in 2018), the share of oil decreased from 44.1%. The decline to 31.5% and the jump from 16.2% to 22.8% in natural gas, on the other hand, shows that fossil resource use has also undergone a transformation in terms of ecological destruction (Inat, 2021, pp. 16-17).

In order to reduce carbon emissions, the carbon neutral targets that countries have committed to achieve in 2050 also mark a transformation in the future of the energy sector. However, when we look at the current state of these policies, it is seen that they are quite far from the stated goal. The distance between the 2030 emission targets and the 2050 emission targets set by the countries before reaching the 2030 targets supports this argument (IEA, 2021, s. 17).

According to the 2020 Energy Outlook report prepared by BP, three different scenarios (Fast – Net 0 – Current Situation) have been created for the analysis of the world's 2018 emission levels and 2050 targets. Of these, for “the Fast Scenario”, it is expected that carbon emissions will decrease by 70% by 2050 compared to 2018 levels. According to “the Net Zero Emission Scenario”, this ratio has been estimated as 95%. In “the Current Situation Scenario”, this ratio is only 10%. It is thought that it will be 10% (BP, 2020, p. 13).

In the article, energy trends in the world were examined and new energy sources were analysed. While analysing, the reports of institutions that have an important place in this field in the world were examined. Turkey's energy outlook and energy policies were also examined, and a relationship was tried to be established considering the impact of new energy trends on Turkey's energy policies and their contribution to the success of the policies. A conclusion was reached by evaluating the policies followed on a global scale together with the published reports and the policies followed by Turkey in order to reach its goal.

RELATIONS OF ENERGY WITH OTHER AREAS

It is essential to explain the relationship of energy with other fields, which is a basic necessity for survival and a critical factor affecting economic development and employment. These areas can be listed as environment, sustainable development, politics, society, technology and security. As is known, the environment is defined as our basic living space in the simplest sense. Energy use applications constitute a system in which the environment is also included. In this regard, the sustainability of the environment and energy correlates with the sustainability of the system created. Climate change, deforestation and agriculture in the general sense and more ecological catastrophe threatening the future of conventional energy sources and, at the same time increase the need for more efficient energy sources for sustainable development (Azam, 2014, p. 432). At this point, conventional energy sources are usually replaced by renewable energy sources. As a matter of fact, sustainable and renewable energy sources such as wind,

solar, hydraulic, geothermal, hydrogen, bioenergy and wave energy, which are claimed to reduce carbon emissions, come to the fore in order to reduce the damage caused by the use of energy resources to the environment and living things.

Energy has a very important place in the path of economic growth and sustainable development. However, given the relationship between energy consumption and growth, there is no consensus yet on whether economic growth can lead to energy consumption or whether energy consumption can be the determining force of economic growth. "According to authors such as Dunkerley (1982), Ebohon (1996) and Templet (1999), the main source of economic growth depends on energy consumption, but authors such as Yu and Choi (1985) also defend the idea that energy plays a minimal or neutral role in economic growth (as cited in: Ceker & as cited in: Seker, 2012, p. 86)".

Today, energy has become the basic building block in almost every sector and field. With its relationship with the economy, its ability to create jobs, its impact on the environment, security and its interaction with many other areas, energy also plays a decisive role in the decision-making process for policy makers (Daggett, 2019, pp. 193-194). The supply-demand phenomenon comes at the beginning of energy policies, which constitutes the basic elements of security and sustainability areas.

In addition to the relations of energy with ecology, economics and politics, its relationship with society also comes to the fore. Society is both active and passive in its relationship with the environment. The effects of the energy production practices used by the society as a subject on the environment also indirectly affect the society as an object. As a result of these simultaneous interactions, a dialectical relationship arises between society and the environment. To put it more clearly, society remains in a paradox.

Digital technologies developed until today; It helps to improve energy systems and production processes, to increase technological developments and recovery of traditional fossil resources, to reduce costs and to maximize safety. Cybersecurity, data privacy, and digital technological advances capable of breaking down barriers between various demand and supply sectors and potentially leading to greater transformative effects are also accelerating the development of the sustainable and renewable energy sector.

The International Energy Agency defines energy security as "the continuous availability of uninterrupted affordable energy resources" (Hatipoglu, 2019). The most important examples of energy security are the oil crises in the 1970s (Ertas, 2014). When energy security is considered from a political perspective, a complex interdependence emerges. To put it more clearly, countries that are economically dependent on foreign energy are under the influence of this dependence in their political decision-making processes. Accordingly, it is clearly seen that energy-dependent countries are not effective in their foreign policies, that some energy-exporting countries use energy as a foreign policy tool, and this situation threatens the national sovereignty of energy-dependent countries (Milina, 2013, pp. 75-97).

HYDROGEN BASED ENERGY

The simplest and most common form of hydrogen on earth consists of a proton and an electron (TSKB, 2021, p. 1). Hydrogen, the first element in the periodic table and atomic number 1, is not found in free form in nature, but is mostly found in molecular forms such as water or organic compounds. More than 90% of the visible matter on Earth consists of hydrogen (Aslan, 2006, p. 84). Hydrogen, which can act as a fuel and energy carrier, is abundant in nature. In addition, the storage of hydrogen, which can be produced

with a zero-emission target, can be done in different ways. This energy source, which can be transported over long distances with minimum loss, is an important energy source that has higher lower and higher thermal values compared to traditional fossil fuels and does not harm the environment in any way when produced from renewable energy sources (Dincer et al., 2021(a), p. 5).

In terms of production sources and forms, it is possible to classify hydrogen energy with different colors such as green, blue, yellow, turquoise, gray, red, purple, black and brown (Scita et al., 2020, p. 4). Green hydrogen is a completely sustainable and renewable energy, which is produced by electrolysis of water and separation of hydrogen atoms from oxygen atoms (IRENA, 2020, p. 9). Since only steam and water are produced as waste as a result of decomposition during production, it creates nearly zero greenhouse gas emissions. Blue hydrogen, whose production is based on natural gas, has low greenhouse gas emissions, and these gases are caught immediately before they reach the atmosphere and stored underground (Rokke, 2021). Yellow hydrogen obtained through thermochemical processes using electrolysis or nuclear energy represents an emerging alternative to steam-methane reformation (Scita et al., 2020, p. 4). The hydrogen obtained by thermal cracking of methane (methane pyrolysis) becomes turquoise hydrogen. In the process of obtaining turquoise hydrogen, solid carbon is produced instead of carbon dioxide (CO₂). In addition, for carbon neutrality, there are prerequisites for generating the heat of the high-temperature reactor from renewable or carbon neutral energy sources and permanently binding the carbon (Gribova & Giese, 2021, p. 108). Today, turquoise hydrogen still has not completed its pilot phase (IRENA, 2020, p. 9). Gray hydrogen is produced with fossil hydrocarbons and steam structuring of natural gas. Depending on the raw material used, its production can result in significant carbon emissions (Gribova & Giese, 2021, p. 108). Another source of energy, red hydrogen, is produced by high temperature catalytic splitting of electrolysis water powered by nuclear energy as an energy source. Purple hydrogen is produced using nuclear power and heat through the chemothermal electrolysis splitting of water together (EEB, 2021, p. 4). Black or brown hydrogen is formed using coal material. Black and brown colors represent bituminous (black) and lignite (brown) coal types. Gasification of coal is highly damaging to the environment, as high levels of carbon dioxide and carbon monoxide are produced as by-products (Jensen et al., 2021, p. 3). However, it is one of the most common methods used to produce hydrogen.

HYDROGEN USAGE AREAS AND SECTORS

The hydrogen energy sector, which is emphasized by the IEA that governments should lead the energy transformation, and on which the World Energy Council has published policy recommendations (World Energy Council Turkey, 2021), will be a sector that is expected to increase further. As mentioned in the article, hydrogen can be produced in different ways and has many types and wide usage areas. The main features that make hydrogen stand out compared to other energies are that it can be stored and easily transported. It is seen that hydrogen can be stored both in pure form as gas or liquid in tanks and physically in carbon materials or chemically in the form of various hydrides (TTGV Ideaport, 2022, pp. 18-20). The methods used for the storage of hydrogen can be divided into six classes: underground storage, liquid storage, gas storage (storage by compaction), metal hydrides, chemical hydrides, carbon materials and glass spheres (TTGV Ideaport, 2022, p. 20). Today, the most common hydrogen storage method is the storage method in pressurized tanks in the form of compressed gas (Ozdemir & Mutlubas, 2019, p. 29), which is emphasized as the most commercially important method (Dincer et al., 2021(b), p. 37). Two methods, cheap and expensive, can be used to store hydrogen in gaseous form. While natural gas and oil

can be stored cheaply in caves, mineral deposits that are not used more costly can be used as hydrogen storage (Dincer et al., 2021(b), p. 38). The transportation of the produced and stored hydrogen is another important issue, at this point, we come across the types of transportation by pipelines and transportation by tankers (Tutar & Eren, 2015, p. 9). In the report prepared by the IEA, it was explained that the fact that hydrogen is a low-density gas would increase the cost in long-distance transportation, but it was also emphasized that the cheapest method related to this would vary according to geography, distance, scale and the required end use of hydrogen (IEA, 2019, p. 70). Hydrogen, which can be produced, stored and transferred, can be used in two ways (as fuel and in batteries). Hydrogen, which can be used as fuel in vehicles, can also be used by mixing it into natural gas networks in certain proportions. In addition to increasing the efficiency of hydrogen used by mixing into natural gas networks, it is not yet fully decarbonized and is seen as an intermediate process in transition to decarbonization (Saygın et al., 2021, p. 33). As a matter of fact, this situation is important when considering the trend towards sustainable energy in the world. In addition, combi boilers operating with hydrogen are also produced by some companies, creating an alternative fuel source for individual use.¹

Hydrogen batteries, which take their place in the growing battery sector, show how important hydrogen is in energy. Batteries appear as systems that store electrical energy by converting it and that can return the stored energy as electrical energy when it needs to be used, and systems created by connecting batteries to each other are called batteries (Dincer & Ezan, 2020, pp. 63-68). It is clearly seen that the use of batteries, which are energy carriers, is increasing day by day and its place among the researches in the literature is increasing. The batteries generally used in the world are lithium-ion batteries and are among the secondary battery types. In the technical article on battery technologies published by the Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects, Chamber of Metallurgical Engineers, lithium-ion batteries were compared with other secondary batteries (silver-zinc, nickel-zinc, nickel-hydrogen), and a report was published comparing the advantages and disadvantages (Polat & Keles, 2012, p. 42). In another study, when comparing lithium-ion batteries and nickel metal hydride-based batteries using hydrogen, it was emphasized that hydrogen-containing batteries are more environmentally friendly, more tolerant and more reliable (Kucukdeveci, 2018, p. 454). In addition, hydrogen energy offers an alternative with many advantages for batteries, and this advantage has an important place in the developing battery sector. Today, studies on the use of alternative materials for batteries are also continuing. Boron, on the other hand, which has been studied on the use of both lithium-ion batteries and hydrogen-based batteries in battery production, stands out in this regard (BOREN, n.d.). At this point, studies in the literature focus on the use of (Atmaca & Sevim, 2007, pp. 29-30) borohydride and borohydride in hydrogen batteries. As a result, while the battery sector continues to grow in the light of the above information, the importance of hydrogen batteries, which strengthens its place in the sector, is increasing day by day.

The increasing development of hydrogen batteries positively affects the use of hydrogen energy. Today, it is seen that hydrogen energy is increasingly used in areas such as housing, transportation and defense industry, especially in industry. Hydrogen energy is not yet at a major point in the world energy scale. As a matter of fact, both the efficient storage and transportation of hydrogen and the fact that it is an actor that can fulfill the emission commitments of countries for 2050 constitute the general reasons for the investments made in the future of hydrogen energy. In researches on the potential use of hydrogen energy,

¹ There are combi boilers using hydrogen energy. For detailed information, see <https://lotusisitma.com/shop/>

it is seen that only 4% of the world's energy consumption is met by hydrogen energy in 2019, and it is estimated that this rate will increase to the band of 18-22% in 2050 (TTGV Ideaport, 2022, p. 30). In addition, it has been clearly observed that the global hydrogen demand has grown by around (IEA, 2021, p. 43) 50% since the beginning of the millennium and reached 90 million tons (Mt) in 2020. As of 2021, it is known to exceed 100 (TTGV Ideaport, 2022, p. 5) Mt. In addition to its increasing role in meeting the global energy demand, the use of hydrogen energy is also supported at sectoral dimensions. The concrete response of this support is clearly seen in the national hydrogen projects realized until (Hydrogen Council, McKinsey & Company, 2021, p. 6) January 2021 and the number of them reached 228. The planned projects are progressing in a similar direction with the current use and incentives of hydrogen energy. Today, the industrial sector dominates the hydrogen demand and the transportation sector is the sector that receives the most incentives (IEA, 2019, p. 89). The fact that 90 of the 228 national projects planned in this regard focuses on industry, and 53 on the transportation sector reveals the quality of investments made in hydrogen energy (Hydrogen Council, McKinsey & Company, 2021, p. 6).

The industrial sector's demand for hydrogen is led by oil refineries. In addition to refineries, chemical use (ammonia and methanol production) and iron and steel production are among the industrial sectors that use hydrogen. The hydrogen usage demands of these areas can be listed as follows (IEA, 2019, p. 89).

- Oil refinery (33%)
- Ammonia production (27%)
- Methanol production (11%)
- Steel production by direct reduction of iron ore (3%)

Hydrogenation of vegetable oils, iron reduction processes in steel production, ammonia (fertilizer, medicine, paint making), automotive, fuel, electronics and building materials areas can be shown as examples of the usage areas of hydrogen energy in the industrial sector (Oral, 2020, pp. 1140-1141).

One of the areas with high potential for the future of hydrogen energy is the transportation sector. The role of hydrogen in transportation is paralleled by the reduction of carbon ratios. Today, 95% of global hydrogen production is provided by fossil fuels, which are rich in carbon emissions. However, hydrogen has the potential to be produced by electrolysis without negative environmental consequences and to replace fossil fuels in transportation (Hydrogen Europe, Revolve, 2021, p. 24). However, this transformation is dependent on developments in battery technology. In particular, it is expected that developments in FCEV (Fuel Cell Electric Vehicular) technology will be one of the main factors determining the role of hydrogen energy in the field of transportation. In addition to FCEV technology, BEV (Battery Electric Vehicle) is also known as a clean energy alternative that is often used today (IRENA, 2018, p.15). According to the data of June 2021, it was seen that more than 40.000 FCEV technology cars were actively used. However, this situation, which is a positive development for the hydrogen economy, has remained well below the use of electric cars, the number of which is about 11 million (IEA, 2021, p. 6). As another indicator of the increasing use of hydrogen in transportation, hydrogen supply stations, which have increased linearly since 2014 and the number of which is 685 in 2021, are also appearing (H2Stations, 2022). The activities of hydrogen energy in the field of transportation are mostly focused on land transport and passenger cars, but in addition to this, it is also used for transportation methods other than cars (truck, truck, bus, etc.) and the

railway (train, tram), sea (ships, ferries, roll-on/roll-off ships) or traditional methods, such as studies on airway transportation (IEA, 2021, pp. 71-72).

In addition to the industry and transportation sectors, hydrogen energy is also used in the residential sector, albeit at a minimal level. Today, there are four potential methods of using hydrogen in buildings: mixing, methane produced from clean hydrogen, the use of 100% hydrogen and fuel cells, and cogeneration (Saygın et al., 2021, p. 33). Realizing the potential of hydrogen use in buildings and transitioning to low carbon hydrogen use does not seem possible in the short term, but sectoral communication and interaction should be increased in order for this transformation to take place (IEA, 2019, p. 150). Hydrogen energy has a promising potential for countries to fulfill their emission reduction commitments and ensure their energy security. This potential of hydrogen energy has made it an increasing investment area and an energy source on which policy is established.

HYDROGEN POLICIES OF ENERGY DEVELOPED COUNTRIES

Today, most of the developed or developing countries have a hydrogen strategy and policy. According to 2021 data, 17 governments have published hydrogen strategies, while more than 20 countries are working on publicly disclosed strategies (IEA, 2021, p. 5). Within the scope of the article, the hydrogen policies of the USA, Russia and China will be taken as a basis. The reason for choosing these three countries is their policies and potentials in production or consumption in the field of energy today.

According to the hydrogen program published by the US Department of Energy (DOE) in 2020, the ministry's goal in hydrogen energy is to research, develop, verify technologies related to hydrogen and fuel cells, as well as eliminate corporate or market barriers and ensure the adoption of hydrogen applications in industries. In October, Dec is also funding R&D studies that will provide the basis for the near, medium and long-term production, distribution, storage and use of hydrogen obtained from various energy sources. (U.S. Department of Energy, 2020, pp. 8-14). It is possible to divide the US hydrogen policy into three sheet pillars. These can be listed as strengthening the US's energy leadership position, reducing the cost of clean energy resources and reducing emissions. Jul. June Jul 2021, the United States has created the initiative "Hydrogen Energy Earthshot", the first of which was published in this regard, and through this initiative aims to reduce the cost of clean energy produced from hydrogen by 80% (U.S. Department of Energy, 2021). On the other hand, according to the world energy problem graph presented by the World Energy Council in its 2022 report, hydrogen energy is emerging as a critical issue for the United States, increasing the level of uncertainty in 2022 compared to 2021 (World Energy Council, 2022, p. 25).

Russia is trying to embody its hydrogen energy policies in the light of three different reports, the first of which was published in June 2020. These reports are listed in chronological order as "Energy Strategy until 2035", "Hydrogen Development Roadmap until 2024" and "Concept for the Development of Hydrogen Energy in Russia" (Barlow, 2021). Russia aims to obtain hydrogen from nuclear energy and renewable sources, but natural gas is expected to be the largest factor in hydrogen production due to Russia's large gas reserves (Griffin & Dmitrieva, 2022). According to Russia's hydrogen strategy, the main sectors are industry, power and export sectors, and the secondary sectors are the construction and transportation sectors (Albrecht et al., 2020, p. 13). Today, the industrial use of hydrogen in Russia and their competence in the field of energy both scientifically and financially (production, distribution tools, etc.) coincide with their desire to become one of the leading hydrogen energy producers and exporters in the world, which

they set as their target (Barlow, 2021). In this regard, in the reports we have listed above, the export targets have been determined as 0.2 million tons in 2024 and 2 million tons in 2035 (Albrecht et al., 2020, p. 119). In its projection for 2050, it aims to increase its exports to the range of 15-50 million tons (Lynn, 2022).

Today, China is the world's largest producer and consumer of hydrogen. Despite its enormous size in hydrogen production, the Chinese government has just released its long-term hydrogen plans on March 22, 2022, called "the 14th Five-Year Plan for the Modern Energy System" and the "Medium- and Long-Term Plan for the Development of the Hydrogen Energy Industry (2021-2035)" published on 23 March 2022 (Koty, 2022). These plans are mainly related to decarbonization policies and energy supply security, and are in line with the hydrogen strategies that the Chinese government has previously implemented. According to the "International Hydrogen Strategies Report" published in 2020, reducing carbon emissions, diversifying energy supply and accelerating economic growth have been adopted as the main goals of China's hydrogen strategy (Albrecht et al., 2020, p. 9). In order to achieve these goals, the transportation and energy sectors have been brought to the forefront. In addition to the increasing number of FCEV-based cars and hydrogen refueling stations in China, the fleet target of 50,000 hydrogen-fueled vehicles set for October 2025 indicates that this policy is being implemented (Nakano, 2022). In the field of energy production, the Chinese government plans to produce 100,000-200,000 Mt of green hydrogen annually from renewable sources by 2025, as well as switch to the use of a 124 MW (Megawatt) electrolyzer to produce hydrogen in China in 2021 (Lin, 2022). Finally, the Chinese state has stated that it will support the logistics infrastructure, set quality and safety standards, promote the use of green hydrogen, and support refueling stations with a daily hydrogen distribution capacity of more than 1,000 kilograms in the published plan (Lin, 2022).

TURKEY ON THE PATH TO BE THE HUB COUNTRY IN ENERGY

The current and increasing importance of energy on a global scale has become both a political and an economic issue for countries. So much so that a parallel connection can be established between energy consumption and development (Yurdakul, 2018, p. 67). In this direction, as a developing country, Turkey is a country where energy demand and supply increase every year. Turkey, which is located both on important energy transfer routes and in a region adjacent to approximately (TRTHABER, 2022) 60% of the world's proven oil and natural gas reserves, is dependent on foreign sources at a rate of 74% to meet its energy demand (MFA, n.d.). Turkey, which meets its energy demand mainly by using fossil fuels such as oil, natural gas and coal, is adding renewable energy sources to its energy supply day by day.

When we look at Turkey's energy profile, foreign dependency in fossil fuels comes to the fore. According to the latest data, foreign dependency in oil is 93.9%, and (Kavaz, 2021, p. 42) the search for new domestic resources continues (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, n.d.). Foreign dependency is also high in natural gas, the production of which is (Kavaz, 2021, p. 47) 1% of its consumption. In coal, another fossil fuel, both production and consumption are increasing (Kavaz, 2021, pp. 50-54). Therefore, Turkey's foreign dependency continues. Renewable energy, on the other hand, stands out as a growing energy sector for Turkey. In Turkey, which has a high geographically renewable energy potential, renewable energy installed power is increasing every year. According to January 2022 data, 54% of the total installed power consists of renewable resources (MFA, n.d.). Especially solar energy and geothermal energy are used from renewable sources. In addition to these resources, Turkey continues to invest in nuclear energy. Having basic minerals used in nuclear energy, Turkey ranks first in the world, especially in thorium reserves (Eroglu

& Sahiner, 2017, p. 22). However, Turkey does not yet produce and trade uranium and thorium, and concentrates on nuclear power plant projects. To put it more clearly, the construction of the Akkuyu Nuclear Power Plant is continuing, while the works for the Sinop Nuclear Power Plant are continuing. With the establishment of nuclear power plants, these mines, especially uranium, are expected to come to the fore. Although thorium has the potential to be used in nuclear energy, it is not used yet, but studies on the use of thorium in nuclear energy continue throughout the world. Boron stands out as another important mineral reserve. Boron mine is used in many fields such as security equipment and space exploration, as well as taking its place as a supporting element in the energy sector (Kavaz, 2021, pp. 65-66). Boron in the energy field; energy saving, reduction of carbon emissions, production of solar panels, support of lithium batteries and realization of energy transfer with minimum loss (ETIMADEN, 2019). As a matter of fact, boron has an important potential in terms of zero carbon policies in energy and energy transfer with batteries.

Transition to renewable energy is an important issue both within the scope of Turkey's compliance with environmental policies within the scope of the European Union membership process and its dependence on foreign energy. In this context, Turkey's Automobile Initiative Group/Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu (TOGG) branded automobile, whose electric vehicle is based on lithium-ion batteries, is an important initiative, especially in Turkey. Lithium-ion battery-based TOGG automobiles are produced in the factory established in Gemlik, Bursa, and TOGG, which is progressing within the plans, will be ready for mass production in the last quarter of this year. In this context, lithium battery factories were established with initiatives, especially ASPILSAN, and charging supply stations were started to be established. Currently, there are approximately 3,500 charging unit sockets in Turkey. The number of charging sockets is targeted to reach 12,500 in 2023, 30,000 in 2025, and 160,000 in 2030 (Aras, 2022). Today, it carries out serious investments and R&D studies related to the production of fuel cell vehicles.

In addition to the advantages of using the boron mine in the field of hydrogen, the potential to obtain hydrogen from hydrogen sulfide, which is found in high amounts in the deep waters of the Black Sea, creates an advantageous situation for Turkey.

“Hydrogen sulfide was formed as a result of excessive pollution in the Black Sea deep waters. The deep waters of the Black Sea, where hydrogen sulfide (H₂S) is found, are very poor in terms of oxygen. Since there is no oxygen in the parts where hydrogen sulfide is present, there are no living creatures in these parts. The most important feature to be mentioned for hydrogen sulfide is that hydrogen sulfide contains a high level of toxic and has a heavy odor. To reduce the environmental damage of hydrogen sulfide, this substance must be broken down into its components. The components resulting from the decomposition are sulfur and hydrogen in gaseous form” (Ozturk et al., 2005, p. 267).

Considering Turkey's current high foreign dependency, it is clear that it has developed important strategies to ensure energy supply security and reduce this dependency. Turkey's energy policies have focused on being a central country in energy diplomacy, especially in energy. With this policy, diversification of resources and routes is the main strategic goal to ensure energy supply security. In addition, contributing to regional and global energy security and being a regional trade center are among these goals (MFA, n.d.). In this context, the Ministry of Energy and Natural Resources introduced the “National Energy and Mining Policy” to the public in 2017. This policy has been established on three main pillars as (Kavaz, 2021, p. 67) localization, energy supply security and a predictable energy market. With these pillars, it is aimed both to

reduce foreign dependency and to have a decisive role in prices as a regional energy center. In order to reduce foreign dependency through localization, studies are carried out to extract new fossil resource reserves and it is planned to increase the number of installed renewable energy resources day by day. In addition, the installation of nuclear power plants is continuing, and international negotiations are continuing for new power plants.

There is a harmony between the long-standing energy policies and the current situation in Turkey. It is seen that the installed capacity is tried to be increased in order to meet the increasing energy demand. As a matter of fact, Turkey is rich in renewable energy potential and continues to increase its existing power. Studies in this area are important in terms of self-sufficiency policy, which is one of Turkey's main energy targets. The issue of energy storage should not be ignored. The fact that Turkey is not rich in fossil resources does not make it possible to be a price determinant in resources such as oil, natural gas and coal, although production is increasing. Turkey, which has an important role in the transfer processes of fossil resources due to its geographical location, has the potential to be a transfer center in this field. However, the fact that it does not have enough resources to become the center poses a major obstacle. In the light of this information, Turkey needs new energy resources in addition to its existing resources in order to become a central country in energy. At this point, three main objectives that EU countries have determined for themselves as energy policy come to the fore. These objectives are mainly based on competition, safety and more choice and cheaper price (EU Presidency, 2022). The main objectives of the EU's energy policy, in which sustainability also plays an important role, are important determinants of Turkey's goal of becoming a center in energy. Here, two main energy sources emerge that can be applied both for EU policies and regional policies, which have a high share in world politics, and for Turkey's national goals. One of them is the nuclear energy source, whose current investments continue. Nuclear energy is a great source of energy for the region where it is established. After some nuclear accidents in the world, although some countries have decided to close their installed nuclear power plants due to the abstention from nuclear energy, nuclear energy is a resource that is used on a high scale in developed countries and has an important place in providing energy supply. In addition to the risks involved, nuclear energy is seen as the key to sustainable development in the long term due to the capacity to produce large amounts of energy uninterruptedly from a low amount of primary sources. As a matter of fact, in addition to the use of nuclear energy in the field of electricity generation, the use of nuclear energy in many areas such as military, medicine, industry and agriculture reveals its direct relationship with development. In addition to these, unlike fossil fuels, the fact that it is an energy source that does not emit greenhouse gases and does not pollute the environment in this regard contributes to the use of nuclear energy by considering the risk of accidents, waste and terrorism (Harunogulları, 2019, s. 132,133). Turkey also develops policies regarding the use of this resource and uses advanced security systems in the power plants it has established in accordance with the standards set by the International Atomic Energy Agency (MFA, n.d.). The second energy source that Turkey can use is hydrogen energy. Hydrogen energy, in line with the European Green Consensus, was adopted as the "Hydrogen Strategy" in 2020 (EU Presidency, 2022). This situation has increased the interest in hydrogen energy and has led to the intensification of studies in this direction. In the light of the above information, it is thought that Turkey will strengthen its hand. Considering that in addition to the important role of hydrogen in carbon policies, its use in energy transfers and its high energy storage potential (Saygin et al., 2021), it is clear that pioneering investments in the field of hydrogen energy have an important place in Turkey's energy strategy. In addition, the opportunities for Turkey to use green

hydrogen energy, which is a clean energy type, were investigated (Saygın et al., 2021, p. 29) and it was announced that there is a high potential for the use of hydrogen energy in the manufacturing, transportation and housing sectors (Saygın et al., 2021).

In conclusion, considering the scarcity of fossil fuels in Turkey and the increase in the use of renewable energy all over the world, nuclear energy and hydrogen energy come to the fore for Turkey both in its target of being the center of energy and in its energy independence target. In addition to nuclear energy, the hydrogen energy sector's current tendency to grow, the initiation of initiatives in the near future and the ability to store hydrogen provide an advantage for Turkey.

DISCUSSION

In the historical process, which started with the use of oil as an energy source and continued with the inclusion of different energy sources in the system by transforming over time, energy has become an indispensable element for countries with technological developments and it has been seen that countries have established some relations for energy supply. Considering the effects of energy on the economies of countries and its indispensability, its place in international relations and diplomacy is clearly understood. For this reason, the energy policies of the countries and the diplomatic relations they have established in the field of energy are of great importance. As emphasized in the text, both the diplomatic relations and commercial agreements Turkey has developed with countries due to its dependence on foreign energy are important factors for Turkey's position and situation in the world. Considering the policies developed by Turkey to reduce foreign dependency in energy, diversify resources and become an energy center, it is inevitable that studies in the field of energy diplomacy will increase. It is seen that Turkey also acts in this direction and shapes its policies. Thanks to the investments to be made in hydrogen energy, Turkey might be one of the leading countries in energy in the world and even strengthen its place in the international arena with the multiple relations it will establish. What stands out at this point is Turkey's geopolitical position as a natural bridge (Kocaslın, 2014, p. 741). Even in the current situation, Turkey's development in the field of hydrogen energy, which has relations with many countries on wide energy platforms, especially energy transfer with hydrogen batteries, will increase its relations around the world.

It is thought that hydrogen sulfide (H₂S) and boron mines, which are of great importance for hydrogen energy and are abundant in Turkey, will provide an advantage to Turkey at this point. At the same time, the TOGG brand electric vehicle, which is currently being invested in and which is domestically produced in Turkey, stands out. It is also seen that investments are made in battery factories for TOGG in Turkey in this field. As explained in the article, the use of hydrogen in batteries as well as the use of boron in hydrogen energy supply and instead of lithium in batteries are important considerations for battery-powered cars. It is aimed that Turkey will take a leading position in the international arena in this regard. It seems possible that the energy power that will increase with the active use of hydrogen energy will positively affect not only international relations but also domestic politics. In today's conditions, where energy is indispensable, it is an undeniable fact that the uninterrupted and sustainable energy supply of states to their people will strengthen the central authority. Uninterrupted access of energy, especially to rural and urban areas, will not only increase the quality of life, but also increase the loyalty of the people to the state and increase the rate of fulfilling their responsibilities such as taxes. Ensuring resource diversity through the use of hydrogen energy and storing energy through batteries strengthens the goals of being both the central country and the price determinant in energy. Another possible contribution that Turkey can make with hydrogen energy

is that green hydrogen production with renewable energy is in line with the "zero carbon" policies in the world and therefore strengthens relations with international and supranational organizations. For this reason, it is foreseen that hydrogen will make great contributions to domestic and foreign policies and shape diplomacy positively.

CONCLUSION

Research shows that developing technology and energy supply security lead to the search for alternative energy. The greenhouse gases caused by fossil fuels causing global warming and climate change have increased the use of renewable energy. Today, almost energy consumption indices and development indices follow each other in parallel. Considering all these issues, the potential of hydrogen energy in renewable energy to be a zero-harmful energy source for the environment and society reveals the importance of hydrogen energy.

It is thought that the next stage of the transformation from traditional energy sources to renewable energy sources will be hydrogen energy. To put it more clearly, it is thought that the 21st century will be an era in which the "carbon age" will end and the transition to the "hydrogen age" will be experienced, but Turkey needs to make investments in the following areas in order to be a pioneer in the field of hydrogen and to achieve its goal of becoming a central country in energy, which is one of its main strategies. which they are,

- Production
- Distribution
- Storage
- Usage
- Training human resources (Dincer et al., 2021(b), pp. 5, 66-68)

Investments to be made especially in the fields of education and human resources increase the potential of Turkey to be in an advantageous position in hydrogen energy. It is envisaged that qualified experts to be trained in the field of hydrogen energy and batteries will represent Turkey in the international arena.

Based on the findings presented in this study and expanding it, it is thought that carrying out studies on the potential of Turkey in the field of hydrogen energy, especially in the battery sector, may yield important results.

REFERENCES

- Albrecht, U., Bunger, U., Michalski, J., Raksha, T., Wurster, R., & Zerhusen, J. (2020). International Hydrogen Strategies A study commissioned by and in cooperation with the World Energy Council Germany. Ludwig-Bölkow-Systemtechnik and World Energy Council Germany. Londra: World Energy Council. Retrieved 06 09, 2022, from https://www.weltenergieerat.de/wp-content/uploads/2020/10/WEC_H2_Strategies_finalreport.pdf
- Aras, N. B. (2022, 07 01). Togg'dan şarj istasyonu ağı [Charging station network from Togg]. Retrieved 08 23, 2022, from Yeni Şafak: <https://www.yenisafak.com/ekonomi/togg-turkiye-genelinde-sarj-istasyonu-agi-kuracak-3837046>
- as cited in: Ceker, M., & as cited in: Seker, F. (2012). Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği [The Effect of Energy Consumption on Economic Growth: The Case of Turkey]. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), 85-106. Retrieved 08 18, 2022, from http://www.uludag.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/genel-dokuman/2012_1/ASL04.pdf
- Aslan, O. (2006). Hidrojen Ekonomisine Doğru [Towards the Hydrogen Economy]. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi [Istanbul Trade University Journal of Social Science], 6(11), pp. 283-298. doi:DOI: 10.3848/iif.2006.249.4812
- Atmaca, H., & Sevim, I. (2007, 01). Borun Otomobil Yakıtı Olarak Kullanılması [Use of Boron as Automotive Fuel]. Mühendis ve Makina, 48(564), pp. 27-31. Retrieved 04 29, 2022, from [www.emo.org.tr: https://www.emo.org.tr/ekler/6f852a6d01b6065_ek.pdf](http://www.emo.org.tr/ekler/6f852a6d01b6065_ek.pdf)
- Azam, A. (2014, 06). Relations between Energy and Environment. International Journal of Engineering and Management Research, 4(3), pp. 431-433. Retrieved 08 18, 2022, from [http://www.ijemr.net/DOC/RelationBetweenEnergyAndEnvironment\(431-433\).pdf](http://www.ijemr.net/DOC/RelationBetweenEnergyAndEnvironment(431-433).pdf)
- Barlow, I. (2021, 10 14). Russia's Hydrogen Energy Strategy. Retrieved 06 12, 2022, from Center for Strategic and International Studies: <https://www.csis.org/analysis/russias-hydrogen-energy-strategy>
- Bektas, B., Hakyemez, C., Ozcelik Yanik, D., & Yıldızca, O. (2021). Hidrojen Enerjisi Bilgilendirme Notu [Hydrogen Energy Information Note]. TSKB. İstanbul: TSKB. Retrieved 08 23, 2022, from <https://www.tskb.com.tr/uploads/file/hidrojen-enerjisi-bilgilendirme-notu-120721.pdf>
- BOREN. (n.d.). BOREN. Retrieved 08 13, 2022, from BOREN: <https://boren.tenmak.gov.tr/tr/calisma- alanlari/kullanim- alanlari/enerji.html>
- BP. (2020). Energy Outlook 2020 Edition. England: BP. Retrieved 08 15, 2022, from www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/bp-energy-outlook-2020.pdf
- Daggett, C. (2019). The Birth of Energy: Fossil Fuels, Thermodynamics, and the Politics of Work. (S. Alaimo, & N. Starosielski, Eds.) Durham and London, North Carolina, USA: Duke University Press. Retrieved 08 18, 2022, from <https://library.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=/bitstream/handle/20.500.12657/24047/9781478090007-web.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Dincer, I., Javani, N., & Karayel, G. K. (2021a). Türkiye İçin Hidrojen Çiftliği Konsepti Raporu [Hydrogen Farm Concept Report for Turkey]. Hidrojen Teknolojileri Derneği [Hydrogen Technologies Association]. İstanbul: Hidrojen Teknolojileri Derneği. Retrieved 08 23, 2022, from https://www.hidrojenteknolojileri.org/HTD/Turkiye_icin_Hidrojen_Ciftligi_Konsepti_Raporu.pdf

Dincer, I., & Ezan, M. A. (2020). Enerji Depolama Teknolojileri Raporu [Energy Storage Technologies Report]. TÜBA. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. Retrieved 04 22, 2022, from <https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/raporlar/T%C3%9CBA-Enerji%20Depolama%20Teknolojileri%20Raporu.pdf>

Dincer, I., Eroglu, I., & Ozturk, M. (2021b). Türkiye İçin Hidrojen Teknolojileri Yol Haritası [Hydrogen Technologies Roadmap for Turkey]. İstanbul: Hidrojen Teknolojileri Derneği [Hydrogen Technologies Association]. Retrieved 04 29, 2022, from https://www.hidrojenteknolojileri.org/HTD/Turkiye_icin_Hidrojen_Teknolojileri_Yol_Haritasi_Raporu_2021.pdf

EEB. (2021). Face to face with hydrogen The reality behind the hype. European Environmental Bureau. Brussels: European Environmental Bureau. Retrieved 08 23, 2022, from <https://eeb.org/wp-content/uploads/2021/05/EEB-Hydrogen-Position-Paper-FINAL.pdf>

Eroglu, G., & Sahiner, M. (2017, Eylül). Dünyada ve Türkiye’de Uranyum ve Toryum [Uranium and Thorium in the World and Turkey]. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. Ankara: Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı. Retrieved 04 17, 2022, from <https://www.mta.gov.tr:https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden-serisi/Uranyum-Toryum.pdf>

Ertas, U. (2014, 01 12). TUIÇ Akademi. Retrieved 08 22, 2022, from TUIÇ Akademi: <https://www.tuicakademi.org/neden-enerji-guvenligi/>

ETIMADEN. (2019, 02 25). ETIMADEN. Retrieved 04 18, 2022, from www.etimaden.gov.tr: <https://www.etimaden.gov.tr/enerji>

EU Presidency (2022, 02 10). <https://www.ab.gov.tr>. Retrieved 04 16, 2022, from AB Başkanlığı [Republic of Turkey EU Presidency]: https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html

Gribova, M., & Giese, L. B. (2021). Sustainably Produced Hydrogen: Possible Variants and its Main Supply Paths. TH Wildau Engineering and Natural Sciences Proceedings. In J. Reiff-Stephan, K. Amouzou, & A. Assiongbon Adanlete (Eds.), 2nd German-West African Conference on Sustainable, Renewable Energy Systems SusRES - Hydrogen Energy (pp. 107-116). Kara: TH Wildau Engineering and Natural Sciences Proceedings. doi:<https://doi.org/10.52825/thwildauensp.v1i.9>

Griffin, R., & Dmitrieva, A. (2022, 03 01). Insight from Moscow: Russia aiming to take major role in global hydrogen markets. Retrieved 06 24, 2022, from S&P Global: <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/blogs/natural-gas/012022-russia-hydrogen-gas-reserves>

Harunogulları, Muazzez (2019, 02. 14). Nükleer Enerji ve Geleceği [Nuclear Energy and Its Future]. Coğrafi Bilimler Dergisi [Turkish Journal of Geographical Sciences], 17(1), pp 110-145, doi:

10.33688/aucbd.554906, Retrieved 09 01, 2023 from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/696870>

H2stations. (2022). h2stations. Retrieved 05 10, 2022, from [h2stations.org: https://www.h2stations.org/statistics/](https://www.h2stations.org/statistics/)

Hatipoglu, E. (2019, 11). Enerji Güvenliği [Energy Security]. Güvenlik Yazıları Sitesi, 44. (M. Aydın, Ed.) Istanbul, Turkey. doi:10.13140/RG.2.2.30702.56643

Hydrogen Council, McKinsey & Company. (2021). Hydrogen Insights Report 2021. Hydrogen Council. Belgium: Hydrogen Council. Retrieved 05 01, 2022, from <https://hydrogencouncil.com/wp-content/uploads/2021/02/Hydrogen-Insights-2021-Report.pdf>

Hydrogen Europe, Revolve. (2021). Hydrogen: Enabling a Zero Emission Society. Hydrogen Europe. Belgium: Hydrogen Europe. Retrieved 05 02, 2022, from https://hydrogeneurope.eu/wp-content/uploads/2021/11/HE_Hydrogen_Report_2021_FINAL.pdf

IEA. (2019). The Future of Hydrogen. IEA. Paris: IEA. Retrieved 04 19, 2022, from <https://www.iea.org/reports/the-future-of-hydrogen>

IEA. (2020). The World Energy Outlook. Paris: IEA. Retrieved 04 18, 2022, from <https://iea.blob.core.windows.net/assets/a72d8abf-de08-4385-8711-b8a062d6124a/WEO2020.pdf>

IEA. (2021). Global Energy Review. Paris: IEA. Retrieved 04 18, 2022, from <https://iea.blob.core.windows.net/assets/d0031107-401d-4a2f-a48b-9eed19457335/GlobalEnergyReview2021.pdf>

IEA. (2021). Global Hydrogen Review 2021. IEA. Paris: IEA. Retrieved 05 02, 2022, from <https://iea.blob.core.windows.net/assets/5bd46d7b-906a-4429-abda-e9c507a62341/GlobalHydrogenReview2021.pdf>

IEA. (2021). World Energy Outlook. Paris: International Energy Agency. Retrieved 04 14, 2022, from <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2021>

Inat, K. (2021). Dünya Enerjisinde Değişim ve Süreklilik Trendleri [Change and Continuity Trends in World Energy]. In K. Inat, & B. Z. Ozdemir Dascioglu (Eds.), Dünya Enerji Trendleri (pp. 1-600). Istanbul: SETA.

IRENA. (2018). Hydrogen from renewable power: Technology outlook for the energy transition. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency. Retrieved 05 03, 2022, from https://www.irena.org/-/media/files/irena/agency/publication/2018/sep/irena_hydrogen_from_renewable_power_2018.pdf

IRENA. (2020). Green Hydrogen: A guide to policy making. International Renewable Energy Agency. Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency. Retrieved 08 23, 2022, from <https://www.irena.org/publications/2020/Nov/Green-hydrogen>

ITU. (2007). Türkiye'de Enerji ve Geleceği [Energy and Its Future in Turkey]. Istanbul: Istanbul Technical University. Retrieved 08 13, 2022, from https://www.emo.org.tr/ekler/34b920665683112_ek.pdf?tipi=6&sube

- Jensen, R., Eijk, C. v., & Wærnes, a. A. (2021, 12 10). Production of Sustainable Hydrogen and Carbon for the Metallurgical Industry. (A. Xenidis, Ed.) Material Proceedings, 5(67). doi:<https://doi.org/10.3390/materproc2021005067>
- Jones, D. (2022, 03 30). EMBER. Retrieved 04 18, 2022, from Global Electricity Review 2022: <https://ember-climate.org/insights/research/global-electricity-review-2022/>
- Karagol, E. T., Ates, S. A., Kaya, S., & Kızılkaya, M. (2016). Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı [Turkey's Quest to Become a Center Country in Energy]. İstanbul: SETA. Retrieved 04 17, 2022, from http://file.setav.org/Files/Pdf/20160420121430_turkiyenin-enerjide-merkez-ulke-olma-arayisi-pdf.pdf
- Kavaz, I. (2021). Türkiye'nin Enerji Rezervleri, Kaynakları ve Politikaları [Turkey's Energy Reserves, Resources and Policies]. In K. İnat, B. Z. Taşcıoğlu, K. İnat, & B. Z. Daşcıoğlu Özdemir (Eds.), Dünya Enerji Trendleri [World Energy Trends] (1st edition ed., pp. 39-75). İstanbul, Türkiye: SETA.
- Kaya, I. S. (2012). Uluslararası Enerji Politikalarına Bir Bakış: Türkiye Örneği [An Overview of International Energy Policies: The Case of Turkey]. Uluslararası Enerji Hukuku Sempozyumu [International Energy Law Symposium], (pp. 269-288). Adana. Retrieved 04 17, 2022, from <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-102-1220>
- Kaya, K., Senel, M. C., & Koc, E. (2018, 07). Dünyada ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Değerlendirilmesi [Evaluation of Renewable Energy Resources in the World and in Turkey]. Technological Applied Sciences, 13(3), 219-243. doi:DOI:10.12739/NWSA.2018.13.3.2A0152.
- Kocaslan, G. (2014). International Energy Indicators and Turkey's Energy Security Risk Score. International Journal of Energy Economics and Policy, 4(4), 735-743.
- Koc, A., Yaglı, H., Koc, Y., & Ugurlu, I. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi [General Evaluation of Energy Outlook in the World and in Turkey]. Energy and Machinery, 59(692), 86-114. Retrieved 04 17, 2022, from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/798533>
- Koty, A. C. (2022, 04 04). China's Hydrogen Energy Industry: State Policy, Investment Opportunities. Retrieved 06 13, 2022, from China Briefing: <https://www.china-briefing.com/news/chinas-hydrogen-energy-industry-government-policies-foreign-investment-outlook/#:~:text=The%20China%20Hydrogen%20Alliance%20projects,and%2020%20percent%20by%202060.>
- Kucukdeveci, N. (2018, 12). Şarj Edilebilir Nikel-Metal Hidrür (Ni-MH) Pillerinde Kullanılan Hidrojen Depolama Alaşımlarındaki Son Gelişmeler [Recent Advances in Hydrogen Storage Alloys Used in Rechargeable Nickel-Metal Hydrur (Ni-MH) Batteries]. Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2(7), pp. 454-472. doi:10.17798/bitlisfen.431673
- Lin, M. T. (2022, 03 23). China sets green hydrogen production target in national development plan. Retrieved 06 13, 2022, from Net-Zero Business Daily: <https://cleanenergynews.ihsmarkit.com/research-analysis/china-sets-green-hydrogen-production-target-in-national-develo.html>
- Lynn, D. (2022, 03 11). What is Russia's Hydrogen Strategy? Retrieved 06 12, 2022, from ThisWeekinFM.com: <https://www.twinfm.com/article/what-is-russias-hydrogen-strategy>

MFA (n.d.) T.C. Dışişleri Bakanlığı [Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs]. Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi [Turkey's International Energy Strategy]. Retrieved 04 17, 2022, from Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

Milina, V. (2013). Energy Security: A Paradigm Shift. *Connections: The Quarterly Journal*, 12(4), 75-98. doi:dx.doi.org/10.11610/Connections.12.4.04

Nakano, J. (2022, 03 28). China Unveils its First Long-Term Hydrogen Plan. Retrieved 06 12, 2022, from Center for Strategic and International Studies (CSIS): <https://www.csis.org/analysis/china-unveils-its-first-long-term-hydrogen-plan>

Oral, M. (2020). Sürdürülebilir Enerji Politikalarının Geleceğinde Hidrojen Enerjisi [Hydrogen Energy in the Future of Sustainable Energy Policies]. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 11(42), 1115-1156. Retrieved 05 01, 2022, from https://www.researchgate.net/publication/347921330_SURDURULEBILIR_ENERJI_POLITIKALARININ_GEL_ECEGINDE_HIDROJEN_ENERJISI

Ozdemir, Z. O., & Mutlubas, H. (2019, 07 31). Enerji Taşıyıcısı Olarak Hidrojen ve Hidrojen Üretim Yöntemleri [Hydrogen as an Energy Carrier and Hydrogen Production Methods]. *Bartın University International Journal of Natural and Applied Sciences*, 2(1), pp. 16-34. Retrieved 04 30, 2022, from dergipark.org.tr/tr/download/article-file/771874

Ozturk, N., Bilgic, M., & Arslan, C. (2005). Hidrojen Enerjisi ve Türkiye'deki Hidrojen Potansiyeli [Hydrogen Energy and Hydrogen Potential in Turkey]. III. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu ve Sergisi (pp. 266-269). Mersin: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası. Retrieved 08 23, 2022, from https://www.emo.org.tr/ekler/51c5ffd6b62cc21_ek.pdf

Polat, D., & Keles, Ö. (2012, 02). Lityum İyon Pil Teknolojisi [Lithium-Ion Battery Technology]. TMMOB Metalurji ve Malzeme Mühendisleri Odası, pp. 42-48. Retrieved 04 19, 2022, from [/www.metalurji.org.tr/dergi/dergi162/d162_4248.pdf](http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi162/d162_4248.pdf)

Rokke, N. (2021, 09 06). Blue Hydrogen Isn't The Climate Enemy, It's Part Of The Solution. Retrieved 08 23, 2022, from [forbes.com: https://www.forbes.com/sites/nilsrokke/2021/09/06/blue-hydrogen-isnt-the-climate-enemy-its-part-of-the-solution/?sh=1ab9fdde6738](https://www.forbes.com/sites/nilsrokke/2021/09/06/blue-hydrogen-isnt-the-climate-enemy-its-part-of-the-solution/?sh=1ab9fdde6738)

Saygın, D., Gencer, E., & Sanlı, B. (2021). Türkiye'nin Ulusal Hidrojen Stratejisi için Öncelik Alanları. SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi. İstanbul: Sabancı Üniversitesi. Retrieved 05 03, 2022, from https://shura.org.tr/wp-content/uploads/2022/04/TR_hidrojen.pdf

Scita, R., Raimondi, P. P., & Noussan, M. (2020). Green Hydrogen: the Holy Grail of Decarbonisation? An Analysis of the Technical and Geopolitical Implications of the Future Hydrogen Economy. FEEM. Milan: Fondazione Eni Enrico Mattei. Retrieved 08 23, 2022, from <https://ssrn.com/abstract=3709789>

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (n.d.) [Republic of Turkey Ministry of Energy and Natural Resources]. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Retrieved 04 17, 2022, from Petrol [Oil]: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>

TRTHABER. (2022, 03 12). TRT Haber. Retrieved from TRT News website: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-enerji-alanindaki-stratejik-konumu->

663189.html#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%20konumu%20itibar%C4%B1yla%20d%C3%BCnyan%C4%B1n%20do%C4%9Falgaz,enerji%20kullan%C4%B1m%C4%B1%20g%C3%BCn%20ge%C3%A7tik%C3%A7e%20art%C4%B

TSKB. (2020). Enerji Görünümü [Energy Outlook]. İstanbul: TSKB. Retrieved 04 17, 2022, from <https://www.tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/enerji-sektor-gorunumu-2020.pdf>

TSKB. (2021). Hidrojen Enerjisi Bilgilendirme Notu [Hydrogen Energy Information Note]. TSKB. İstanbul: TSKB. Retrieved 08 23, 2022, from <https://www.tskb.com.tr/uploads/file/hidrojen-enerjisi-bilgilendirme-notu-120721.pdf>

TTGV Ideaport. (2022, 03). Enerji Depolama Teknolojileri, Hidrojen Enerjisi [Energy Storage Technologies, Hydrogen Energy]. TTGV. Ankara: TTGV Ideaport. Retrieved 04 29, 2022, from www.ideaport.org.tr/img/blog/6242f838ab621.pdf

Tutar, F., & Eren, M. V. (2015, 05 13). Geleceğin Enerjisi: Hidrojen Ekonomisi ve Türkiye [Energy of the Future: Hydrogen Economy and Turkey]. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi [International Journal of Economic and Administrative Studies] (6). Retrieved 04 28, 2022, from dergipark.org.tr/en/pub/ulikidince/issue/21621/232242

U.S. Department of Energy. (2020). Department of Energy Hydrogen Program Plan. U.S. Department of Energy. Washington: U.S. Department of Energy. Retrieved 06 11, 2022, from <https://www.hydrogen.energy.gov/pdfs/hydrogen-program-plan-2020.pdf>

U.S. Department of Energy. (2021, 06 07). <https://www.energy.gov/>. Retrieved from U.S. Department of Energy: <https://www.energy.gov/articles/secretary-granholm-launches-hydrogen-energy-earthshot-accelerate-breakthroughs-toward-net>

U.S. Energy Information Administration. (2021, 12 13). What is Energy? Retrieved 04 17, 2022, from U.S. Energy Information Administration: <https://www.eia.gov/energyexplained/what-is-energy/>

World Energy Council. (2022). World Energy Issues Monitor 2022. World Energy Council. London: World Energy Council. Retrieved 06 11, 2022, from https://www.worldenergy.org/assets/downloads/World_Energy_Issues_Monitor_2022_-_Global_Report_1.pdf?v=1653922419

World Energy Council Turkey. (2021, 10 25). Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi. Retrieved 04 29, 2022, from www.dunyaenerji.org.tr: <https://www.dunyaenerji.org.tr/2021-kuresel-hidrojen-raporu-ozeti/>

Yurdakul, F. (2018, 10 19). “Kişi Başına Enerji Tüketimi ile Büyüme Oranı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği.” [“The Relationship Between Energy Consumption and Growth Rate per Capita: The Case of Turkey.”]. Ekonomik Yaklaşım Derneği [Economic Approach Association] , 29(107), pp. 49-76. doi:10.5455 / ey.39112

LİMAN İŞLETMELERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI, İŞ PERFORMANSI VE ÖRGÜTSEL GÜVEN İLİŞKİSİ: KOCAELİ LİMANLARI ÖRNEĞİ¹

Murat YORULMAZ

murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr
0000-0002-5736-9146

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 19.10.2022

Kabul Tarihi

Accepted: 06.01.2023

OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY PRACTICES, JOB PERFORMANCE AND ORGANIZATIONAL TRUST RELATIONSHIP IN PORT BUSINESS: CASE OF KOCAELİ PORTS

ÖZ Deniz ulaştırma sisteminin bağlantı noktalarını oluşturan ve dolayısıyla sistemin düzenli bir şekilde işleminde rolü büyük olan limanlarda gerçekleşen iş kazalarındaki ölüm oranlarının yüksek olması, limanları çok tehlikeli tesisler sınıfına sokmakta ve liman işletmelerinde uygulanan iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarını önemli hale getirmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın amacı liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile çalışanların iş performansı ve örgütsel güven algısı arasındaki nedensel ilişkileri incelemektir. Bu amaca yönelik olarak Kocaeli Liman Bölgesinde faaliyet gösteren liman işletmelerinin 334 çalışanından anket tekniği veriler toplanmış ve elde edilen veriler AMOS 22 ve SPSS 22 (Hayes Process makro v3.4) istatistik paket programlarında Bootstrap 5000 yeniden örneklem tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, limanlarda iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının, çalışanların iş performansını hem doğrudan hem de örgütsel güven algısı vasıtasıyla dolaylı olarak pozitif yönde etkilediği ve ayrıca iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının örgütsel güven algısı üzerinde, örgütsel güven algısının da iş performansı üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Liman İşletmeleri, Liman Çalışanları, Kocaeli Liman Bölgesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları.

ABSTRACT The high death rates in occupational accidents in ports, which constitute the connection points of the maritime transport system and therefore have a great role in the regular functioning of the system, classify the ports as very dangerous facilities and make the occupational health and safety practices applied in port operations important. In this direction, the aim of the study is to examine the causal relationships between occupational health and safety practices in port enterprises and employees' job performance and organizational trust perception. For this purpose, survey technique data were collected from 334 employees of port business operating in the Kocaeli Port Region and the data obtained were analyzed using Bootstrap 5000 resampling technique in AMOS 22 and SPSS 22 (Hayes Process macro v3.4) statistical package programs. Research findings show that occupational health and safety practices in ports positively affect the job performance of the employees both directly and indirectly through the perception of organizational trust.

Keywords: Port Operators, Port Employees, Kocaeli Port Area, Occupational Health and Safety Practices.

¹Bu Çalışma, Livre De Lyon Yayınevi Tarafından Mayıs 2021 Tarihinde, Management And Finance Studies (ISBN: 978-2-38236-156-6) Kitabında Yayımlanan "Occupational Health and Safety Practices, Job Performance and Organizational Trust Relationship in Port Business: Case of Kocaeli Ports" Adlı İngilizce Kitap Bölümün Türkçe Versiyonudur.

GİRİŞ

Uluslararası ticarete deniz taşımacılığı her zaman tercih edilen bir ulaştırma türü olmuştur. Deniz taşımacılığının en önemli altyapısını ise taşımacılığının başlangıç ve bitiş noktası olan limanlar oluşturmaktadır. Limanlar, gerekli tesis özelliklerini ve donanımı sağlayarak, gemilerin rıhtım ve iskelelere yanaşıp bağlayabilmesine, yüklerin elleçleme ve depolama faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesine ve iç taşıma türleri ile yüklerin kara alanlarına dağıtılabilmesine olanak sağlayan kıyı tesisleridir (Chlomoudis vd., 2003, s.79-80). İzmit Körfezi ve Marmara Denizi'nin büyük bir kısmında olduğu gibi lojistik hizmetlerinin gelişmesiyle birlikte limanların ve hinterlandlarının bölgeselleştirilmesi yaygınlaşmaktadır (Esmer ve Duru, 2017, s.214). Bir sanayi şehri olan Kocaeli'nde denizcilik sektörü, bölgedeki sanayinin ve limanların da artmasına paralel olarak gelişme göstermiş ve Kocaeli'nin Avrupa'nın en önemli liman kentlerinden birisi olmasını sağlamıştır. Kocaeli liman bölgesinde 35 adet faal liman ve terminal bulunmaktadır (Kocaeli Liman Başkanlığı, 2021). Kocaeli liman bölgesinde faaliyet gösteren 14 liman işletmesinin temel faaliyet alanı liman işletmeciliği iken diğerleri kendi sanayi işletmelerine veya başka sanayi işletmelerine hizmet veren liman tesisleridir (Bayraktutan ve Özbilgin, 2013, s.32). Ulaştırma ve Alt Yapı Bakanlığı'nın (UAB) 2019 yılı istatistikleri incelendiğinde, Kocaeli limanlarında yıllık 8714 adet gemi seferi ile toplam 72.196.415 Ton yük elleçlendiği görülmektedir. 2020 yılı (Ocak-Kasım) ayları aralığı istatistikleri incelendiğinde ise 8134 adet gemi seferi ile toplam 69.568.748 ton yük elleçlendiği ve Kocaeli'nin hem gemi seferi bazında hem de elleçlenen yük miktarı ile 2019 ve 2020 yıllarında Türkiye' de diğer limanlar arasında lider olduğu görülmektedir. Dolayısıyla istatistiklere göre Türkiye'nin en yoğun gemi ve yük trafiğine sahip liman bölgesi Kocaeli'dir. Türkiye'de 2020 yılının Kasım ayında elleçlenen konteyner yükleri istatistiklerine göre ise Kocaeli liman bölgesi, Ambarlı ve Mersin' den sonra 149 bin 37 TEU ile 3. sırada bulunmaktadır (UAB, 2020). Avrupa'nın en büyük 20 limanı içerisinde elleçlenen yük istatistiklerine bakıldığında ise Kocaeli 72 Milyon ton ile 7. sırada bulunmaktadır (Eurostat, 2019). Hem ulusal hem de uluslararası ticarete etkinliği belirgin derecede ortada olan Kocaeli limanlarının faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesinde, bu limanlardaki iş sağlığı ve güvenliği (İSG) uygulamaları ile İSG uygulamalarının bireysel veya örgütsel sonuçları, liman işletme yönetimi açısından önemlidir. Limanların tedarik zincirindeki rolleri düşünüldüğünde, özellikle limanlarda İSG uygulamaları, güvenlik ve çevre konularının titizlikle değerlendirilmesi gerekir (Antão vd., 2016).

Liman faaliyetlerinin yürütülebilmesi için limanlarda bulunan alt yapı-üst yapı tesisleri (gemi yanaşma alanları ve depolar), yük elleçleme ekipmanları ve donanımları (taşıyıcılar, aktarıcılar) (Esmer, 2019, s. 22) bir takım tehlikeleri de barındırmaktadırlar. Oldukça riskli çalışma alanları olan liman tesislerinde, büyük hacimlerde yüklerin elleçlenmesi esnasında ekipmanların arızalanması ve bozulması sebebiyle yüklerin düşmesi, kayması, hasarlanması, görev sorumluluğu bulunmayan kişilerin sahada yük altında bulunması, çalışanların yüksekte ve kaygan zeminde çalışması, yük operasyonları esnasında gerekli koruyucuların çalışanlar tarafından kullanılmaması, geminin ambar kapaklarının açılıp kapatılması gibi işlemlerde çalışanların güvenli alanlarda bulunmaması gibi birçok sebeple iş kazaları meydana gelebilmektedir (Oral, 2018, s.33-35). Bunların dışında liman çalışanları, tehlikeli yüklerin oluşturduğu risklere, hava kirliliğine ve gürültüye maruz kalmaktadırlar. Çalışanların çeşitli sağlık sorunları yaşamasına hatta hayatlarını kaybetmelerine sebep olabilen bu tehlikelerden kaynaklanan kazalar, aynı zamanda çalışanların örgüte ve çalışma ortamlarına karşı duyduğu güveni de zedeleyebilmektedir. Limanlarda gerçekleşen iş kazalarındaki ölüm oranlarının yüksek olması, limanları çok tehlikeli tesisler sınıfına sokmaktadır. Bu noktadan hareketle

çalışmanın amacı, çok tehlikeli tesisler olarak kabul edilen liman işletmelerinde, İSG uygulamaları ile çalışanların iş performansı (İP) arasındaki nedensel ilişkiyi ve bu ilişkide örgütsel güven (ÖG) algısının rolünü belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak Kocaeli Liman Bölgesinde faaliyet gösteren liman tesislerinde çalışan 334 katılımcıdan anket formu ile elde edilen veriler, AMOS 22 ve SPSS 22 (Process makro v3.4) istatistik paket programlarında Bootstrap 5000 yeniden örneklem tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Literatür incelendiğinde, İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkiyi (Kaynak vd., 2016; Putri vd., 2018; Baloğlu vd., 2018; Kavgacı ve Çiçek, 2019), İP ile ÖG arasındaki ilişkiyi (Altaş ve Kuzu, 2013; Akıllı ve Cingöz, 2015; Uslu ve Şimşek, 2020; Yorulmaz ve Karabacak, 2020) ve İSG uygulamaları ile ÖG arasındaki ilişkiyi (Üngüren ve Koç, 2016; Pelit ve Gülen, 2018) inceleyen çalışmalar olmasına rağmen, literatürde bu değişkenleri bütünsel olarak inceleyen başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmanın söz konusu bu değişkenleri birlikte inceleyen ilk çalışma olması ve liman işletmelerinde İSG uygulamalarını ve çalışanların İP'sini etkileyen değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi ortaya çıkartması nedeniyle alanyazına katkı yapacağı düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZLER

İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları ile İş Performansı Arasındaki İlişki

Çalışanların işlerinde gösterdikleri performansta çalışma ortamlarının özellikleri oldukça önemlidir. Çalışanların psikolojik ve fiziksel olarak sağlıklı olmaları ve çalışma ortamlarının tehlikelerinden korunmaları amacıyla gerçekleştirilen İSG uygulamaları, İP'yi etkileyen çalışma ortamı özellikleri arasında görülmektedir (Hayta, 2007, s.22; Akça ve Yurtçu, 2017, s.198). Literatürde, İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmaya ulaşılmaktadır. Burdur ilindeki dört kamu hastanesinde görev alan çalışanlar ile yapılan anket çalışmasında, kamu hastanelerindeki İSG uygulamalarının, İP üzerindeki etkisi 554 çalışan üzerinde araştırılmıştır. Analizler sonucunda, tüm İSG alt faktörleri ile İP arasındaki ilişki pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. İSG uygulamalarının İP üzerinde etkili olduğu tespit edilen bu çalışmada, "koruyucu önlemler ve kurallar" ile "malzeme ve araç gereç denetimi" gibi alt faktörlerin İP'yi en çok etkileyen faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kavgacı ve Çiçek, 2019, s.306-331). Küçük ve orta ölçekli firmaların beyaz yakalı çalışanları ile yapılan çalışmada, Kocaeli'ndeki kamu ve özel sektör firmalarında gerçekleştirilen İSG yönetim uygulamalarının çalışanlar üzerindeki etkileri, yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmada, güvenlik ve risk yönetimi uygulamalarıyla sağlanan örgütsel güvenlik desteğinin dolaylı etkilerinin, İP'ye olumlu yansımaları olduğu tespit edilmiştir (Toklu, 2016).

Limanlardaki gemi ve yük operasyonlarında güvenliğin artırılmasının gerektiğini vurgulayan Darbra ve Casal (2004) dünya çapında gerçekleşen 22 yıllık kaza verilerini inceleyerek yaptıkları çalışmada, limanlarda meydana gelen kazaların büyük çoğunluğunun (%60) gemilerin manevrası sırasında veya limandaki yükün kamyon ya da trenle harekine bağlı olarak gerçekleştiğini rapor etmişlerdir. Limanlarda gerçekleşen iş kazalarının temel nedenleri incelendiğinde ise sırasıyla, insan hatası, yönetsel sorunlar, uygun olmayan ekipman kullanımı ve çalışma şartlarından kaynaklanan durumlar olduğu tespit edilmiştir (Özdemir, 2016, s.235). Eryılmaz (2014) çalışmasında, araştırmaya katılan çalışanların performanslarının iş yerlerinde kullandıkları kişisel koruyucuların kalitesine ve çalıştıkları işletmenin kazalara karşı aldığı öneme bağlı olduğu hipotezleriyle İSG uygulamalarının, İP üzerindeki etkisini araştırmıştır. Birbirinden tamamen farklı sektörler olan otomobil, sağlık ve mobilya sektörleri çalışanlarıyla yapılan çalışmada, İSG uygulamalarının İP üzerindeki olumlu etkisi ortaya konmuştur. Tüketim malları firmasında yapılan farklı bir çalışma ise İSG uygulamalarının çalışma ortamı ve disiplinle birlikte İP'yi etkileyen önemli bir faktör olduğu sonucuna

ulaşmıştır (Putri vd., 2018). Literatürde İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmalara bakıldığında da (Yusuf vd., 2012; Bükülmez, 2013; Madushani ve Nilwala, 2020) benzer şekilde, işletmenin İSG konusundaki uygulamaları ile İP arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Hipotez 1 oluşturulmuştur:

Hipotez 1: Liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları, iş performansını pozitif yönde etkiler.

Örgütsel Güven ile İş Performansı Arasındaki İlişki

Örgütün kendisine güven, çalışma arkadaşlarına güven ve yöneticilere güven olmak üzere üç alt boyuta sahip olan ÖG, tüm boyutlarıyla birlikte İP üzerinde etkili bir faktördür (Turhan vd., 2018, s.49). Literatür incelendiğinde, ÖG ile İP arasındaki ilişkiyi araştıran farklı alanlarda yapılmış birçok çalışmaya ulaşılmaktadır. Yorulmaz ve Karabacak (2020) Marmara Bölgesi'ndeki liman işletmelerinde çalışmakta olan 260 liman çalışanın katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, örgütsel bağlılık, iş tatmini, ÖG ve İP arasındaki ilişkiyi yapısal eşitlik modellemesi kullanarak incelemişlerdir. Çalışmada elde edilen bulgular, çalışanların ÖG algısının İP'yi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu çalışmada ayrıca, ÖG'nin tek başına İP'deki değişimin %11'ini açıkladığı belirtilmiştir. Altaş ve Kuzu (2013) Sakarya'da okul öncesi eğitim veren kurumlarda gerçekleştirdikleri araştırmalarında, yöneticiye duyulan güvenin İP üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada veriler 19 farklı işletmede çalışmakta olan toplam 135 okul öncesi öğretmeninin görüşlerine başvurularak elde edilmiştir. Toplanan verilerle yapılan analizler sonucunda, öğretmenlerin yöneticilerine duydukları güvenin İP'leri üzerinde olumlu bir etki yarattığı ve buna göre de öğretmenlerin yöneticilerine karşı duydukları güven arttıkça İP'lerinin de arttığı tespit edilmiştir. Demir-Çelik Döküm ve Talaşlı İmalat işletmesinde görev alan 324 çalışan aracılığıyla çalışma arkadaşlarına duyulan güvenin İP üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada, çalışanların psikolojik durumlarının performanslarını etkileyen önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, İP ve çalışma arkadaşlarına güven arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Uslu ve Şimşek, 2020). Farklı bir çalışmada, ÖG ve İP arasındaki ilişkinin incelenmesi için Mersin ilindeki banka çalışanlarıyla 33 sorudan oluşan anket formu kullanılarak bir araştırma yapılmıştır. ÖG ile İP arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilen araştırmada, çalışma arkadaşlarına güven, çalışılan örgüte güven ve yöneticilere güven olmak üzere ÖG'nin alt boyutlarının İP'yi etkilediği belirtilmiştir (Turhan vd., 2018). Kırıkkale'de 230 çağrı merkezi çalışanı ile yapılan betimsel çalışma (Aktuğ, 2016), Nevşehir'de kamu hizmeti motivasyonunun ÖG ve İP arasındaki ilişkiye aracılık rolünün ölçüldüğü (Akıllı ve Cingöz, 2015) ve ÖG ile örgütsel adalet algısının İP üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Ankara'da faaliyet gösteren kamu ve özel sektör işletmeleri çalışanlarıyla yapılan araştırma (Özdemir, 2019) ÖG ile İP arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürdeki diğer çalışmalara örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu çalışmaların tamamında çalışanların ÖG algısının İP'lerini pozitif yönde etkilediği ve ÖG ile İP arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürdeki bu bilgiler doğrultusunda Hipotez 2 oluşturulmuştur:

Hipotez 2: Liman çalışanlarının örgütsel güven algısı, iş performanslarını pozitif yönde etkiler.

Örgütsel Güvenin Ara Değişken Rolü

Kendisini sağlıklı hisseden, çalıştığı ortama ve çalışma arkadaşlarına güven duyan çalışanlar işlerinde daha yüksek performans gösterebilmektedirler (Sadullah vd., 2013, s.57). Pelit ve Gülen (2018), İSG uygulamalarının ÖG üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında, İSG ile ÖG arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlara göre, çalışılan koşullara dair

olumsuzluklar çalışan motivasyonunu düşürüp kazalara sebebiyet vermekte ve çalışılan ortamda İSG uygulamalarının artması çalışanların kuruma duydukları güvenin de artmasını sağlamaktadır. Aynı konuda Antalya'nın Alanya ilçesindeki Konaklama İşletmeleri üzerinde yapılan bir diğer çalışmada ise işletme tarafından gerçekleştirilen İSG uygulamalarının ÖG üzerindeki etkilerinin çalışılan departmana göre farklılık gösterdiği görülse de genel itibarıyla İSG ve ÖG arasında anlamlı bir ilişki olduğu rapor edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, çalışanların İSG ile ilgili kurallara uymasının, İSG konusunda farkındalık ve bilinç düzeylerinin, İSG alanında örgüt içerisindeki işbirliğinin ve yönetim tarafından alınan İSG tedbirlerinin çalışanların ÖG'sini etkileyen önemli faktörler olduğu belirtilmiştir (Üngüren ve Koç, 2016, s.152-153).

ÖG ile İP arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında; Judeh (2016) ÖG ile İP arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaştığı çalışmada, İP'nin arttırılabilmesi için çalışanlar arasında iyi ve sağlıklı bir güven ortamının yaratılması gerektiğini belirtmiştir. İlbasan'ın (2019) IT sektörü çalışanlarının katılımıyla yaptığı anket çalışmasının sonuçları da Judeh'in (2016) çalışmasını destekler niteliktedir. İP'nin arttırılması için çalışanlara güvenli bir çalışma ortamı sağlanmasının gerekli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışanlarına güvenli bir çalışma ortamı sağlamayı politika haline getiren işletmeler, örgüt içerisinde güven duygusu oluştururlar. Bu durum da çalışanların örgütsel bağlılıklarını arttırarak daha uzun süre örgütte kalmalarını sağlayıp verimliliklerini de arttırır (İlbasan, 2019, s.174-175). Yapılan çalışmalar, çalışanların ruhsal ve fiziksel açıdan sağlığını temin etmek amacıyla gerçekleştirilen İSG uygulamalarının ve ÖG algısının, İP üzerinde doğrudan etkilerini ortaya koymuştur. İşletmelerde gerçekleştirilen İSG uygulamaları, çalışanların ÖG algılarının olumlu yönde artmasına, artan ÖG algısı da İP'nin artmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifade ile İSG uygulamalarının, İP üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu gibi ÖG vasıtasıyla da dolaylı bir etkisinin olduğu söylenebilir. ÖG ile ilgili yapılan çalışmalar dikkate alındığında, ÖG'nin İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkide ara değişken rolünün olabileceği akla gelmektedir. Bu doğrultuda Hipotez 3 ve Hipotez 4 önerilmiştir.

Hipotez 3: Liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları, örgütsel güveni pozitif yönde etkiler

Hipotez 4: Liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile iş performansı arasındaki ilişkide, örgütsel güvenin ara değişken rolü vardır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Örneklem ve Veri Toplama

Çalışmanın verileri, Kocaeli Liman Bölgesinde faaliyette bulunan liman işletmelerinin 334 çalışanından anket formuyla elde edilmiştir. Anketler Google form aracılığıyla Haziran-Aralık 2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmaya katılan liman çalışanlarından gönüllü onam formunu onaylamaları istenmiş ve sonrasında anket sorularına geçiş olacak şekilde düzenleme yapılmıştır. Ankete katılanların çoğunluğu erkek 322 kişi (%96.4), 127 kişi (%38) 25-35 yaş aralığında, 8 kişi (%2.4) 55 ve üzeri yaşlarında, 196 kişi (%58.7) lise mezunu, 231 kişi (%69.2) evli, 271 kişi (%81.1) liman saha çalışanı (operasyon personeli), 43 kişi (%12.9) şef/formen, 12 kişi (%3.6) İSG uzmanı ve 8 kişi (%2.4) yönetici düzeyindeki çalışandır.

Ölçekler

Araştırmada İSG uygulamaları ile ÖG algısını ölçmek için Üngüren ve Koç (2016) çalışmasında kullanılan ölçekten yararlanılmış ve ölçeğin orijinalinde olduğu gibi oluşan boyutlar Şekil 1’de gösterilmiştir. Ankette yer alan ifadeler 5’li Likert ölçeğine göre düzenlenmiştir (1= kesinlikle katılmıyor; 5= kesinlikle katılıyorum).

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) uygulamaları ölçeği toplam 29 maddeden ve beş boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte İSG uygulamasında yönetsel tedbirler ve önlemler (YTÖ) (8 madde), İSG kriterlerine göre çalışma (KGÇ) (7 madde), İSG farkındalık ve bilinç düzeyi (FBD) (5 madde), İSG eğitim uygulamaları (EU) (4 madde) ve İSG konusunda iş birliği ve iletişim (İBİ) (4 madde) olmak üzere beş boyut bulunmaktadır. Ölçeğinin faktör yapısını belirlemek için Temel bileşenler ve Varimax rotasyon tekniği tercih edilerek yapılan açıklayıcı faktör analizinde (AFA), özdeğeri 1’den büyük ve ölçeğin kaynağında olduğu gibi beş boyutlu bir faktör yapısının bulunduğu tespit edilmiştir. (KMO=0.929; $\chi^2=4200.723$; df=406; p<0.001; faktör yükleri 0.532-0.887 arasında; toplam açıklanan varyans: %62.3)

Örgütsel güven (ÖG) algısı ölçeği, çalışılan kuruma güven (ÇKG) (8 madde), yöneticiye güven (YG) (6 madde) ve çalışma arkadaşlarına güven (ÇAG) (4 madde) olmak üzere toplam 18 madde ve üç boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğinin faktör yapısını belirlemek için Temel bileşenler ve Varimax rotasyon tekniği tercih edilerek yapılan AFA’da özdeğeri 1’den büyük ve ölçeğin kaynağında olduğu gibi üç boyutlu bir faktör yapısının bulunduğu tespit edilmiştir. (KMO=0.942; $\chi^2=3110.331$; df=153; p<0.001; faktör yükleri 0.575-0.740 arasında; toplam açıklanan varyans: %59.9)

İş performansı (İP) ölçeği olarak Sigler ve Pearson (2000) tarafından kullanılan tek boyutlu ve dört maddelik ölçekten yararlanılmıştır. Ölçeğinin faktör yapısını belirlemek için Temel bileşenler ve Varimax rotasyon tekniği tercih edilerek yapılan AFA’da özdeğeri 1’den büyük ve tek boyutlu faktör yapısının olduğu tespit edilmiştir (KMO=0.768; $\chi^2=392.035$; df=6; p<0.001; faktör yükleri 0.741-0.831 arasında; toplam açıklanan varyans: %61.8).

BULGULAR

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Açıklayıcı faktör analizlerinden sonra ölçüm araçlarının yapısal geçerliliğini belirlemek için yapılan doğrulayıcı faktör analizine (DFA) ait değerler Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’den ikinci seviye İSG uygulamaları, ikinci seviye ÖG algısı ve İP ölçeklerinin uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir değerler arasında olduğu (Bentler ve Bonnet, 1980; Hu ve Bentler, 1999; Hair vd., 2014) anlaşılmaktadır. Ayrıca DFA analizleri sonucunda tüm değişkenlere ait standardize faktör yüklerinin 0.50’den büyük ve istatistiksel açıdan anlamlı olmaları nedeniyle (p< 0.01) ölçeklerin geçerli ölçekler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1: DFA Uyum İndeksleri

Ölçekler	χ^2	sd	χ^2/sd	CFI	TLI	SRMR	RMSEA
İSG	695.389	370	1.879	0.917	0.909	0.046	0.051
ÖG	299.087	132	2.226	0.945	0.936	0.030	0.062
İP	9.324	2	4.662	0.978	0.934	0.018	0.078

Geçerliliği belirlenen ölçeklerin güvenilirliğini tespit etmek için incelenen ve Tablo 2’de değerleri gösterilen Cronbach alfa (CA) katsayılarının, eşik değer olan 0.70’den büyük olması nedeniyle ölçeklerin güvenilir olduğuna (Hair vd., 2014) karar verilmiştir. Tablo 2’den İSG ve ÖG algısına ait ortalamaların orta düzeyde, İP ortalamasının ise yüksek düzeyde olduğu ve değişkenler arasında da pozitif yönlü ilişkilerin olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Cronbach Alfa, Korelasyon, Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları

Değ.	Ort.	SS	CA	Çarp.	Basık.	1	2	3
1. İSG	3.177	0.895	0.897	-1.378	1.776	1		
2. ÖG	3.167	0.616	0.935	-0.896	0.191	0.713**	1	
3. İP	3.840	0.620	0.793	-0.041	0.685	0.628**	0.698**	1

**p<0,01

Tablo 2 incelendiğinde araştırma değişkenlerinin çarpıklık katsayılarının ± 3 ’ten ve basıklık katsayılarının da ± 10 ’dan daha büyük değer almaması nedeniyle, verilerin normal dağılıma sahip olduklarına (Kline, 2016) karar verilmiştir.

Hipotezlerin Testi

İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkide ÖG’nin aracılık rolünü test etmek için SPSS 22 istatistik programındaki Process makro (v3.4) eklentisi kullanılarak, Bootstrap tekniği ile 5000 örneklem seçeneği ve Hayes (2019) Model 4 seçilerek yapılan analizlerin sonuçları Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3’ten aracılık testinde yer alan tüm modellerin istatistiksel açıdan ($p<0.001$) anlamlı oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3: ÖG’nin Aracılık Rolü

Değ.	ÖG			İP			İP		
	B	SE	t	B	SE	t	B	SE	t
Sabit	0.451	0.202	2.234*	1.050	0.225	4.649***	0.818	0.202	4.042***
İSG	0.362	0.019	18.547***	0.320	0.021	14.687***	0.134	0.027	4.858***
ÖG	-	-	-	-	-	-	0.513	0.054	9.409***
Model Özeti	$R^2=0.508; F(1;332)=343.9; p<0.001$			$R^2=0.393; F(2;331)=215.72; p<0.001$			$R^2=0.522; F(2;331)=180.57; p<0.001$		
Bootp. Dolayı Etki	Etki=0.186; $p<0.05$; 95% BCA CI [0.138; 0.235]								

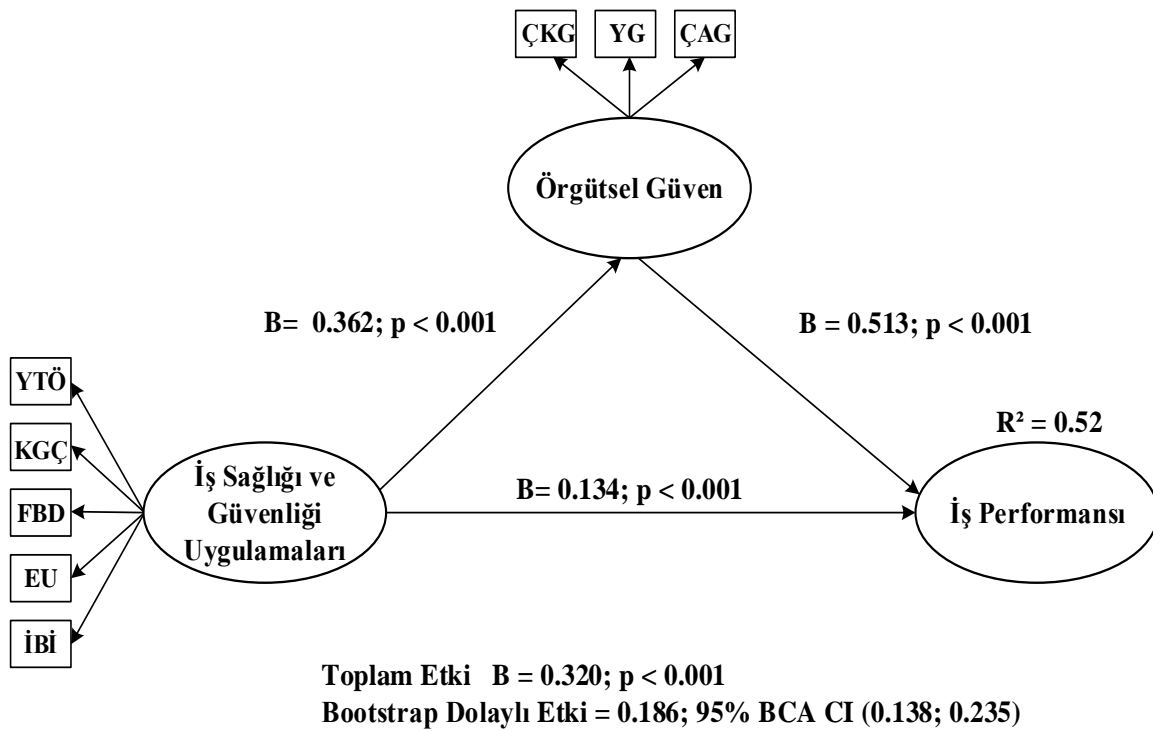
*p<0,05; ***p<0.001

Tablo 3’ten İSG uygulamalarının İP üzerindeki pozitif yönde olan toplam etkisinin ($B=0.320$; $t=14.687$; $p<0.001$) ve ÖG üzerindeki pozitif etkisinin ($B=0.362$; $t=18.547$; $p<0.001$) istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 3’ten İSG uygulamaları ile birlikte ÖG’nin, İP üzerindeki olumlu etkisinin devam ettiği ancak İSG uygulamalarının etkisinin de düştüğü ve ÖG’nin İP üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin

olduğu ($B=0.513$; $t: 9.409$; $p < 0.001$) görülmektedir. Bunlara ilave olarak İSG uygulamaları ile ÖG'nin, İP'deki değişim yaklaşık olarak %52.2'sini ($R^2 = 0.522$) açıkladığı ortaya çıkmıştır.

ÖG'nin İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkide aracı rolünün olup olmadığı, Bootstrap testinin sonucunda elde edilen güven aralıkları incelenerek karar verilmiştir. Buna göre, Bootstrap analiziyle ulaşılan düzeltilmiş yanlılık ve hızlandırılmış güven aralığının (BCA CI) istatistiksel açıdan anlamlı olması (Etki=0.186; $p < 0.05$; 95% BCA CI [0.138; 0.235]) ve sıfırı kapsamadığı için İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkide ÖG'nin aracı rolünün (MacKinnon, Lockwood ve Williams, 2004) olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca ÖG'nin aracı rolünün istatistiksel açıdan anlamlı olduğu, yapılan Sobel testi ile de ($z=8.501$; $SE=0.021$; $p < 0.01$) ortaya konulmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak *Hipotez 1, 2,3 ve 4* kabul edilmiş ve test edilen araştırma modeli, ölçüm araçlarının boyutları ile analiz sonuçları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli ve Analiz Sonuçları

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Limanlardaki İSG uygulamaları ile liman çalışanlarının ÖG algılarını ölçmek ve İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkide ÖG algısının ara değişken rolünü incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, çoğunluğu erkek, mavi yakalı ve lise mezunu olan toplam 334 liman çalışanından anket formu ile elde edilen veriler, SPSS 22 ve AMOS 22 programlarının yardımıyla analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, limanlarda İSG uygulamalarının, çalışanların İP'sını hem doğrudan hem de ÖG algısı vasıtasıyla dolaylı olarak pozitif yönde etkilediği ve ayrıca İSG uygulamalarının ÖG algısı üzerinde, ÖG

algısının da İP üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre, *Hipotez 1: Liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları, iş performansını pozitif yönde etkiler*, *Hipotez 2: Liman işletmelerinde örgütsel güven, iş performansını pozitif yönde etkiler* ve *Hipotez 3: Liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları örgütsel güvenin pozitif yönde etkiler*, hipotezleri kabul edilmiştir. Bunlarla birlikte İSG uygulamalarının ve ÖG algısının, liman çalışanlarının İP'deki değişimin yaklaşık %52'sini ($R^2 = 0.522$) açıkladığı tespit edilmiştir. Bunların yanısıra Hayes (2019) tarafından oluşturulan Process makro (v3.4) eklentisi ve Bootstrap 5000 örneklem tekniği ile yapılan aracılık testinin ve Sobel testinin sonuçları, ÖG algısının İSG uygulamaları ile İP arasında ara değişken etkisinin olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgulara göre, *Hipotez 4: Liman işletmelerinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile iş performansı arasındaki ilişkide, örgütsel güvenin ara değişken rolü vardır*, hipotezi kabul edilmiştir. ÖG algısının ara değişken rolünün olması, İSG uygulamalarının İP üzerindeki olumlu etkisinin bir kısmı ÖG algısı üzerinden gerçekleştiğini göstermektedir. Diğer bir ifade ile limanlardaki İSG uygulamalarının, liman çalışanlarının İP'si üzerinde hem doğrudan hem de ÖG algısı vasıtasıyla dolaylı olarak bir etkisi vardır. Dolayısıyla liman çalışanlarının İP düzeylerinin artması, olumlu İSG uygulamaları ile olumlu algılanan ÖG ile birlikte gerçekleşmektedir.

Araştırma modeli doğrultusunda ele alınması gereken ilk husus İSG uygulamaları ile İP arasındaki ilişkidir. Çalışmada, liman işletmeleri tarafından gerçekleştirilen İSG uygulamalarının İP'yi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgu farklı sektörlerde yapılmış çalışmaların sonuçlarıyla da uyumludur (Tait & Walker, 2000; Yusuf vd., 2012; Bükülmez, 2013; Karamık & Şeker, 2015; Putri vd., 2018; Perera, 2019; Madushani & Nilwala, 2020). Çalışanların işlerini kaybetmekten korkmamaları, çalışma ortamı unsurlarından ve psikolojik olumsuzluklardan korunmaları gibi İSG önlemlerinin uygulanması İP'lerinin artmasını sağlamaktadır. Sağlık ve güvenlik önlemleri alınarak kazaların önüne geçilen işletmelerde çalışanlar işlerini daha fazla sahiplenebildiği, daha dinamik olabildiği ve daha rahat çalışabildiği için performansları da artmaktadır. Daha yüksek performansa sahip olmak isteyen işletmeler gerekli İSG önemlerini almak zorundadırlar. Sonuç olarak, çalışmada ulaşılan bulgular literatürdeki diğer çalışmalarla da desteklenmekte ve liman işletmelerinin İSG uygulamalarının çalışanların İP'si üzerindeki pozitif yönlü etkisi görülmektedir.

Araştırma modeliyle ilgili değinilmesi gereken ikinci nokta ise ÖG ile İP arasındaki ilişkidir. Elde edilen bulgulara göre, liman çalışanlarının ÖG algısının İP üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, literatürde yapılmış diğer çalışmalarla da desteklenmektedir (Büte, 2011; Altaş ve Kuzu, 2013; Akıllı ve Cingöz, 2015; Aktuğ, 2016; Özdemir, 2019; Uslu ve Şimşek, 2020; Yorulmaz ve Karabacak, 2020). Bir işletmenin performansında çalışanlarının ÖG algısı oldukça önemlidir çünkü karşılıklı güven duygusu besleyen bireylerin oluşturdukları ekiplerin performansları da bu güvenden olumlu yönde etkilenmektedir. İP'yi arttırarak örgütün daha fazla katma değer yaratmasını sağlamanın yollarından biri çalışanların doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşimde oldukları üstlerine ve çalışma arkadaşlarına duyduğu güveni arttırıcı faaliyetler gerçekleştirmektir. ÖG kavramı üzerinde titizlikle durulması yüksek performans göstermek ve rakiplerine karşı rekabet avantajı sağlamak isteyen işletmeler için faydalı olacaktır.

Elde edilen bulgulara göre değinilmesi gereken diğer bir husus da İSG uygulamaları ile ÖG algısı arasındaki ilişkidir. Çalışmada, liman işletmelerinin İSG uygulamalarının ÖG algısı üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde bu konuda yapılan sınırlı sayıdaki çalışmanın sonuçları ile bu çalışmanın sonuçları uyumludur (Üngüren ve Koç, 2016; Pelit ve Gülen, 2018). İşletmelerin İSG uygulamalarına verdikleri önem arttıkça çalışanların işlemeye duydukları güven de artmaktadır. Bu

doğrultuda, çalışanlarının güven duygusu içerisinde istekli bir şekilde çalışmasını hedefleyen işletmeler onlara sağlıklı ve güvenli bir ortam sağlayabilmek amacıyla İSG uygulamalarına önem vermelidirler.

Araştırma modeli doğrultusunda değinilebilecek son husus ise liman işletmelerinin İSG uygulamaları ile çalışanların İP'si arasındaki ilişkide, ÖG algısının ara değişken rolünün ortaya çıkarmasıdır. Literatürde bu konuda yapılmış bir çalışma olmasa da ilgili değişkenleri ikili olarak inceleyen çalışmalar, araştırmada elde edilen bulguları doğrular niteliktedir. Liman işletmelerinin, çalışanlarının psikolojik ve fiziksel sağlıklarının korunması amacıyla gerçekleştirdikleri İSG uygulamaları liman çalışanlarının çalıştıkları ortamda her an bir tehlikeyle karşılaşacakları endişesini gidermekte ve güven duygusu ile yüksek motivasyonda çalışmalarını sağlamaktadır. Gerçekleştirilen İSG uygulamaları ile kendilerinin ve birlikte çalıştıkları arkadaşlarının hayatlarını güvence altında hisseden çalışanlar, daha fazla özveri ve yüksek performans sergileyebilmektedirler. Çalışanlarının yüksek performansla çalışması da, oldukça değişken ve risk faktörünün yüksek olduğu denizcilik sektöründe faaliyet gösteren liman işletmeleri için de avantaj sağlamaktadır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda çalışanlarının İP'sini, dolayısıyla örgüt performansını arttırmak isteyen liman işletmelerinin yöneticilerine ilk olarak, çalışanların ÖG'sini arttıracak sağlık ve güvenlik uygulamalarını işletmelerinde eksiksiz gerçekleştirmeleri önerilmektedir. Liman yöneticileri için çalışma ortamlarında tehdit ve meslek hastalığı oluşturabilecek tehlikeleri inceleyip bunlara karşı önlemler almak, çalışanlara İSG ile alakalı eğitimler vermek, çalışanlar ile belli aralıklarda görüşmeler yaparak, sağlık ve güvenlik konularında gördükleri eksikleri raporlamak önemlidir. Ayrıca çalışanları rahatsız eden tehlike unsurları ve kendilerini hangi şartlarda daha güvenli hissedebilecekleri ile ilgili görüşlerini alıp bu doğrultuda uygulamalar geliştirmek ve çalışanları niteliklerine uygun doğru işlere yerleştirmek bu konuda liman işletmeleri yöneticilerinin gerçekleştirebileceği uygulamalardan bazılarıdır. Bahsedilen bu uygulamalar işletmede İSG'nin ve ÖG'nin artmasını sağlayarak İP'yi olumlu yönde etkileyecektir. Özetle bu araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak, çalışanların İP'lerini arttırmak isteyen liman yöneticilerine, İSG'ye önem vermelerini ve aynı zamanda da ÖG'yi kurumlarında sağlamaları önerilebilir.

Bu çalışmada, verilerin yalnızca liman çalışanlarının katılımıyla elde edilmiş olması çalışma için bir kısıt oluşturmaktadır. İleriki çalışmalarda farklı sektörlerden daha fazla katılımcıyla araştırmanın derinleştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, işletmelerde gerçekleştirilen İSG uygulamalarının ÖG ve İP üzerindeki etkilerinin çalışan görüşlerinin yanında yöneticilerin görüşleri ve işletmenin istatistikî verileri ile desteklenmesinin de faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunların yanında, araştırmanın limanlardaki terminaller özelinde yapılması da önerilebilir. Çünkü sıvı yük elleçlemenin yapıldığı bir terminal ile kuru yüklerin elleçlendiği terminallerde risk faktörlerine göre İSG uygulamaları da farklılık gösterebilir. İlave olarak, ÖG ve İP üzerinde etkili olan İSG uygulamalarının işletmeye fayda yaratacak şekilde gerçekleştirilmesinde yöneticilerin tutum ve davranışları da etkili olabilir. Bu düşünce doğrultusunda ileride çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, İSG uygulamalarının İP'ye etkisinde ÖG'nin aracılık rolünü incelerken yönetici davranışlarını da bu ilişkide etkili bir değişken olarak değerlendirmeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- AKÇA, M., ve YURTÇU, G. 2017. “Çalışma Ortamı Özelliklerinin Hekimlerin Görev ve Bağlamsal Performansına Etkileri”, *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 3(15): 197-207.
- AKILLI, H., ve CİNGÖZ, A. 2015. “The Relationship Between Organizational Trust and Job Performance: The Mediating Effect of Public Service”, 2015 EGPA Annual Conference. 26/28-08-2015, Toulouse, France.
- AKTUĞ, M. (2016). Örgütsel Adalet ve Örgütsel Güvenin Çalışan Performansı Üzerine Etkisi, (Unpublished Master’s Thesis). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- ANTÃO, P., CALDERÓN, M., PUIG, M., MICHAIL, A., WOOLDRIDGE, C., and DARBRA, R. M. 2016. “Identification of Occupational Health, Safety, Security (OHSS) and Environmental Performance Indicators in Port Areas”, *Safety Science*, 85: 266-275.
- ALTAŞ, S., ve KUZU, A. 2013. “Örgütsel Etik, Örgütsel Güven ve Bireysel İş Performansı Arasındaki İlişki: Okul Öncesi Öğretmenleri Üzerinde Bir Araştırma”, *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 29-41.
- BALOĞLU, S., AKPINAR, T., BATUR, N., ve ÇAKMAKKAYA, B. 2018. “Bireylerin Çalışma Performanslarının İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) ve Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Uygulamaları İle Artırılması”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3): 37-52.
- BAYRAKTUTAN, Y., ve ÖZBİLGİN, M. 2013. “Limanların Uluslararası Ticarete Etkisi ve Kocaeli Limanlarının Ülke Ekonomisindeki Yeri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26): 11-41.
- BENTLER, P.M., and BONNET, D.C. 1980. “Significance Tests and Goodness of Fit in the Analysis of Covariance Structures”, *Psychological Bulletin*, 88 (3): 588-606.
- BÜKÜLMEZ, K. 2013. Çalışma Hayatında İş Performansını Etkileyen Faktörler: Altınova Tersaneler Bölgesi Örneği. (Unpublished Master’s Thesis). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BÜTE, M. 2011. “Etil İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1): 171-192.
- CHLOMOUDİS, C., KARALİS, A. and PALLİS, A. 2003. “Port Reorganisation and the Worlds of Production Theory”, *European Journal of Transport and Infrastructure Research*, 3(1): 77-94.
- DARBRA, R. M., and CASAL, J. 2004. “Historical Analysis of Accidents in Seaports”, *Safety Science*, 42(2): 85-98.
- ERYILMAZ, A. 2014. İşletmelerde Uygulanan güvenlik ve sağlık tedbirlerinin iş performansı üzerindeki etkileri. (Unpublished Master’s Thesis). Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EUROSTAT 2019. Maritime freight and vessels statistics explained/index.php?title=file:Top_20_ports_handling_freight,_2009,_2018_and_2019_(million_tonnes).png/(28.12.2020).
- ESMER, S. 2019. *Liman ve Terminal Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ESMER, S., ve DURU, O. 2017. “Port governance in Turkey: The Age of the Global Terminal Operators”, *Research in Transportation Business & Management*, 22: 214-223.

- HAİR, J. F., W. C. BLACK, B. J. BABİN, and ANDERSON R. E. 2014. *Multivariate Data Analysis*. 7th ed. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- HAYTA, A. B. 2007. “Çalışma Ortamı Koşullarının İşletme Verimliliği Üzerine Etkisi”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 21-41.
- HAYES, A. F. 2019. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-based Approach*. 2nd. ed. New York: Guilford Publications.
- HU, L. T., and BENTLER, P. M. 1999. “Cut off Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives”, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1): 1-55.
- İLBASAN, D. 2019. *The Relationship Between Organizational Trust Social Capital and Job Performance: A Field Study in the Sector*. (Unpublished Master’s Thesis). Marmara University Institute of Social Sciences. İstanbul.
- JUDEH, M. 2016. “The Influence of Organizational Trust on Job Performance: Mediating Role of Employee Engagement”, *International Journal of Business Research*, 16(5): 53-66.
- KARAMIK, S., ve ŞEKER, U. 2015. “İşletmelerde İş Güvenliğinin Verimlilik Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(4): 575-584.
- KAVGACI, Y., ve ÇİÇEK, H. 2019. “Kamu Hastanelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Çalışanların İş Performansına Etkisi: Burdur İli Örneği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28): 306-331.
- KAYNAK, R., TUYGUN TOKLU, A., ELÇİ, M., and TOKLU, İ. 2016. “Effects of Occupational Health and Safety Practices on Organizational”, *International Journal of Business and Management*, 11(5): 146-166.
- KOCAELİ LİMAN BAŞKANLIĞI 2021. Liman tesisleri-tersaneler-balıkçı barınakları, <https://kocaeliliman.uab.gov.tr/liman-tesisleri-tersaneler-balikci-barinaklari/> (14.01.2021).
- KLİNE, R. B. 2016. *Principles and practice of structural equation modeling*. 4th. ed. London: The Guilford Publications.
- MADUSHANİ, B.K.L., and NİLWALA, W.M. 2020. “The Impact of Occupational Health and Safety on Job Performance: With Special Reference to the Smart Shirts (Lanka) LTD haragama Sri Lanka”, *Proceeding of the Open University Research Sessions*.
- MACKINNON, D. P., LOCKWOOD, C. M., and WILLIAMS, J. 2004. “Confidence Limits for the Indirect Effect: Distribution of the Product and Resampling Methods”, *Multivariate Behavioral Research*, 39 (1): 99-128.
- ORAL, T. 2018. *Limanlarda Yük Elleçlemesi Esnasında Karşılaşılan Risklerin Çevre, İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İrdelenmesi*. (Unpublished Master’s Thesis). İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZDEMİR, R. 2019. *Örgütsel Güven ve Örgütsel Adalet Algısının İşgören Performansı Üzerinde Etkisi*. (Unpublished Master’s Thesis). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- ÖZDEMİR, Ü. 2016. “Bulanık DEMATEL ve Bulanık TOPSIS Yöntemleri Kullanılarak Limanlarda Yaşanan İş Kazalarının İncelenmesi”, *Journal of ETA Maritime Science (JEMS)*, 4(3): 235-247.
- PELİT, E., ve GÜLEN, M. 2018. “İş-çalışan Sağlığı ve Güvenliği Kapsamındaki Uygulamaların İşgörenlerin Kuruma Güvenlerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Örneği”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3): 767-787.
- PERERA, D. 2014. “Impact of Employee-organization Congruence on Job Satisfaction and Job”, *Proceedings of the HR Conference*, 1(1), 7-19.
- PUTRİ, D., TRIATMANTO, B., and SETİYADİ, S. 2018. “The Effect of Occupational Health and Safety, Work Environment”, *International Conference on Industrial and System Engineering*, 337(1): 1-5.
- SADULLAH, Ö., UYARGİL, C., ACAR, A. C., ÖZÇELİK, A. O., DÜNDAR, G., ATAAY, İ. D., ADAL, Z., ve TÜZÜNER, L. 2013. İnsan Kaynakları Yönetimi. 6. Ed., İstanbul: Beta.
- TAİT, R., and WALKER, D. 2000. “Motivating the Workforce: The Value of External Health and Safety Awards”, *Journal of Safety Research*, 31(4): 243-251.
- TOKLU, A.T. 2016. Çalışanlarda İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Örgütsel Bağlılık, İşe Yabancılaşma ve İş Performansına Olan Etkisinin İncelenmesi. (Unpublished Doctoral Thesis). Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- TURHAN, M., KÖPRÜLÜ, O., ve HELVACI, İ. 2018. “Örgütsel Güven İle Bireysel İş Performansı Arasındaki İlişki”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(5): 47-55.
- SIGLER, T. H., and PEARSON, C. M. 2000. “Creating an Empowering Culture: Examining the Relationship Between Organizational Culture and Perceptions of Empowerment”, *Journal of Quality Management*, 5(1): 27-52.
- USLU, O., ve ŞİMŞEK, A. 2020. “Çalışma Arkadaşlarına Güven ve Psikolojik İyi Oluşun Çalışanların İş Performansına Etkileri”, *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 2(1): 6-12.
- UAB (2020). Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, gemi ve yük istatistikleri. <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/> (27.12.2020).
- ÜNGÜREN, E., ve KOÇ, T. S. 2016. “Konaklama İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Örgütsel Güven Üzerindeki Etkisi”, *İş, Güç: The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 18(2): 123-156.
- YORULMAZ, M., ve KARABACAK, A. 2020. “Liman Çalışanlarında Örgütsel Güven İle İş Performansı Arasındaki İlişki: İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın Rolü”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 121-130.
- YUSUF, R.M., ELİYANA, A., and SARİ, O.N. 2012. “The Influence of Occupational Safety and Health on Performance with Job Satisfaction as Intervening Variables (Study on the production employees in pt. mahakarya rotanindo, gresik)”, *American Journal of Economics, Special Issue*, 136-140

TÜRKİYE’DE VERGİ YAPILANDIRMASININ EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ: 2008 YILI SONRASI

Sabri DEMİRCİ

sabri.demirci06@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1590-6900

Hatice DAYAR

hatice.dayar@dpu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1186-5125

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi

Received: 17.10.2022

Kabul Tarihi

Accepted: 10.11.2022

ECONOMIC AND SOCIAL IMPACTS OF TAX RESTRUCTURING IN TURKEY: AFTER 2008¹

ÖZ Ekonomik istikrarın sağlanması adına devlet ekonomiye para ve maliye politikası araçları ile müdahale etmektedir. Maliye politikası araçlarından biri olan vergiler doğrudan bireylerin gelirlerini etkilemektedir. Vergi, mükellefler açısından bir gider olarak görülmekte ve vergiye karşı tepkiler verilebilmektedir. 1929 krizi, birinci ve ikinci dünya savaşı sonrasında kalkınma süreci, 1960 ve 1980 askeri darbeleri, 1997 Güney Asya krizi, 1998 Rusya krizi, 2001 krizi, 2008 küresel finans krizi ve 2020 yılında Covid-19 salgını, Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu dönemlerde ekonomide iyileşmeyi sağlamak ve kamusal hizmetlerin devamlılığını sağlamak adına gerekli finansmana kavuşmak için devlet çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu politikalar içerisinde vergi yapılandırma kanunu, Türkiye ve gelişmekte olan ekonomilerle birlikte gelişmiş, az gelişmiş ekonomilerin başvurduğu bir uygulama olmuştur. Yeterli sermayenin olmaması, tasarruf açığı, kalkınma ve yatırımın finansmanı, seçimleri kazanabilme arzusu ve kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alma vb. nedenlerle vergi yapılandırma kanunlarına başvurulmuştur. Vergi yapılandırma kanunları, vergi yapılandırılması adıyla anılmış olsa da vergilerle birlikte, biriken sigorta primi, kredili yurtlar kurumu ödemeleri, belediye alacakları, gümrük vergisi dahil birçok kamu alacağını kapsamaktadır. Türkiye’de, belli dönemlerde çıkarılan vergi yapılandırma kanunlarının, ekonomik ve sosyal açıdan olumlu ve olumsuz sonuçları olmuştur. Bu çalışmada son dönemde çıkarılan vergi yapılandırma kanunlarının kısa ve uzun dönemde ekonomik ve sosyal açıdan ne gibi değişiklikler meydana getirdiğinin araştırılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Yapılandırması, Yeniden Yapılandırma, Vergi Uyumu, Ekonomik Etkileri, Sosyal Etkileri

ABSTRACT The state interferes in the economy with monetary and fiscal policy tools to provide economic stability being one of the fiscal policy tools, taxes directly affect the income of individual tax is considered an expense for taxpayers and there can be reactions against the 1929 crisis, the development process after the First and Second World Wars, the 1960 and 1980 military coups, the 1997 South Asia crisis, the 1998 Russia crisis, the 2001 crisis, the 2008 global financial crisis, and the Covid-19 pandemic in 2020 negatively affected the Turkish economy state developed various policies in these periods to obtain the finances necessary to improve the economy and ensure the continuity of public services among these policies, tax restructuring law has been an application implemented by developed and underdeveloped economies together with Turkey and developing economies. Tax restructuring laws have been applied for reasons such as lack of sufficient capital, savings deficit, financing of development and investment, desire to win elections and recording the informal economy, etc. Even though they are referred to as tax restructuring, these laws include many public receivables including accumulated insurance premiums, credit dormitory institution payments, municipal receivables, and customs tax. Tax restructuring laws, which were enacted in certain periods, had both positive and negative economic and social consequences in Turkey. In this study, it is researched what kind of changes the tax restructuring laws enacted in the short and long term bring about in terms of economic and social aspects.

Keywords: Tax Restructuring, Restructuring, Tax Compliance, Economic Impacts, Social Impacts

¹ This article is derived from the master's thesis titled "Economic and Social Effects of Tax Restructuring in Turkey" completed on 07.04.2022 at Kütahya Dumlupınar University, Graduate Education Institute, Department of Finance.

INTRODUCTION

Knowing the economic and social implementation results and positive and negative effects of tax structuring laws is important to maximize the benefit to be obtained from tax restructuring laws that might be enacted in the future.

This study aims to analyze the short and long-term changes in economic and social aspects resulting from tax restructuring laws enacted in Turkey. In this context, after discussing the conceptual structure of the tax restructuring, the tax restructuring laws enacted in the historical process since the first years of the Republic of Turkey are analyzed then, the positive and negative impacts in the short and long term of the implementation of the tax restructuring laws in Turkey are explained. Due to the insufficient level of research on the social and economic effects of tax structuring in Turkey, it is thought that this study will contribute to the literature.

Theoretical Framework of Tax Restructuring

In this section, where the theoretical framework of tax restructuring is discussed, the definition of the concept of tax restructuring, the aim and extent of restructuring, the process, the place of tax restructuring within the legal system, and the reasons for restructuring will be discussed.

Definition of Tax Restructuring

The concept of tax is defined in Article 73 of the Constitution under the heading of "Duty to pay taxes".²

Tax and tax-like revenues are the source of financing for public services. Tax restructuring is defined as providing a facility of payment by creating better conditions through changing the elements of the debt such as maturity, mortgage, and interest by making a new agreement with the creditor institution for the existing debt although the concepts of tax amnesty and tax restructuring are used interchangeably in the literature, these concepts are different from each other here, the word amnesty is the monetary sanction imposed by the state in order to eliminate the damage caused by the delay in the timely assessment and collection of taxes with the tax amnesty, it is meant to forgive the penalties arising as the accessory right of the tax depending on the actual debt, and the tax claim, which is the actual debt, continues the amount to be installed is calculated by applying a coefficient to the principal receivable in the amount specified in the law this amount is collected by attaching it to a certain payment plan (Atçeken et al., 2018: 60).

Tax amnesties can only be enacted by law. The state partially or completely abandons its receivables unilaterally with the tax amnesty law enacted. Since tax amnesty laws can be enforced retrospectively, arrangements can be made for receivables regarding past periods or events. The state abandons the power to punish partially or completely with amnesty laws (Yelman, 2017:4).

²Constitution of the Republic of Turkey, 1982, Article 73:Everyone is under obligation to pay taxes according to his financial resources, in order to meet public expenditure. An equitable and balanced distribution of the tax burden is the social objective of fiscal policy. Taxes, fees, duties, and other such financial obligations shall be imposed, amended, or revoked by law. The President of the Republic may be empowered to amend the percentages of exemption, exceptions and reductions in taxes, fees, duties and other such financial obligations, within the minimum and maximum limits prescribed by law.

Tax restructuring is however, the state collecting the accumulated tax receivables taxpayer gets pressed for money because of the accumulated public debts accumulated debt is tied to a specific payment plan through restructuring. Accumulated penalties are forgiven and eliminated (Aygün, 2012:89).

The Aim of Tax Restructuring

The aim of tax restructuring is divided into two individual and public. The public purpose of tax restructuring is to finance public services carried out regularly every year with taxes collected from the public. The taxes needed to be collected cannot be collected regularly in every period. The reason for this may be economic, psychological, etc. Since sufficient funds cannot be obtained if the state cannot collect the accumulated public receivable on time, it resorts to borrowing or printing money for the missing part to ensure the continuity of public services. As a result of borrowing, the funding needed by the public increases in future periods. The reason for this is that a certain interest in addition to the principal debt is needed to be paid. When the state does not resort to borrowing, it tries to eliminate the financing deficit of public services by printing money. This situation creates an inflationary effect on the economy. The state applies the tax restructuring law to collect accumulated public receivables. Therefore, it can provide sufficient funds to ensure the continuity of public services (Ayrangöl and Tekdere, 2013:258).

If the taxpayer does not fulfill the obligations of the tax duty, it is subject to penalties due to non-fulfillment of procedures and transactions, as well as receivables arising from financial liabilities. Additionally, the taxpayer's debt burden increases when the tax additions and penalties resulting from non-payment of taxes and other public receivables are added to the actual receivable. A fluctuation in economic conditions, on the other hand, affects taxpayers negatively and puts them in a difficult position in paying their public receivables. With the tax restructuring, default interest is deleted and the debt is linked to a new payment plan, thus providing ease to the taxpayer. Especially in situations such as crisis, depression, epidemic, or war, the state's tax expenditure increases, and the taxpayer's economic revenue is affected negatively. During this recession period, the taxpayer gets pressed for money and in some cases enters into the bankruptcy process (Öz and Buyrukoğlu, 2011:2-4). Thus, undertakings that are the tax source of the state either have to close their businesses or try to solve the problem by finding new debt. As a result, tax resources decrease over time. The state enacts a tax restructuring law to relieve businesses economically and to ensure the financing it needs (Yelman, 2017:41-42).

The Scope of Tax Restructuring

The content of the restructuring law varies according to the conditions of the period and the purpose of the law. Compared to the restructuring laws enacted in the first years of the Republic, the content of the restructuring laws enacted today is seen to be more comprehensive. Tax restructuring covers a wide range of public receivables. In addition to taxes, the fees and premiums collected by parafiscal institutions constitute tax-like incomes. Premiums and administrative penalties of the social security institution are also included in the scope of restructuring. Credit and dormitories institution provides loans to higher education students under the name of education loan. Loans taken by students must be paid on certain dates. Debt accumulates due to the failure to pay the student loan installments on time. In this case, the accumulated debt is included in the scope of tax restructuring. Accumulated motor vehicle tax, highway fines, and bridge fines can also be included in the scope of restructuring. With the tax structuring, the tax addition and

interest are eliminated, in other words, forgiven, and the actual receivable amount is requested or divided into installments by applying a certain coefficient (Şenyüz, 2014: 91).

Tax Restructuring Process

The first stage in the restructuring process is the enactment process, which constitutes the legal basis of restructuring. Generally, the legislative proposal is presented to the Presidency of the Turkish Grand National Assembly by the members of parliament. The Presidency of the Turkish Grand National Assembly sends this proposal to the relevant commission for discussion. The commission examines the proposal and presents the law to the general assembly. The general assembly accepts the law with an absolute majority and the law is sent to the president. The president approves the law if they see fit. The approved law is published in the official gazette. If a date is indicated in the text of the law, the law becomes effective on that date, if not, on the day it is published in the official gazette. (Parliamentary Bylaws, 1973: 74-91 art.).

The Place of Tax Restructuring in the Legal System

The enactment of the tax restructuring law should be evaluated within a legal infrastructure since it includes obligations not fulfilled on time as tax amnesty. The restructuring law which regulates tax relations is tied to the constitutional law because being a law itself it can be enacted by adhering to the rules in the constitution, it is linked to criminal law because it means waiving compensation for the damage resulting from an obligation not fulfilled, and it is linked to tax law because its basis is tax relations and tax law procedures and principles are followed (Taşkın, 2010:123-125).

Reasons for Tax Restructuring

The reasons for tax restructuring can be approached as economic, political, social, technical, and psychological.

Economic Reasons

Restructuring laws have two economic reasons. First of all, it is aimed to bring unrecorded income and the capital moved abroad to escape from tax laws into the national economy. The second reason is to eliminate the negative effects on taxpayers in an inflationary environment (Bülbül, 2003: 207).

With tax restructuring, the public sector deficit is closed by collecting the accumulated tax receivables of the state. By this means, imbalances in economic indicators such as debt interest payments or inflation are prevented (Ayrangöl and Tekdere, 2013: 258).

Political Reasons

The political power and other party groups that govern the country can act upon the political conjuncture. Party groups in the political decision-making mechanism endeavor to maximize their votes. The people who form the electorate, on the other hand, constantly expect the ruling government to make policies that enhance their interests. In recessions or extraordinary times, the political decision-making mechanism intervenes in the economy by using various tools (Özgüven, 2018: 40). With tax restructuring, as one of the interventions, the public service needed by the society is financed and necessary services are provided by collecting the accumulated tax debts. In this way, party groups taking part in the political decision-making mechanism reduce the voters' debt burden by making certain discounts on the accumulated public debt and aim to win votes in the elections by gaining their satisfaction. Thus, as well as political parties maximize

votes by executing public service with the collected financing, voters' debt burden is reduced (Edizdoğan and Gümüş, 2013: 103).

Financial Reasons

Public services are financed with taxes, fees, duties, parafiscal revenues, and revenues of private goods and services. Financial resources are collected in specific periods and public services are offered timely and complete. There is no delay in services under normal conditions. The financial resources needed to be collected cannot always be received completely and timely as planned in some economic situations. In case of a delay, the state tries to compensate its damage by imposing a late fee on the principal receivable. The state continues to provide public services by collecting its receivables with tax restructuring (Savaşan, 2006: 45).

Social Reasons

While as a material liability the tax amount increases based on income, as a formal liability everyone is in the same class and subject to the same obligations. These liabilities include many formal obligations such as the declaration, obligation to invoice, and obligation to pay VAT. Everyone is subject to the equality principle in terms of this obligation. Not all taxpayers do fulfill their material and formal obligations promptly. Although there are audits to make sure obligations are fulfilled timely and completely, very few enterprises are subjected to these audits. Tax restructuring is implemented to eliminate the inequality between taxpayers. Tax restructuring law is implemented due to reasons such as not all taxpayers showing the same sensitivity in terms of timely fulfillment of tax duties, eliminating the errors that occur in the declaration system, and collecting the tax accordingly to the laws in the country (Ayrangöl and Tekdere, 2013: 259).

Technical Reasons

The taxation process consists of imposition, notification, accrual, and collection stages. Transactions occurring in cases such as to levy an execution that cannot be collected on time, failure to be imposed on time, or incomplete impose are carried to administrative and tax courts. As a result, the workload of administrative and tax courts increases, and cases spread over a long time. Under these circumstances, it is desired to alleviate the courts' burden via reconciling between the taxpayer and the tax office. The rules in the laws, regulations, special regulations, notices, and circulars are binding to the taxpayer. Especially today, tax laws often change. The burden of public personnel, taxpayers, and courts is increasing to comply with the changing rules (Taşkın, 2010: 126).

The fact that the tax technique has a very complex structure makes it difficult for both taxpayers and the tax administration (Arpacı, 2004: 95). The reason for applying the tax restructuring law is to alleviate the debt burden accumulated in the past and the penalty to be imposed against the deficiencies in the transactions and to procure administrative and technical easiness.

Psychological Reasons

The psychological response to tax causes the taxpayer to be reluctant to fulfill material and formal obligations. Resulting of the reaction against the tax, the taxpayer causes tax loss via tax avoidance and smuggling. Resulting of the psychological reaction, the tax office, the creditor party of the tax, cannot collect the public income needed to be collected in full and on time. The negative reactions against the tax

are tried to be eliminated by increasing the taxpayer's tax compliance with the tax restructuring law. By this means, the financing required by the public is collected and tax compliance is ensured by increasing the taxpayer's wish and desire to pay taxes (Avcı and Yeniçeri, 2021: 321).

DEVELOPMENT OF TAX RESTRUCTURINGS IN TURKEY

Turkey has enacted numerous tax restructuring laws covering tax and other financial issues under different names since its founding years.

Development of Pre-2008 Tax Restructurings

Tax restructuring laws issued before 2008 are presented in the table below.

Table 2.1: Tax Restructuring Laws Enacted in 1923-2008

		Explanations Regarding the Law Enacted
1	05.17.1924	First Tax Amnesty
2	08.05.1928	Law on Collection of Taxes in Six Provinces
3	03.15.1934	Law No. 4530 on the Cancellation of the Balance of the Wealth Tax
4	07.04.1934	Law No. 2566 on the Cancellation of the Tax Balance
5	06.29.1938	Law No. 3568 on Cancellation of the Balance of Land Tax until the end of the Fiscal Year
6	06.13.1946	Law on the Exemption of Forest Enterprises from Certain Taxes
7	01.21.1947	Law No. 5050 on Deletion of Soil Crops Tax Residues
8	10.26.1960	Amnesty Law No. 113
9	12.28.1961	Law No. 281 on the Deferral and Cancellation of Late Fee of Tax Penalties
10	02.23.1963	Law No. 218 on the Amnesty of Certain Crimes and Punishments
11	06.13.1963	Law No. 252 on the One-time Amnesty of the Tax Debts of Sports Clubs
12	09.05.1963	Law No. 325 on the Cancellation of Some Tax Debts of State Economic Enterprises in 1960 and Earlier
13	07.16.1965	Law No. 691 on the Cancellation and Arbitration of Partial Debts of Municipalities and Institutions and Enterprises Affiliated to Municipalities by the Treasury
14	08.03.1966	Law No. 780 on the Amnesty of Certain Crimes and Punishments
15	02.28.1970	Amnesty Brought by Real Estate Tax Law No. 1319
16	05.15.1974	Law No. 1803 on the Amnesty of Certain Crimes and Punishments Due to the 50th Anniversary of the Republic
17	03.20.1981	Law No. 2431 on Acceleration of Collection and Declaration of Undeclared Wealth Elements and Undocumented Commodity
18	03.02.1982	Supplement to Law No. 2431
19	02.22.1983	Law No. 2801 on the Collection of Certain Public Receivables by Private Reconciliation
20	02.04.1985	Provisional Article 4 of Law No. 3239 on Amending Certain Tax Laws
21	12.03.1988	Law No. 3505 (Provisional First Article)
22	12.28.1988	Law No. 3512
23	12.15.1990	Law No. 3689 (Provisional First Article)
24	02.21.1992	Law No. 3787
25	09.05.1997	Collection General Communiqué No. 400

26	07.22.1998	Law No. 4369
27	02.06.2001	Collection General Communiqué No. 400
28	03.07.2002	Amnesty Regulation Regarding Real Estate Tax by Law No. 4746 (Provisional Article 21 of the Real Estate Tax Law)
29	02.27.2003	Tax Peace Law No. 4811
30	11.22.2008	Law No. 5811 on Bringing Some Assets to the National Economy (Asset Peace)

Source: Çetin, 2007, s. 177; Güler, 2020, s.264.

Examining the table, five restructuring laws in total from the first years of the Republic to 1938, and three restructuring laws between 1938 and 1960 were enacted. A total of eight tax restructuring laws were enacted from the first years of the Republic to 1960.

A total of nine tax restructuring laws were enacted between 1960 and 1980. The purpose of enacting the laws, in general, is to eliminate the economic negativities transferred from the previous period (Atçeken, Altundemir, and Turan, 2018:63). In the 1960 period, in 1961, in 1963, which is considered as the beginning of the planned development period, tax restructuring law was enacted three times. In 1965 and 1966, tax restructuring law was again enacted successively. In the following years, the tax restructuring law was implemented in 1970 and 1974. The tax restructuring law was not used from 1974 to 1980.

From the first years of the Republic to 2008, in the eighty-five years, a total of 30 tax restructuring laws were implemented. The frequency of the tax restructuring law enactment increased after the 1960 and 1980 periods. Ten tax restructuring laws were enacted between 1980 and 2000. After 1980, a total of four tax restructuring laws were enacted in 1981, 1982, 1983, and 1985. The situation of the country before 1980 negatively affected the economy. The liberalization and expansion policies under the influence of the January 24 decisions constitute the reasons for the restructuring laws enacted in this period. Two times in 1988, a total of four tax restructuring laws were enacted in 1990 and 1992. The crisis in South East Asia in 1997 and Russia in 1998 negatively affected the Turkish economy. Tax restructuring laws were implemented in this period to ensure economic recovery. Tax restructuring law was enacted in 2000 and 2001 to eliminate the negative effects of the crisis in our country. In 2003, a law was enacted under the name of tax peace. A recovery process was initiated and no tax restructuring law was enacted until 2008. The US-based global financial crisis in 2008 also affected Turkey's economy. Tax restructuring laws were applied in this period (Çebe and Uçan, 2018: 8-9).

Reasons and Content of Tax Restructuring Laws After 2008

The tax restructuring law was frequently applied in Turkey between 2008 and 2021. The Covid-19 outbreak in 2020 caused economic problems worldwide. All countries affected by the pandemic developed various policies to ensure economic recovery during this period. Turkey was also negatively affected by the pandemic during this period. Many policies have been implemented to eliminate the economic problems caused by the pandemic. The tax restructures among these policies has been used as a tool. His, it is aimed to facilitate economic recovery.

Table 2.2: Tax Restructuring Laws Enacted between 2008 – 2021

1	02.13.2011	Restructuring of Certain Receivables No. 6111
2	05.21.2013	Tax Peace Law No. 6486
3	09.10.2014	Tax Restructuring Law No. 6552
4	08.19.2016	Tax Restructuring Law No. 6736
5	05.18.2017	Restructuring of Certain Receivables No. 7020
6	05.18.2018	Restructuring of Taxes and Other Certain Receivables No. 7143
7	11.11.2020	Restructuring of Certain Receivables No. 7256
8	06.09.2021	Restructuring of Certain Receivables No. 7326

Source: (Republic of Turkey Ministry of Treasury and Finance Revenue Administration, www.gib.gov.tr, [https://www.sbb.gov.tr\(02.19.2022\) sp.](https://www.sbb.gov.tr(02.19.2022) sp.))

According to the table, the 2008 financial crisis affected the Turkish economy in 2009-2010. However, no restructuring law was enacted in this period tax restructuring law No. 6111 was enacted in 2011 Tax restructuring law numbered 6486 in 2013, 6552 in 2014, 6736 in 2016, 7020 in 2017, and 7143 in 2018 has been enacted for various reasons from 2011 to 2020 in Turkey Law No. 7256 was enacted in 2020 and Law No. 7326 was enacted in 2021 due to the impact of the Covid-19 pandemic. Eight tax restructuring laws in total were applied in thirteen years.

THE SOCIAL AND ECONOMIC IMPACT OF TAX RESTRUCTURING IN TURKEY

Tax restructuring laws lead to both social and economic effects. In the literature, there are studies questioning whether tax amnesties have any effect on tax compliance in the medium and long term, or whether they pose more obstacles to tax compliance due to their unfair and corrupting effects (Erdoğan and Akar, 2022). In this section, the social and economic effects of tax restructuring will be discussed.

Social Effects of Tax Restructuring

The social effects of tax restructuring laws are discussed below under four headings.

Effects on the Principle of Justice and Equality in Taxation

With the enactment of the tax restructuring law, taxpayers who do not fulfill their tax liability on time, compared to the taxpayers who have the same solvency and fulfill their tax obligations, keep the taxes not paid without being subject to tax penalties and other sanctions and use them as a financial resource at zero costs situation leads to injustices and inequalities among equal individuals (Eker, 2006: 48).

Effects on Tax Ethics

Tax restructuring weakens individuals' tax awareness they see the tax paid as a burden and erode the tax base via avoidance and smuggling individual who has lost his/her tax awareness moves away from tax

morality according to the opinions opposing the tax restructuring, it weakens the tax morality in an individual sense (Öz and Buyrukoğlu, 2011: 15-16).

Effects on Tax Burden

Public expenditures increase constantly due to increasing public services thus, the state needs more financing becomes necessary to increase taxes, the state's most important source of income. Even without an increase in the short term, it becomes necessary to increase taxes in the long term. As a result, the tax burden rate increases (Berksoy and Demir, 2004: 560-562).

Tax revenue decreases when the tax limits are exceeded because of the increase in the taxpayer's tax burden when tax rates exceed the optimal limit, tax revenue does not increase at the same level, but loses momentum the key reason for this is that the taxpayer, with its increased tax burden, will resort to tax avoidance with the tax restructuring law, it is aimed to collect public receivables that could not be collected in the past period. The apparent tax burden rate in the current period increases since the restructuring installments paid in the period when the tax restructuring was issued are the taxes not paid on time in the past period main problem here leads to the delusion that the tax burden is heavy for individuals (Yalçın and Başer, 1996: 110).

Table: 3.1: Tax Burden Rates for the Years 2008- 2021

Years	TAX BURDEN (%)	Years	TAX BURDEN (%)
2008	19,1	2015	19,9
2009	19,6	2016	20,3
2010	20,3	2017	20,1
2011	20,4	2018	19,8
2012	20,2	2019	19,1
2013	20,3	2020	19,5
2014	19,6	2021	19,1

Source: (Ömür, 2021, s. 152.)

When Table 3.1 is examined, the lowest tax burden was recorded as 19.1% in 2008, 2019, and 2021, and the highest rate was recorded as 20.4% in 2011. When studying the GDP ratio of tax revenues in Turkey, it is seen to be around 20% on average.

GDP figures decreased in 2009 with the effect of the global financial crisis in 2008. This situation led to a decrease in the tax burden. The pandemic emerged in 2019 and the negative developments in foreign relations in 2021 caused negativities in the economy. As a consequence, a slight decrease was observed in the tax burden. Comparing the years in which the tax restructurings were issued and the tax burden rates, no change in the tax burden is seen with the tax restructuring.

Effects on Tax Compliance

Tax compliance is defined as the fulfillment of duties and obligations by the taxpayer such as the correct declaration of all taxable income, taking into account the expenses allowed to be deducted from the tax base, the correct use of exemption practices, the complete and timely submission of the required declarations, and the full and timely payment of the accrued tax. Individuals are freed from public debt

with tax restructuring laws. Tax restructuring improves tax compliance in the short term. Frequent recourse to tax restructuring in the long term leads to the deformation of tax compliance (Uyanık, 2019: 362-365).

Economic Effects

The economic effects of tax restructuring are discussed under seven headings.

Effects on Savings

Public debt, not paid until the tax restructuring law is enacted, increases personal savings in the short term. The state increases the tax rates or introduces new taxes in the long term to meet the increased interest expense. Hereby, personal savings decrease in the long term (Özgül, 2018:42-43).

Effects on Investments

The state is the largest investor in the country's economies. It is a must to carry through necessary infrastructural investments for the continuity of social services. The necessary financing for this investment is derived from collected tax revenues. Disruptions may occur in government investments if taxpayers do not pay their taxes on time. With the enactment of the tax restructuring law, individuals pay their accumulated public debts in installments and are freed from debt and finance investments with it until the day of payment. The state obtains the necessary finance for the investment by collecting the accumulated tax receivable, even delayed, with the tax restructuring law. Although there has been an increase in individual investments in the short term with the tax restructuring law, it disrupts state investments (Kargı, 2011: 112-113).

Effects on Growth

When income increases, savings also increase and accumulated savings turn into an investment. Thus, economic growth is realized. It is possible to obtain a short-term increase in income with economic policy tools. It is not possible to swiftly collect the taxes that constitute the state's income. The tax restructuring law enables to collect the taxes that could not be collected in the past period in a short time. By this means, the state receives the financing it needs in the short term. The state will contribute to growth by providing public goods and services, injecting money into the economy through public expenditure, and increasing the purchase of goods and services in the economy. Individuals will have zero-cost loans by using unpaid taxes and will contribute to growth by using investment tools (Uncu, 2019:130-131).

Table 3.2: Growth Rate for the Years 2008- 2021

Years	Rate	Years	Rate
2008	%1,1	2015	%6,1
2009	%-4,8	2016	%3,3
2010	%8,4	2017	%7,5
2011	%11,2	2018	%3
2012	%4,8	2019	%0,9
2013	%8,5	2020	%1,8
2014	%4,9	2021	%11

Source: <https://www.sbb.gov.tr>, (13.03.2022).

Examining Table 3.2, a continuous fluctuation in growth rates is seen. In 2008, the year of the global financial crisis, growth was 1.1%. In 2009, the impact of the crisis is felt more severely and a negative growth rate was realized as -4.8%. With economic reforms and policies, growth was 11.2% in 2011. There was a decline in 2012 and it increased to 8.5% in 2013. Fluctuations were observed in growth rates from 2013 to 2017 and the growth rate was 7.5% in 2017.

Table 3.3: 2008-2021 Growth Rate and Restructuring Laws

Years	Growth Rate		Tax Restructuring Law Enacted
2008	1.1	11.22.2008	Bringing Assets to the National Economy No. 5811
2009	-4.8		
2010	8.4		
2011	11.2	02.13.2011	Restructuring of Certain Receivables No. 6111
2012	4.8		
2013	8.5	05.21.2013	Tax Peace Law No. 6486
2014	4.9	09.10.2014	Tax Restructuring Law No. 6552
2015	6.1		
2016	3.3	08.19.2016	Restructuring of Certain Receivables No. 7020
2017	7.5	05.18.2017	Tax Restructuring Law No. 6736
2018	3	05.18.2018	Restructuring of Taxes and Other Certain Receivables No. 7143
2019	0.9		
2020	1.8	11.11.2020	Restructuring of Certain Receivables No. 7256
2021	11	06.09.2021	Restructuring of Certain Receivables No. 7326

Source: <https://www.sbb.gov.tr>, 2022; <https://www.gib.gov.tr>, (13.03.2022).

Examining Table 3.3, economic, political, and administrative factors affected the growth rate after the 2008 global financial crisis, the tax restructuring law was applied to economic recovery aimed through the economic measures taken during the recent covid-19 outbreak, incentives given to employment, credit support to employers, and tax restructuring laws enacted every seven months growth rate was realized at 11% in 2021.

Analyzing Table 12 3.3, an increase in growth figures is observed in the short term with the tax restructuring laws applied in the Turkish economy. Looking at the growth rates in the long term, fluctuations are seen from 2008 to 2021. Although growth rates increased in the short term with the tax restructuring laws implemented in Turkey, this increase is observed to not continue in the long term.

Effects on Tax Revenues

There are many tax applications in the Turkish tax system. There are many types of taxes such as the corporate tax on the legal person's income, the income tax on the real person's income, the private consumption tax on private consumption goods, and the special communication tax on communication services. Today, new taxes such as valuable housing tax and digital service tax have been introduced. In addition to the number of taxes collected, another factor affecting tax revenues is the tax rate. According to the curve, which is known as the Arthur Laffer curve in the literature and examines the relationship between tax rate and tax revenues, setting tax rates at or close to the optimal point increases tax revenues.

Thuswise, maximum tax revenue is obtained. Registering the informal economy is another way to increase tax revenues. Apart from these methods, tax revenues can be increased in the short term by enacting the tax restructuring law (Özcan. , 2019: 344-345).

Table 3.4: 2008-2021 General Budget Collection Rates (Collection/Accrual)

Years	Rate	Years	Rate
2008	89,7	2015	84,7
2009	87,4	2016	84,1
2010	86,2	2017	82,3
2011	85,6	2018	81,4
2012	86,4	2019	81,0
2013	86,8	2020	80,1
2014	85,2	2021	80,6

Source: <https://www.gib.gov.tr>, (19.02.2022).

Analyzing Table 3.4, while the collection rates of taxes accrued during the year 2008 were 89.7%, it decreased over the years and was realized as 80.6% in 2021. While the non-collection rate was approximately 10% in 2008, it increased to 20% in 2021. The collection rate has decreased over the years. Thus, an accumulation in public receivables is observed.

The state cannot increase tax rates and public expenditures cannot be reduced for various reasons in economic and social conditions where it needs more income. The state uses tax restructuring as a financing tool by waiving some of its accumulated public receivables. On the other hand, it tries to meet its income needs by registering the unregistered income through restructuring (Besen and Doğan, 2008:35-36).

Effects on Employment

Social, cultural, and demographic conditions of countries affect employment. Low-income individuals want to increase their income by referring to informal means. The illegal foreign worker problem emerging from reasons such as war and poverty is a problem in Turkey as well as in other countries today. They reduce labor costs by working illegally for low wages without insurance. The informal workers do not pay taxes and social security contributions. The treasury and the social security institution suffer a loss of income. The deficit of the social security institution is financed by the state budget. As it is, the state's tax expenditures increase (Kaleli and Karaca, 2019: 780-782).

The recently enacted tax restructuring laws cover issues such as social security premiums and administrative fines as well as taxes. As a result, although the state collects non-collected tax and premium payments in the short term, it causes reluctance in individuals in the long term and reduces the tax and premium payment collections (Tansöker, 2017: 327-328).

Table 3.5: Shadow Employment Rates Between 2008-2021 (%)

Years	Agriculture	Non-agricultural	Industry	Service	Construction ³	General
2008	87,8	29,76	31,61	28,77	-	43,5
2009	85,8	30,08	33,43	28,4	-	43,84
2010	85,5	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,9	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,6	24,41	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,3	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,3	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,2	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,1	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,3	22,1	20,03	20,95	35,8	33,97
2018	82,7	22,28	20,29	21,46	34,39	33,42
2019	86,6	22,96	20,03	22,55	37,74	34,52
2020	83,5	19,3	16,46	18,76	34,72	30,59
2021	84,6	17,49	14,16	17,16	31,95	29

Source: <https://www.csgeb.gov.tr>, 2022, (19.04.2022).

In Table 3.5, the highest shadow employment rate is seen in the agricultural sector at an average of 84%. While it was 87% in 2008, it continuously decreased until 2015 and was realized at 81%. It started to rise again and increased to 86% in 2019. It was observed to be decreased to 84% in 2021.

Looking at shadow employment in general, it annually seems to be approximately 36.56% from 2008 to 2021. While it was 43.5% in 2008, it fluctuated over the years and decreased to 29% in 2021.

The shadow employment rates were observed to be decreased in 2008 and 2021 with the inclusion of SSI receivables within the scope of tax restructuring laws. In this period, when tax restructuring laws were enacted frequently, employment rates are seen to be positively affected by these laws.

Effects on Income Distribution

The taxpayer sells goods and services under market conditions. Income increases in favor of the non-payer and decreases in favor of the payer. Unregistered income is recorded with the tax restructuring law. Although unregistered income is taxed with the restructuring law, the law cannot prevent certain groups from summing the majority of the income. This situation results in negative consequences for other groups. Eventually, the tax restructuring law deteriorates income distribution (Ecemiş, 2013: 61-63).

³ Since data were not recorded until 2014, it is not included in the table.

Effects on Development

Countries' economic and social situations differ from each other. Meeting individual needs, increasing welfare, and improving living conditions such as social education, health, infrastructure, urbanization, and environment are defined as development. Development imposes a certain degree of duty and responsibility on individuals and societies. To ensure development, the tax system should be updated considering the current economic conditions, and economic indicators should have a solid and stable structure. The state uses tax, one of the fiscal policy instruments, as an effective tool to ensure development (Akyol and Tolunay, 2006: 118-119).

CONCLUSION

The state enacts tax restructuring laws in certain years to obtain the finances needed for development policies and to ensure development. By this means, the necessary financing for development policies is obtained and their applicability is increased.

Examining the content of tax restructuring laws enacted today, they are seen to be comprehensive. They include many public receivables such as revenues, especially budget revenues, collected by municipalities, customs taxes, loans given by the credit and dormitories institution, declaration of unregistered income, SSI premiums, and administrative penalties.

The period in which tax restructuring laws were most frequently enacted before 2008 corresponds to the intervals where the economic and political negativities are at most. Tax restructuring laws were observed to be enacted frequently after 1960 and 1980.

Although the global financial crisis in 2008 affected 2009, the economy later entered a healing process.

The tax restructuring law was implemented 8 times in the 13 years between 2008 and 2021.

Especially, tax restructuring law has been enacted every year, except for 2019, from 2017 to 2021. The tax restructuring law numbered 7326 was enacted in 2021, seven months after the previous one.

The tax burden was around 20% in Turkey between 2008 and 2021. Studying the tax collection rates, it was 90% in the post-2008 period, decreased over the years, and was realized at 80% in 2021.

Public receivables collected via tax restructuring law consist of the accumulated public receivables that could not be collected by the state in the past. The state resorts to borrowing or printing money in the short term to meet the fiscal gap which it could not collect timely. In the long run, the implemented policy of the state increases interest payments, which is a budget expense, or increases inflation and causes a decrease in the purchasing power of money. The state aims to attain the needed finances via restructuring law, and prefers it against the negative effects of borrowing and money printing policies.

The state obtains the needed finances in the short term with the restructuring laws. The taxpayers' accumulated penalties and sanctions due to delay are cancelled with the enactment of tax restructuring laws. By this means, taxpayers get out of debt by paying their remaining debts in installments.

Frequent enactment of tax restructuring laws has increased the taxpayers' expectation that another restructuring law will be enacted if they do not pay their debts in the long run. Although income increased in the short term with the tax restructuring law, it caused tax collection rates to decrease in the long term.

Negative social effects such as reluctance to pay tax, deterioration in tax compliance, and violation of the justice and equality principle were observed in the long term.

In terms of the economy, tax structuring law has positive effects such as registering the shadow economy, increasing employment, providing the necessary finances, and contributing to the development and growth policies of the country, but it also creates negative consequences in the long run such as inequalities in income distribution and erosion of tax revenues.

Maximizing the benefit of the tax restructuring laws is possible by introducing certain rules and conditions to them. Tax restructuring law should be perceived as an extraordinary tool rather than one that can be used in every period.

Introducing certain systematic conditions to the tax restructuring law and establishing control mechanisms that will eliminate the possible negative effects, in the long run, will increase the taxpayers' tax awareness and morality.

Introducing certain rules and basing restructuring laws on solid foundations will change the perspective of the state and individuals on tax restructuring laws. Thus, the expected benefit of tax restructuring laws in the country will be achieved.

On the other hand, penalties and sanctions resulting from the taxpayer's failure to fulfill their tax obligations on time lose their meaning with the enactment of the restructuring law. The state, with its own hands, causes the laws to lose their functionality.

In this context, do's can be listed as follows; The scope of structuring laws should be narrowed. The scope of the laws that cover all public receivables should be kept narrow and the content should be arranged according to periodic needs.

The state should use other fiscal and monetary policy tools in harmony to meet budget deficits developing Turkish economy should adapt to current changes in the tax field.

It has become necessary to abandon short-term policies with tax structuring and to implement growth-oriented structural reforms in line with economic development policies, which will eliminate the negative social effects and prevent an unregistered economy and employment in the long run.

Tax restructuring laws should be for the compensation of past mistakes. The taxpayer should see this as a chance and should not repeat it. Beneficiaries of the previous law should be excluded from the new restructuring law. In this way, the taxpayers will realize that restructuring is a chance for them and will fulfill their duties and obligations on time.

REFERENCES

- AKYOL, A. & TOLUNAY A., (2006). Kalkınma ve kırsal kalkınma: Temel kavramlar ve tanımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 2, Yıl: 2006, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 116-127
- ATÇEKEN, FD, ALTUNDEMİR, ME ve TURAN, AH (2018). Vergi aflarının uyumuna etkisi: Kocaeli örneği. Maliye Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 59-75.

- ALTUNAKAR MERCAN. S. Ş. & BUYRUKOĞLU, S., (2020). Türkiye'deki vergi bilincinin ölçümünde yeni bir yaklaşım: vergi bilinci endeksi, üçüncü sektör. Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(3), 2012-2029
- ARPACI, A. Ö., (2004). Gelir idaresinin yeniden yapılandırılması gerekliliği ve bu yapılandırmada dikkat edilmesi gereken hususlar. Vergi Sorunları Dergisi Sayı.186, Mart 2004 s. 94-105
- ATÇEKEN, F. D., ALTUNDEMİR, M. E. & TURAN, A. H. (2018). Vergi aflarının vergi uyumuna etkisi: Kocaeli örneği. Maliye Araştırmaları Dergisi, 4(1), 59-75.
- AVCI, O. & YENİÇERİ, H. (2021). Anayasal vergilendirme ilkeleri kapsamında vergi affı. Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, Yıl: 2021, Cilt: 12, Sayı: 29, 317-329
- AYGÜN, R. (2012). Vergi afları ve vergi uyumuna etkisi. Vergi Dünyası Dergisi, S.369, (Mayıs, 2012), 89-95
- AYRANGÖL, Z. & TEKDERE M. (2013). Potansiyel etkileri ve gönüllü uyum açısından vergi afları: 6111 sayılı kanunun irdelenmesi. EÜSBED 6(2) 249-270
- BERKSOY, T. & DEMİR, İ. (2004). Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye'de Vergi Yükü Üzerinde Politik Etkiler. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 560-581.
- BESEN, R. & DOĞAN, Z. (2008). Vergi aflarının nedenleri ve mükellefler üzerindeki etkileri. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 1(1), 23-40.
- BÜLBÜL, D. (2003). "Vergi Aflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri-I". Yaklaşım Dergisi, S.131, (Kasım, 2003), ss.207-209.
- ÇEBE, G. N. & UÇAN, O. (2018). 2008 krizi öncesi ve sonrası Türkiye'de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ilişkisi. Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yıl: Temmuz 2018 Cilt-Sayı: 11(3) 6-17
- ÇETİN, G. (2007). Vergi aflarının vergi mükelleflerinin tutum ve davranışları üzerindeki etkisi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, cilt:14 s:2 171-187.
- ECEMİŞ, A. (2013). Kayıt dışı ile mücadelede vergi aflarının etkinliği (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- EDİZDOĞAN, N. & GÜMÜŞ, E. (2013). Vergi afları ve Türkiye'de vergi aflarının değerlendirilmesi. Maliye Dergisi, Sayı 164 99-119
- EKER, C. (2006). Türkiye'de vergi aflarının sosyal ve ekonomik etkileri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- ERDOĞDU, M.M. & AKAR, S. (2022), "Behavioral Aspects of Tax Amnesties and Their Effects in Twelve Countries", Public Finance Quarterly, 2022/2: 1-18."
- GÜLER, H. (2020). Türkiye'de vergi aflarının vergi gelirleri üzerindeki etkisinin olay analiziyle ölçülmesi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(1), 256-273,
- KALELİ, E. & KARACA, Ç. (2019). Türkiye'de kayıt dışı istihdama ilişkin çözüm önerileri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 13(44), 769-792

- KARGI, V., (2011). Türkiye’de vergi aflarının vergi gelirlerine etkisi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, 13, 101–115
- ÖMÜR, M. Ö. (2021). Türkiye’de vergi yükü ve ekonomik faaliyet türleri ilişkisi: panel veri analizi ile bölgelerarası karşılaştırma. Sayıştay Dergisi, c.32 S.123 141-172
- ÖZ, E. & BUYRUKOĞLU, S. (2011). Cumhuriyet tarihinde vergi afları: maddi ve manevi erozyonlar. Vergi Sorunları Dergisi, 272, 89-104.
- ÖZCAN, Y. (2020). Covid-19 Salgınının Vergi Gelirlerine Etkisi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(37), 342-354.
- ÖZGÜVEN V. A., (2018). Vergi Etiği Açısından Vergi Afları, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17 Etik Özel Sayı, 34-46
- SAVAŞAN, F. (2006a). Vergi afları: teori ve Türkiye uygulamaları (“vergi barışı” uygulama sonuçları). Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.VIII, S.1 41-65
- Sosyal Güvenlik Kurumu., Erişim adresi <https://www.sgk.com.tr>, (19. 04. 2022).
- Strateji Bütçe Başkanlığı. Erişim adresi <https://www.sbb.gov.tr>, (13. 03. 2022).
- ŞENYÜZ, D. (2014), “Hukuk Devleti Perspektifinden Adil Vergileme ve Vergi Afları”, Tesam Akademi Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, s.81-96.
- TANSÖKER, R. L. (2017). Türkiye’de kayıt dışı istihdamın vergi takozu açısından değerlendirilmesi. Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(30), 309-334.
- TAŞKIN, Y. (2010). Vergi Aflarının Hukuki Niteliği Ve Gerekçeleri. Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 122-128.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, <https://www.gib.gov.tr>, (19. 02. 2022, 19 Şubat).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü (1) Millet meclisi Karar Tarihi: 5/3/1973 No: 584 Yayımlandığı R. Gazetenin Tarihi: 13/4/1973, No: 14506 Yayımlandığı Düsturun Tertibi: 5, Cildi: 12, S. 1850
- UNCU, F., (2019). Türkiye’de vergi affı uygulamalarının ekonomik büyüme ve kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkileri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ
- UYANIK, A. (2019). Vergi bilinci ve vergiye uyumun vergi gelirlerine ilişkin değerlendirmeleri. Maliye Dergisi , 177 , 354-386.
- YALÇIN, H. & BAŞER, A. “ Türkiye”deki Mali Aflar ve Vergi Sistemi Üzerine Etkileri” , Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 173, Ocak, 1996, ss. 104-110
- YELMAN, E. (2017). Türkiye’de çıkarılan vergi aflarının nedenleri ve 6736 sayılı Kanun’un mali yönden incelenmesi. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 15, 67-84.
- 7 Kasım 1982 tarih ve 2109 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.